

The Project Gutenberg eBook of Naisen orja, by Eino Leino

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Naisen orja

Author: Eino Leino

Release date: December 20, 2004 [EBook #14388]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NAISEN ORJA ***

Produced by Tapio Riikonen

NAISEN ORJA

Kirj.

Eino Leino

1913.

[Orja-romaanien järjestys: Työn orja, Rahan orja, Naisen orja, Onnen orja.]

»Se laulu, se vierailta mailt' oli tullut,
miss' ihmiset voi olla lemmeistä hullut.»

Wildenbruch.

1.

Pitkin erästä Köpenhaminan puistokäytävää kulki mies ja nainen toistensa käsikynkässä. He keskustelivat niin vilkkaasti, että he eivät näyttäneet ohikulkijoita huomaavan ollenkaan.

Mies jo noin neljäkymmenen korvissa. Nainen jonkun verran nuorempi häntä.

Välillä he vaikenivat kuin hengähtääkseen. Kuin tullakseen vakuutetuiksi, että tämä ei ollut unta,

vaan totta, että he elivät todellakin, että he kaksi tässä kävelivät todellakin!

Pysähtyivät, vaihtoivat syvän silmäyksen ja puristivat lujasti kädestä toisiaan.

—Eikö totta? kuiskasi mies. Olemmehan *me* kaksi onnelliset?

Nainen ei vastannut mitään. Hymyili vain suullaan ja silmillään sekä puserti vielä kerran ja vieläkin kovemmin hänen kättään.

Sitten he jälleen hoipertelivat eteenpäin.

He olivat hulluja rakkaudesta. Elämän onni ja tämä lämmin syyshämärä oli heidät täydellisesti juovuttanut.

Heidän nimensä oli Johannes ja Liisa.

Kolme vuotta jo oli kestänyt heidän rakkautensa.

Kolme pitkää vuotta, jotka he olivat viettäneet melkein puustavillisesti kahden kesken. Olleet aina yksissä, yötä päivää, lakkaamatta, sekunnista sekuntiin ja minuutista minuuttiin, ilman työn, toverien, seura-elämän tai toimeentulon asettamien velvollisuuksien häiritsevää keskeytystä.

Niinkuin vain matkoilla ja niinkuin vain ulkomailla on mahdollista.

Juuri siitä he nyt juttelivat.

—Emmekä me sittenkään ole saaneet kylläksi toisistamme, virkahti Liisa leikillisesti.

—Emme saaneet sadatta osaa siitä, mitä me tahdomme toisistamme, kuiskasi Johannes tulisesti. Emme tuhannetta siitä, mitä me tahdomme antaa ja sanoa toisillemme.

—Luuletko, että koskaan saamme toisemme kokonaan?

—Minä olen sinun omasi kokonaan.

—Mutta luuletko että koskaan voimme tyhjentää toisillemme rajattoman rakkautemme ja riutumuksemme?

Tuntui kummastakin kuin ei iankaikkisuus riittäisi siihen.

Tuota samaa he olivat taukoamatta toisilleen kolme vuotta vakuuttaneet. Eivätkä he vielääkään olleet saaneet siitä kylläkseen.

Kukaan ei heidän mielestään koskaan ollut ollut niin onnellinen kuin he. Eikä kukaan, ei missään maassa eikä missään aikakaudessa ketään niin rakastanut.

Olivathan he tutkineet yhdessä kaikki entisyyden suuret rakkaustarinat. Se olikin ollut heidän ainoa työnsä näiden kolmen vuoden aikana.

Työnsä teattereissa, konserteissa ja museoissa. Mutta ennen kaikkea kotona, pitkinä iltoina, yksitoikkoisissa hotellihuoneissa, jolloin heidän kummankaan ei ollut tehnyt mieli mennä ulos ja jolloin he olivat lukeneet ja lausuneet ääneen toisilleen.

He näkivät vain rakkautta, he lukivat vain rakkautta. Mikään muu ei heidän mieltään koko maailmassa kiinnittänyt.

Tarujen syvyyteen he olivat menneet. Etsineet historian ja legendain hämärästä esille jokaisen, jonka sanottiin rakastaneen toista ihmistä enemmän kuin elämänsä, ja tulleet kuitenkin aina uudelleen siihen samaan yksimieliseen johtopäätökseen, että heidän kahden rakkautensa sittenkin oli suurin kaikista.

Mikään ei ollut siihen verrattavaa. Mikään ei ihmeellisempää kuin se eikä mikään niin kaunista, suloista ja korkeata.

—Eikö totta? *Olenhan* minä antanut sinulle elämäni? kysyi Johannes.

—Olet, vastasi Liisa kostein, kiitollisin silmin.

Työnsä, isänmaansa, perheensä, yhteiskunnallisen asemansa oli Johannes uhrannut hänelle. Mitään, ei mitään hän ollut säästänyt itselleen.

—Mutta myöskin sinä olet antanut kaikkiesi minulle, huomautti Johannes.

—Minulla on ollut niin vähän annettavaa, väitti Liisa hiljaisesti.

—Vähän? innostui Johannes puhumaan. Ruumiisi ja sielusi sinä olet antanut minulle...

Eikä ainoastaan sitä, vaan vielä paljon muuta. Rauhan, omantunnon rauhan oli Liisa antanut hänelle. Hänelle, jolla lapsuudesta saakka oli aina ollut paha omatunto.

Liisa salli hänen puhua. Painoi vain päänsä alas ja nautti sanomattomasti.

Ja katsoi häneen silloin tällöin syrjästä kirkkaalla, kiitollisella silmäyksellä, joka nieli kuin vetävä koskenpyörre.

Näin he hoippuivat edelleen.

Kumpikin he olivat kotoisin samasta kylästä. Kumpikin kasvaneet samassa talossa, Johanneksen isänsäkodissa, vaikka maailma, paha maailma, oli heidät sitten toisistaan vieroittanut.

Johanneksesta oli tullut maisteri, tohtori, valtiollinen henkilö ja vihdoinkin liikemies. Liisa käynyt vain eräitä tyttökoulun luokkia ja joutunut sitten maailmanrannan kouluun.

Elämä, kärsimysten ja kovien koettelemusten väkäleukainen eukko itse, oli siellä hänelle Herran pelkoa ja hyviä tapoja opettanut.

Mutta Liisa ei ollut luotu kärsimään. Ja siitä oli ollut seurauksena, että hän aluksi oli oppinut vain pahoja.

Hänen verensä oli ollut kuuma, mutta hänen sydämensä oli pysynyt kylmänä ja koskemattomana.

Hänen hyvä opettajansa oli ollut vasta Johannes. Taikka oikeammin: hänen rakkautensa Johannekseen, joka hänelle vasta oli oikean ilon ja nautinnon opettanut.

Liisa voi tulla hyväksi vain nauttimalla.

—Jo lapsena rakastin minä sinua, sanoi, Liisa, hellästi Johanneksen käsivarteen painautuen.

Jo pienenä, keskenkasvuisena tyttönä hän oli hehkunut varhaisvanhaa, epätoivoista intohimoa häneen.

—Mutta se sammui sitten, virkahti Johannes.

Hän tunsi itsensä hiukan noloksi. Sillä eihän hänellä ollut mitään niin varhaista tunnetta Liisaa kohtaan omalta puoleltaan esille tuotavana.

—Ei, väitti Liisa innokkaasti. Se vain peittyi. Se vain painui syvemmälle, kun et sinä minusta ollenkaan välittänyt.

—Välitinhan sinusta. Olithan jo silloin rakas minulle.

—Enpähän. Mutta minä en sittenkään lakannut sinua rakastamasta.

Heti kun Johannes oli perheen perustanut, hän oli ottanut Liisan lapsenhoitajattarekseen. Ja silloin oli vanha rakkaus kahta voimakkaampana leimahtanut tämän sydämessä.

Ennen lapsena se oli ollut Liisalle jotakin pahaa, luvatonta ja hävettävää. Nyt se oli ollut pyhää rakkautta, kun hän oli tullut myöskin arkipäiväisen tuntemaan.

Ennen hän oli rakastanut Johannesta aistillisesti. Nyt yli-aistillisesti.

Ennen hän oli tahtonut kieltää rakkautensa ja salata sen omalta itseltäänkin. Nyt hän oli ollut ylpeä ja iloinen siitä.

Ennen se oli täyttänyt hänet tuskalla ja kiduttavalla, tyydyttämättömällä kärsimyksellä. Nyt sanattoman onnen ja mitään pyytämättömän, vastalahjaa-vaatimattoman autuuden hekkumalla.

Eikä hän ollut aluksi uskaltanut antaa mitään muotoa tuolle tunteelleen.

Kuin orjatar hän oli palvellut Johanneksen talossa.

Lämmitellyt elämän pakkasissa paleltunutta sieluaan Johanneksen lieden ääressä. Katsonut kuivin silmin, mutta murhe sydämessä hänen aviollista kurjuuttaan.

Tohtinut vain Johanneksen lapsen kanssa kahdenkesken ollen oman rajattoman rakkautensa ilot ja

surut ilmi jokeltaa.

—Ja minä kun en tuosta tiennyt mitään! valitti Johannes.

Hän oli miltei mustasukkainen omalle lapsivainajalleen, että tämä oli saanut kehdoissaan kuulla niin paljon kaunista ja elämän-tärkeätä.

—Minä olinkin päättänyt ijäksi salata rakkauteni, vastasi Liisa.

—Mikä mielettömyys!

—Niin. Minä en nähnyt mitään muuta mahdollisuutta.

Vanhoja, tunnettuja seikkoja he näin kukaties kuinka monetta sadatta kertaa toisilleen muistuttelivat.

Mutta he nauttivat kumpikin siitä. He palasivat aina uudelleen niihin kuin liittyäkseen jälleen yhä lujemmin toisiinsa ja tunteakseen kahta kiihkeämmin koko nykyisen täydellisen onnentilansa.

—Mutta sitten kävi mahdoton mahdolliseksi, hymyili Johannes.

—Niin, kolme vuotta sitten, virkahti Liisa hiukan surumielisesti. Silloin sinä vihdoinkin huomasit minut.

—Huomannut minä olin sinut jo ennen, väitti Johannes. Mutta minä näin kuin uusin, ensikertaisin silmin sinut.

—Ja mitä näit minussa? keimaili Liisa.

—Rakastavan naisen, vastasi Johannes vakavasti. Ja rakastuin itse siinä silmänräpäyksessä.

Se oli totta. Sokeasti, ehdottomasti, mielipuolisesti hän oli rakastunut.

Niinkuin mies, joka pitkää, pimeää vuorisolaa taivallettuaan äkkiä näkee edessään taivaan valkeuden, kukkivat kedot ja solisevat, hopeiset laaksopurot, lankeaa maahan polvilleen ja huutaa kiitosta kaiken hyvän antajalle hengestään ja ihmeellisestä pelastuksestaan.

Tuo oli tapahtunut Parisissa. Ja Parisi oli edelleenkin hänen lempensä pyhä kaupunki hänelle.

Siellä oli tapahtunut hänen koko olemuksensa syvä, perinjuurinen vallankumous.

Siellä hän oli tuntenut voiman murtaa kahleensa. Katkaista äkillisellä, väkivaltaisella tempaisulla kaikki onnettoman avioliittonsa ja väärän yhteiskunnallisen asemansa siteet, jotka jo kauan olivat täyttäneet hänet sisällisellä kauhulla ja häpeällä.

Siellä hän oli tullut ihmiseksi jälleen. Ja siitä oli alkanut hänen rakkaustarinansa.

Ei niin, että Liisa olisi Johannesta ja hänen vaimoaan toisistansa erottanut. Se asia oli ollut kyllin kypsä jo ennen häntä. Mutta hän oli ulkoapäin tulevana syynä, aiheena siihen syvästi vaikuttanut.

Eikä vain ulkopuolisena syynä.

Myöskin sisäpuolinen syy, sisäpuolinen aihe hän oli ollut Johannekselle. Sillä eihän hän olisi ilman Liisaa tiennyt ollenkaan, että oli niin hyvää ihmistä maailmassa.

Liisa oli haihduttanut hänen ihmisvihansa ja ihmis-ylenkatseensa. Ja siitä tunnusti Johannes olevansa hänelle ijät kaiket kiitollinen.

Ensi kerran Johanneksen elämässä oli päivä paistanut hänen sydämeensä.

Paistanut pimeihin, routaisiin onkaloihin. Etsinyt ennen tuntemattomat voimat ja elämänvirrat esille sieltä.

Himoinnut oli Johannes ensin Liisaa. Oppinut vasta myöhemmin häntä syvästi ja kauniisti rakastamaan.

2.

Liisa oli ollut ensin kuin kuolla havaitessaan, ettei Johannes enää nähnyt pelkkää kasvinsisarta hänessä.

Sitten oli ääretön, suunnaton riemu täyttänyt hänet.

Hänen ei ollut pistänyt päähänsä edes peittää riemuaan. Vielä vähemmän vastustella tai keimailla hänelle.

Aivan heti hän oli Johannekselle antautunut. Ikäänkuin se olisi ollut luonnollisin ja yksinkertaisin asia maailmassa.

Tuota he olivat usein itsekin yhdessä ihmetelleet. Johannes nauranut ja tehnyt pilaa, Liisa luonut silmänsä alas ja ollut häpeissään. Mutta hän oli aina löytänyt siihen saman selityksen, joka nytkin Johanneksen korvaa hurmaten soinnahti hänen syyshattunsa tiheän harson takaa.

—Olithan sinä jo lapsuudesta saakka, sanoi Liisa, ollut kuin korkeampi olento minulle.

Kuinka hän olisi voinut sysätä luotaan häntä, jota hän niin kauan oli halannut sielullaan ja ruumiillaan? Kuinka evätä mitään niin pyhältä ja aineettomalta olennoilta, jonka hän oli luullut olevan kohotetun kaikkien maallisten intohimojen yläpuolelle?

—Jäljestäpäin tulit ehkä sentään huomaamaan erehdyksesi, naljaili Johannes.

—Kyllä, vastasi Liisa samaan nuottiin. Et sinä niinkään pyhä ja aineeton ollut.

Siinä hän oli sängen oikeassa. Johannes oli päinvastoin perin aistillinen.

Mutta Liisa oli iloinnut siitäkin ja ottanut vastaan hänen kuumat hyväilynsä ikäänkuin hymyilevällä, äidillisellä lempeydellä ja anteeksiantavaisuudella.

Tällä alalla oli Liisa taituri. Ja hän tuli vielä suuremmaksi taituriksi, kun hän tiesi siten tuota jumaloitua miestä ilahduttavansa.

—Sinä oletkin ainoa nainen, joka koskaan on vaikuttanut aistillisesti minuun, virkahti Johannes ikäänkuin puolustukseksi.

—Ja sinä ainoa mies, vastasi Liisa silmänräpäyksessä.

—Sinulla on ollut niin paljon miehiä, uskalsi Johannes huomauttaa.

—Juuri siksi minä olen heidän suhteensa niin palovakuutettu.

—Minunkin suhteeni?

—En. Mutta tosi on, ettei aistihurmaus juolahda ensimmäiseksi mieleeni, kun sinua ajattelen.

Syvämmät juuret kiinnittivät häntä Johannekseen. Yhteistunteen, yhteenkuuluvaisuustunteen, luonnollisen valikoimisen ja turvanlöytämisen tunteen ijäisyyteen ojentuvat, ajallisuutta uhmaavat säikeet, joiden vuoksi hän ilolla antoi, mitä toinen voi ottaa hänestä.

Muuten hän oli itse niin paljon aistirakkautta väärinkäyttänyt, että hän oli oppinut sitä miltei vihaamaan ja halveksimaan. Johannes yksin saattoi enää siinä suhteessa olla hänelle miellyttävä.

Oikeastaan olisi Johannes voinut olla isä, olla vanhempi veli hänelle.

Liisa olisi ollut siihenkin täysin tyytyväinen.

Mutta Johannes ei ollut tahtonut niin. Tahtonut samalla olla hänen sulhonsa ja rakastajansa.

Siitä oli Liisa iloinnut vielä enemmän. Tuntenut siten tulevansa yhä lähemmä häntä ja hänet itseensä aina lujemmilla siteillä kiinnittävänsä.

Ja alistunut hänen oudoimpiinkin pyyteisiinsä niinkuin alistutaan rakastetun lapsen oikuille, koska hän kerran tahtoo niin. Sillä rakkaudessa, aistillisessa rakkaudessa, oli Liisa todellakin kuin äiti ja Johannes kuin pikkupoika hänelle.

Näin he olivat kolme pitkää vuotta eläneet.

Nyt heidän olisi ollut enää hyvin vaikea omaansa toisen omasta erottaa.

He olivat kasvaneet yhteen. Heistä tuntui kuin ei heissä enää olisi ollut yhtään solua, joka olisi ollut vain toisen eikä samalla toisen omaa.

Ei yhtään ajatusta, tunnetta tai mielenliikettä, jota he eivät heti olisi rientäneet rakkaaksi,

jakamattomaksi yhteis-omaisuudekseen tunnustamaan.

Myöskin heidän hermo-elämänsä oli monessa suhteessa yhteiseksi muodostunut.

Eikä vain eroottisessa suhteessa.

Kun toisella särki päätä, alkoi pian särkeä päätä toisellakin. Kun toinen valitti väsymystä tai tunsu itsensä tavallista virkeämmäksi, vilkastui toisenkin koneisto tai joutui kokonaan epäkuntoon.

Usein oli heillä myös samoja unia ja aavistuksia.

Eivätkä he kuitenkaan päässeet koskaan kyllin lähelle toisiaan. Se oli se ikuinen pilvi heidän onnensa taivaalla, josta olivat johtuneet heidän ainoat riitansa ja sisäiset loukkautumisensa.

Rakkaus oli ollut kaikki kaikessa heille.

He eivät olleet muuta tehneet eivätkä muuta muistaneet. Eivät muuta miettineet eivätkä muusta puhuneet.

Rakkaus oli täyttänyt heidän koko elämänsä. Koko heidän henkinen ilmavehänsä oli ollut rakkaudella tihennetty.

Kumpikin he tunsivat vaistomaisesti, ettei aina voinut jatkua näin.

Mutta kumpikin tarrautuivat he vain sitä lujemmin toisiinsa, mitä selvemmin he aavistivat tämän tulvehtivan autuutensa lopun olevan lähenemässä.

He tahtoivat ummistaa silmänsä. He eivät tahtoneet muistaa sitä. He tahtoivat vain hetki hetkeltä kerrata toisilleen:

»Eikö totta? Me kaksi olemme onnelliset?»

Niin oli ainakin näinä heidän hyvinä hetkinään.

Tuokioina, jolloin he sulivat toisiinsa. Jolloin he elivät tätä armainta, tätä autuaallisinta lakkaamattoman kosketuksen hekkumaa. Tätä täydellisen, sora-äänettömän sopusoinnun mieli-alaa, jossa ei ollut aikaa eikä paikkaa ja jossa kaikki ihmisyyden rajat tuntuivat ratkeavan.

Tänään heillä oli ollut koko päivän tuollainen yhtämittäinen, sydänpäiväinen hyvä hetki.

He eivät itsekään tienneet, mistä se oli tullut. Yhtä vähän kuin he ylimalkaan olisivat voineet sanoa, miksi he tällä hetkellä niin rajattomasti toisiaan rakastivat.

Se oli tullut tuulen mukana. Se oli koittanut syksyn korkean auringon keralla. Se oli lemahtanut heitä vastaan heti aamulla, kun he olivat hotellistaan kadulle astuneet.

He olivat olleet koko päivän ulkona. Käyneet Eläintarhassa, katselleet petoja, surkutelleet elefanttia, pelotelleet toisiaan jalopeuroilla ja nauraneet katketakseen giraffin koomilliselle juhlallisuudelle.

Ja olleet onnelliset.

Ei pilveä taivaalla, ei etäisintä viriä, joka olisi voinut myrskyä ennustaa.

Tällaisia päiviä ei heille enää sattunut usein. Siksi he olivatkin siitä sydämensä pohjasta nauttineet ja nauttivat vieläkin illan hämärtyessä Frederiksbergin puistoteitä kaupunkia kohti rakkaudesta juopuneina osotellessaan.

Eivätkä he voineet ymmärtää ollenkaan, kuinka ja miksi he milloinkaan olivat riidelleet.

—Onhan nyt kaikki hyvin, oli Johannes aina vähäväliä sanonut, ikäänkuin vakuuttaakseen itseään ja Liisaa, ettei kaikki tämä kaunis ja suloinen suinkaan ollut vain hetken iloa, vaan nyttemmin, ainakin tästä lähtien, halki elämän jatkuvaa.

—On, hyvin on, Liisa joka kerta vastannut siihen, ellei aina sanoilla, niin tuikkivilla, tummansinisillä silmillään ja huultensa aurinkokukkaisella armaudella.

Ja Johannes oli viehättynyt vielä kerran uskomaan, että kaikki oli hyvin todellakin.

Että kaikki voisi tulla vielä hyväksi jälleen! Ettei heidän koskaan olisikaan tarvis erota toisistaan! Ettei intohimon aina olisikaan pakko päättyä traagillisesti ja ettei suuren rakkauden olemukseen suinkaan tarvitsisi välttämättä kuulua murheen, tuskan ja musertumisen!

Hän oli jälleen, vielä kerran, tämän kiitävän aamupäivän, lumoutunut sielullaan ja ruumiillaan Liisan viettelevästä, tuhatsärmin säteilevästä olennosta.

Jälleen, vielä kerran, sydämensä kipeimmän kaipuun riuduttamana, nähnyt mielikuvansa täydellisyyden. Nähnyt sen tuossa edessään, olennoituneena, tulleen lihaksi ja vereksi ja lämpimiksi, kukoistaviksi ajatuksiksi.

Niin narrautunut vielä kerran vaatimaan valoa ilman varjoa, päivää ilman yötä. Mutta hän olikin siitä pian saapa rangaistuksensa.

Hän ehdotteli, että he eivät vielä menisi hotelliin.

—Mitä me siellä teemme? hän kysyi. Me vietämme nyt ulkona tämän illan.

Hänellä oli heti ohjelmansa valmis. He söisivät nyt ensin päivällistä ja menisivät sitten Tivoliin tai varieteehen. Tässä lähellä oli eräs puutarharavintola.

Liisa suostui luonnollisesti.

Hän oli yleensä tottunut Johanneksen mielialoihin mukautumaan. Ja tällä hetkellä hän itsekin todella tahtoi jatkaa tätä perhosleikkiä, pitentää sitä äärettömiin, rajattomiin.

Niin ettei siitä tulisi koskaan loppua! Niin ettei ehdottoman, kaikki-syleilevän antaumuksen side koskaan heidän väliltään katkeaisi!

He menivät puutarha-ravintolaan.

He söivät lehtimajassa. He joivat viiniä ja leikkivät vasta-naineita.

Samalla saavutti heidän mielialansa korkeimman eroottisen jännityksensä.

He rupesivat juttelemaan sangen rohkeasti ja julkeasti keskenään. Kuin kaksi apashia, kuin kaksi katu-lastaa. Ja kun he jälleen lähtivät sieltä tuonne lämpimään syys-iltaan, he kulkivat tahallaan huolimattomasti. Tyrkkivät toisiaan ja huojuttelivat ilakoiden ruumistaan.

Liisa hyräili erästä kevytmielistä laulua. Johannes kysyi:

—Mistä sinä tuon olet oppinut?

—Sieltä, mistä muutkin taitoni, vastasi Liisa.

Samalla heitti hän vartalooan niin viettelevästi ja turmeltuneesti, että Johanneksen olisi tehnyt mieli hetipaikalla, siinä kadulla, ottaa hänet syliinsä ja suudella häntä.

—Mitkä taitosi? hän kysyi, vaikka tiesi kysymättäkin.

—Ne, joista sinä pidät, kuiskasi Liisa.

Eikö hän osannut ehkä? Oliko Johanneksella jotakin valittamista?

—Niissä ei kukaan ole sinun vertaisesi, vastasi Johannes hurmattuneena.

He rupesivat vallattomuudessaan arvostelevaan vastaan tulevia miehiä ja naisia. Etenkin naisia. Ja etenkin ottaen lukuun heidän pyöreimmät ääri viivansa ja peitetyimmät mahdollisuutensa.

Nauroivat ja kikattivat. Kertoilivat hävyttömiä juttuja ja nimittivät yleensä kaikki asiat oikeilla nimillään.

Sen he uskalsivat, hyvin tietäen, ettei kukaan tästä muukalaisesta yleisöstä heidän ympärillään voinut tajuta heidän vieraskielisiä, pakanallisia huudahduksiaan.

Ja he tunsivat, että tämä alaston, älyllinen irstailu tuotti aivan omituista ja ennen tuntematonta iloa heille.

Oli vaikea sanoa, kumpi heistä sen oli ensin alottanut. Toinen heittänyt vain pienen, tavallista vapaamman kompasanan ja toinen vastannut siihen astetta ylempää.

Niin sitä jatkui sitten.

He tahtoivat kumpikin kuin tahallaan sukupuolisesti kiihottaa toisiaan. Ja asettua kuitenkin samalla kyynillisesti kaiken sukupuolikihotuksen yläpuolelle.

Riipiä rakkauden hennoimmat terälehdet, viskata ne ilmaan ja ikäänkuin kädestäpitäen huomauttaa toisilleen:

»Näetkö? Eihän se ole mitään! Palanen aistiherkuttelua vain. Tuokio erinäisten molekyylien kosketusta!»

Kumpikin he tunsivat näin tehdessään kiusaavansa jumalia. Lemmen jumalia!

He kaksi, jotka eivät olleet vuosikausiin mitään muita jumalia edessään pitäneet, tahtoivat nyt kuin yksissä neuvoin ja selittämättömän, sokean intohimon ajamina uhmata heitä. Osoittaa älynsä voimalla, kuinka vähän he oikeastaan heistä välittivät ja kuinka naurettavan typerää, rivoa ja vähäpätöistä olikaan itse asiassa heidän huudettu maailmanherruutensa!

Pyhydenloukkausta se oli. Rakkauden, pyhän rakkauden, heidän oman ainoan uskontonsa hirveintä herjausta ja kieltämistä.

Sen he kumpikin selvästi käsittivät.

Mutta tuo musta messu oli tällä hetkellä liian suloista heille, että he kerran vauhtiin päästyään olisivat voineet siitä luopua ja sen lopettaa.

3.

Heidän poskensa olivat alkaneet hohtaa. He kieppuivat toistensa käsivarressa ja nimittelivät uskalletuilla lempinimillä toisiaan.

—Nyt me menemme varieteehen!

He eivät olleet pitkiin aikoihin käyneet sellaisissa paikoissa. Liisa suostuikin heti Johanneksen ehdotukseen.

Vielä varieteessakin he koettivat aluksi jatkaa samaa kevytmielistä tunnelmaa. Istuivat selin näyttämöön, kuhertelivat vain keskenään ja kuiskailivat kieltä, jota Adam ja Eeva mahtoivat käyttää ennen syntiinlankeemusta.

Liisa oli hurmaavampi kuin milloinkaan, Johannes rakastuneempi ja sanasukkelampi.

Yleensä ei Johannes mielellään nähnyt Liisaa moisessa mielentilassa. Tuo viritys muistutti hänelle liian selvästi Liisan epäilyttävää entisyyttä.

Jumala ties kenen sylissä tuo nainen ennen oli samoin nauraa hekotellut! Jumala ties minkä mieskonnan karkea himo oli ensi kerran tuon irstaan silmänluonnin ilmi houkutelut!

Tuli liian paljon esille entinen kapakka-nainen, yökukka siinä.

Siksi se tavallisesti vaikutti niin vastenmielisesti Johannekseen. Ainakin vakavimpina hetkinään hän tahtoi nimittäin käsittää heidän suhteensa mitä ihanteellisimmin ja haaveilla sille myös jotakin pyhää, elämän-kestävää tarkoitusta.

Mutta annas kun hän itse oli sillä tuulella! Silloin vaikutti tuo kaikki häneen varsin miellyttävästi.

Nyt oli Johannes otollisessa mielialassa.

Liisakin näytti tuntevan tuon ja siitä ikäänkuin vertyvän ja virkistyvän.

Yökukka aukeni. Tuhlasi välkkyvimmat värinsä ja huumaavimmat tuoksunsa sille, joka oli hänet valinnut ja hänet ijäksi rintapieleensä kiinnittänyt.

Tuolle yhdelle, tuolle armaalle, tuolle ainoalle miehelle, joka ei ollut niinkuin kaikki muut! Joka ei ollut tahtonut häntä vain hetkensä iloksi taittaa, vaan hänet pohjalta pelastanut ja yöstä valkeuteen vapauttanut!

Eikä se tällä kertaa Johanneksenkaan mielestä mitään pahaa tai sopimatonta ollut.

Eihän rakkaus, eihän intohimo sellaisenaan vielä suinkaan ollut mitään kevytmielistä. Olihan se juuri päinvastoin kaiken kevytmielisen vastakohta, syvin, vakavin ja raskain uskonto koko avarassa maailmassa.

Siis eivät olleet kevytmielisyyttä rakkauden muodotkaan. Ei keimailu, ei veikeily, ei naljailu, ei alastomin ja kevytjalkaisin lemменleikkikään, kunhan se kaikki vain kohdistui *häneen*, Johannekseen. Häneen, jolle rakkaus todella oli jotakin pyhää ja joka samoin oli kaikkensa Liisaan keskittänyt.

Liisa oli ainoa nainen, joka ihmisten tyttärien seasta oli hänen edessään hypännyt ja kelvannut hänelle.

Siinä oli ero. Kaikki, mikä tapahtui heidän ja vain heidän kesken, oli jo itsestään pyhää ja vakavaa kuin uhritoimitus. Mutta kevytmielisyyttä oli pisaraakaan heidän ja ainoastaan heidän välisensä rakkauden jumalallisesta ehtoolliskalkista maahan hylkyttää.

Sitä hän vaati Liisalta, sillä hän tunsu itse siinä suhteessa puhdas olevansa.

Ei tarjota mitään, ei kerrassaan mitään, ensimmäiselle vastaantulijalle, Pekalle tai Paavolle, joka ei kuitenkaan olisi annetun lahjan kalleutta ymmärtänyt! Ei hymyä, ei katsetta, ei pienintä päänliikettä tai kengänkeikahdusta.

Eikä sallia myöskään Pekkojen ja Paavojen ihailu itseään! Vielä vähemmän heitä siihen kiihottaa tai iloita ja nauttia siitä, vaan kulkea ylpeänä, tunteettomana ja koskemattomana heidän ohitse.

Aivan niinkuin Johannes itse kulki vieraiden naisten ohitse.

Aivan niinkuin Johannes itse kohteli kaikkia muita naisia. Paitsi tätä yhtä, tätä omaa, tätä ainoa, jota hän rakasti ja jota hän siksi olisi tahtonut lakkaamatta pitää hyvänä, miellyttää ja huvittaa.

Eikä Liisa saanut muuta epäilläkään Johanneksesta. Olihan se aivan luonnollista. Eihän voinut muuten ollakaan.

Jos kerran rakasti yhtä ihmistä, niin eihän voinut rakastaa kahta tai kolmea. Täytyihän kaikkien muiden ja kaiken muun silloin olla arvotonta hänen rinnallaan.

Eivätkä he kumpikaan ansainneet siitä kiitosta eivätkä moitetta toisiltaan. Olihan se luonnonpakko, jos mieli heidän rakkautensa ollenkaan olla rakkautta. Mutta juuri senvuoksi heidän tuli myös täydellisesti luottaa toisiinsa ja tuntea joka hetki, lähellä tai kaukana, läsnä tai poissa ollen, kaksin tai muiden seurassa, itsensä toistensa suhteen täysin turvallisiksi.

Ehdottomuus oli rakkauden olemus.

Missä sitä ei ollut, siellä ei ollut oikeaa rakkautta. Siellä oli vain irstautta ja kevytmielisyyttä.

Erikseen oli sangen vähän heille sallittua. Mutta yhdessä he saattoivat kiusata vaikka jumalia!

Tämä oli Johanneksen rakkaus-ihanne. Taikka oikeammin: hänen uskonsa ja hänen uskontonsa, sitten kun hän oli kaikki muut kadottanut.

Mennyt oli häneltä jo ennen usko työn vapauttavaan evankeliumiin. Mennyt sitten usko rahaan, valtaan ja yhteiskunnalliseen asemaan. Hänellä ei ollut enää muuta kadotettavaa kuin rakkautensa.

Juuri siksi hän niin kynsin hampain piti kiinni siitä.

Siksi kuunteli hän niin tuskallisella jännityksellä, mitä ääniä milloinkin nousi heidän sydämiensä syvyydestä. Siksi seurasi hän henkeään pidättäen, kussa kulloinkin liikkui heidän elonsa arpa.

Nyt arpa painui. Nyt sattui sora-ääni.

Lavalla karkeloi juuri eräs keveäpukuinen, sirotekoinen tanskar. Nosteli helmojaan, sipristi silmiään ja nutristi huuliaan samalla niin intiimisti, hävyttömästi ja rikkiviisaasti, ettei hänelle parhaalla tahdollaankaan voinut olla vastaan hymyilemättä.

Johannes istui jonkun verran edessäpäin eikä voinut nähdä Liisaa ilman päätään kääntämättä. Liisa sensijaan saattoi koko ajan syrjästä seurata hänen kasvon-ilmeitään. Ja Johanneksesta tuntui, että Liisan katse silloin tällöin kuin salavihkaa hipoi hänen kulmaluitaan.

Äkkiä käännähti Johannes.

Hän tunsu kuin pistoksen takaraivossaan. Aivan oikein! Liisa ei katsonut häneen enää samalla sydämellisellä silmäyksellä kuin ennen.

Liisan katseessa oli jälleen tuo vieras, tuo vihamielinen, tuo petollinen ilme, jonka Johannes oli joskus ennenkin niissä nähnyt ja joka aina silloin oli järkyttänyt perinjuurin hänen hermostonsa.

Miksi se tulikin, aina juuri hänen aseettomimmalla hetkellään? Tuli, ja iski arimpaan.

Tällä kertaa oli siinä vielä jotakin voitollista ja ilkkuvaa. Mitä hän ilkkui?

Johannes oli samassa silmänräpäyksessä jääkylmäksi sävähtänyt.

Poissa oli tuossa tuokiossa kaikki herttainen, kaikki lapsellinen ja avomielinen heidän väliltään. He olivat nyt kaksi vihollista.

Kaksi sitäkin sokeampaa vihollista, kun he kumpikin rakastivat toisiaan ja kun heidän vihansa syy ei ollut sanoin selitettävissä. Ei poistettavissa eikä anteeksi pyydettävissä, vaan yksinomaan heidän omasta tahdostaan riippumattomien vaistojen, perittyjen ominaisuuksien ja sukupuoli-eroavaisuuksien aiheuttamaa.

Pilvi se oli, joka heidän syystään tai ansiostaan vähääkään välittämättä vaelsi heidän rakkautensa peilikirkkaan pinnan yli. Kupla se oli, joka kohosi syvyyksissä.

—Mitä katsot? kysyi Johannes jyrkästi.

Liisa ei aluksi vastannut mitään.

Katsoi vain edelleen häneen samalla ärsyttävällä, salakavalalla silmäyksellä, jossa Johannes aavisti piilevän hänen voimansa syvimmän salaisuuden. Aivan kuin hänen oma voimansa oli tuo kylmä, karski ankaruus, jonka hän jälleen tunsii jähmetyttävän koko olentoaan.

Kuin olisi kaikki äkkiä mennyt lukkoon hänen sisällään. Kuin olisi kuurainen rautakanki syösty kiireestä kantapäähän hänen lävitseen.

—Mitä katsot? kysyi hän toisen kerran, jyrkemmin ja jo valmiina kuohahtamaan.

—Ilman vain, virkahti Liisa viivytellen. Sinä näytit siinä äsken niin lystikkäältä.

—Koomilliselta? kysyi Johannes terävästi.

—Enhän minä sitä ole sanonut. Eikä se mitään ollutkaan.

Johannes vaikenä peläten sanovansa liikaa. Hän kääntyi sentähden selin Liisaan ja mykistyi kokonaan.

Mutta hänen aivonsa kiehuivat ja kihisivät.

Että Liisa ilkesi! Että Liisa kehtasi! Että Liisa suorastaan *viitsi* pilata tämän onnellisen hetken häneltä!

Häneltä ja itseltään.

Olihan se rikos! Olihan se kaksinkertainen rikos. Rikos heidän kahden rakkauttaan ja siis kaikkein pyhintä vastaan maailmassa!

Eikö Liisa siis pelännyt ollenkaan?

Eikö heidän rakkautensa siis merkinnyt mitään Liisalle? Kuinka Liisa ollenkaan *uskalsi* heittää hänelle vasten kasvoja tuon syytöksen, jonka Johannes juuri oli ollut lukevinaan hänen silmistään?

Sillä olihan se syytös. Eihän Johannes voinut siitä erehtyä.

Kyllä hän tiesi asian. Hän oli kysynytkin vain näön vuoksi, mitään oikeaa vastausta kysymykseensä odottamatta. Sillä eihän Liisa olisi voinut vastata, jos olisi tahtonutkin.

Eihän Liisa ollut mikään hiuksenhienojen sielunliikkeiden erittelijä.

Mutta juuri se häntä aina niin tulisesti harmitti kohtauksissa Liisan kanssa, että tämä ei myöntänyt hänen esitystään oikeaksi, vaikka ei voinut itsekään mitään parempaa sijalle asettaa.

Jos Liisa olisi sen tehnytkin, tehnyt suoraan ja vilpittömästi, kuten Johannes olisi katsonut oman luonteensa vaatimuksen samantapaisessa tuokiotilassa olevan, silloin ei tietysti mikään kauna olisi jäänyt hänenkään, Johanneksen, sisälle kasvamaan.

Silloin olisi Johannes tietysti antanut heti jalomielisesti anteeksi eikä enempää muistellut asiaa.

Olihan Liisalla tietysti heikkoutensa. Mutta Johanneksen olisi ollut kovin helppo suvaita niitä, jos Liisa vain olisi ollut taipuvainen ne heikkouksiksi tunnustamaan.

Näin olisi Johannes aina tahtonut järjestää heidän yhteisen rakkaus-elämänsä, jos se vain olisi riippunut hänen tahdostaan. Mutta juuri tällaiseksi se ei ollut koskaan järjestäytynyt.

Liisalla oli kummallinen, itsepintainen tapa pitää kiinni omasta tahdostaan.

Tuo oli Johanneksen mielestä sitäkin turhempaa, kun hänen oma tahtonsa, hänen elämäkäsitelmänsä, hänen tapansa tuntea, havaita ja ajatella hyvin olisi voinut riittää heille molemmillekin. Myös Liisa näytti jo tuohon usein varsin tyytyväiseltä, kun kaikki muu vain oli hyvin heidän välillään.

Mutta annas kun sattui joku solmu lankaan!

Silloin Liisa heti siinä silmänräpäyksessä itsenäistyi. Kävi vastahakoiseksi, asettui poikki päin, tahtoi siirtää taistelun omalle tasolleen, ja olisi tuossa varmaan onnistunutkin, ellei myöskin Johannes olisi yhtä itsepintaisesti pitänyt kiinni omastaan. Siitä tasosta, jolla hän vaistomaisesti tunsikin olevansa voimakkaampi.

Ja juuri silloin oli Liisa Johanneksen mielestä aivan sietämätön. Johannes aavisti hämästä, ettei Liisa tuollaisina hetkinään ollenkaan ollut taipuvainen tunnustamaan hänen yliherruuttaan.

Nytkin hän luonnollisesti tahtoi kieltää kaikki, vaikka asia oli aivan selvä.

»Ilman vain!» »Eikä se mitään ollutkaan!» vaikka oli tapahtunut jotakin Johannekselle hyvin loukkaavaa.

Mutta juuri tuohan se oli niin Liisan tapaista. Loukata ensin ja kieltää sitten! Ja juuri tuohan se saattoi kaikki hermosäikeet Johanneksen takaraivossa pistämään ja tikkuilemaan.

Eikä siellä tuntunut enää ainoastaan yhtä pistosta, vaan monta. Kokonainen tulipora siellä tuntui käyvän, olevan täydellinen sorvinpenkki, josta teräksiset lastut joka suuntaan singahtelivat.

Johannes tiesi jo, että hänen iltansa kaikissa tapauksissa oli nyt pilattu.

Myöskin Liisa tuntui tietävän sen, sillä hän ei vastustanut sanallakaan, kun Johannes, kooten kaiken itsehillitsemis-kykynsä, jaksoi vielä jotenkin tyynesti ehdotella pois lähtöä.

Miksi hän ei vastustanut? Tuokin alistuvaisuus oli omiaan Johannesta tässä mielentilassa ainoastaan suuttuttamaan.

Nainen, jolla ei ollut omaa tahtoa ollenkaan!

Joka ei koskaan ehdottanut mitään, ei vaatinut mitään eikä ensin väittänyt mitään! Mutta nainen, joka kuitenkin vikuroi ja telkkusi, vastusteli ja hangoitteli kuin hänellä olisi hyväkin oma tahto ollut ja josta ei senvuoksi koskaan näyttänyt tulevan kunnollista rekivetoa.

Jos hänellä oli oma tahto, miksi hän ei sanonut sitä sitten? Ja ellei hänellä ollut, miksi hän ei sitä sitten tunnustanut ja ollut valmis kaikessa Johannesta kuulemaan ja tottelemaan?

Joko—taikka! Kolmatta mahdollisuutta ei ollut Johanneksen mielestä.

Kuitenkin suuttui hän vielä enemmän, kun Liisa ulos mentäessä laski kätensä hiljaa hänen käsivarrelleen ja kysyi lepyttävästi:

—Oletko vihainen?

Johannes ei vastannut mitään. Tuo pumpuloiva tekopyhyys, tuo laupias, tuo laastaroiva samarialaisuus, nehän ne juuri voivatkin saattaa hänet suunniltaan.

Hänen olisi sillä hetkellä tehnyt mieli lyödä Liisaa.

4.

Mitä oli sitten tapahtunut oikeastaan?

Mistä äkkiä tämä ukkonen ja salama? tämä vihamielisten voimien vastakkainen ryntääminen?

Johannes oli sen selvittänyt itselleen tuossa tuokiossa. Olipa hän vielä kaivannut saman pikkutapahtuman synnyt syvätkin esille, joten hän oli aivan varma asiastaan.

Pikkutapahtumanko?

Suuri tapaus, maailmantapaus se oli Johanneksen mielestä.

Eihän hänellä ollut muuta maailmaa kuin Liisa. Eihän ollut hänelle mitään suurempaa ja tärkeämpää kuin heidän kahden sisällinen sielunelämänsä.

Sieltä kuunteli hän elämän salaisia oraakkelisanoja.

Sieltä otti hän osviittaa myös ulkonaisille elämänkohtaloilleen ja koetti joka hetki tuskallisella, hermoja kiusaavalla jännityksellä urkkia, mitä hämärä vastaisuus hänelle ja heille kummallekin mahtoi kätkeä helmassaan.

Eihän voinut ijäti jatkua näin. Täytyihän tulla joku ratkaisu, piste pitkän lauseen jälkeen.

Ja ongelma, jolle Johannes ratkaisua odotti, jonka ratkaisusta kaikki riippui ja jota ennen ei voinut mitään varmaa ja kestäväää aloittaa, oli tämä: Menisivätkö he kaksi naimisiin? Asettuisivatko he kaksi toisin sanoen pysyväisesti yhteen asumaan vai olisiko heidän kenties jo piankin erottava?

Eikä tuo ratkaisu voinut enää viipyä kauan.

He eivät voineet enää kauan jatkaa tällaista mustalais-elämää. Sen kielsi Johanneksen kukkaro ja osaksi myös hänessä päivä päivältä kasvava henkisen työn, ulkopuolisen toiminnan, älyllisen ja käytännöllisen askartelun tarve.

Heidän oli ennen pitkää juurruttava, paikalleen asetuttava. Otettava lusikka kauniiseen käteensä ja lakattava leijailemasta rajattomuudessa.

Mutta juuri sitä ei Liisa näyttänyt Johanneksen mielestä tahtovan ymmärtää ollenkaan. Hän luisui aina ohi siitä kysymyksestä, kun Johannes varovasti ja hienotunteisesti tahtoi siihen koskettaa. Myönsi kaikki, mitä Johannes sanoi, mutta teki sen niin hajamielisesti ja ulkopuolelta itseään, ettei Johannes hänestä tullut hullua hurskaammaksi.

Hän olisi kuitenkin niin halusta tahtonut tehdä Liisan mielen mukaan.

Mutta Liisalla ei näyttänyt olevan siitä asiasta mieltä ollenkaan. Kuitenkin katsoi Johannes, että sen juuri Liisalle olisi pitänyt olla kaikkein oleellisinta ja merkitsevintä maailmassa.

Mikä hänelle sitten merkitsi jotakin, ellei hänen oman rakkautensa tulevaisuus? Sen tukeminen, sen vahvistaminen, sen jokapäiväinen varjeleminen ja viljeleminen? Sitä, juuri sitä, kaikki Johanneksen pyrinnot vain tähtäsivät. Ja juuri siksi hän myös niin usein suuttui Liisalle, kun hän oli huomaavinaan, ettei heidän yhteinen asiansa ollutkaan toiselle yhtä kallis.

Nyt oli Johannes ollut Liisan katseesta lukevinaan, että tämä epäili hänen äskeisen kevytmielisen hymynsä johtuneen tuon puolialastoman varietee-diivan viehätyksestä.

Olihan se loukkaus. Olihan se maailmantapaus. Mitään sellaista ei ollut ikinä sattunut Johannekselle.

Mikään ei olisi voinut häntä tällä hetkellä pahemmin loukata. Mikään ei ilkeämmin eikä myrkyllisemmin haavoittaa.

Hän, Johannes, joka oli uskollisuus itse!

Hän olisi luonut silmänsä mokomaan renttutanssijattareen häntä himoitakseen!

Hän, joka ei tahtonut nähdä ketään muuta naista, ei kuulla ketään muuta naista kuin Liisaa ja oli tehnyt tämänkin ehdotuksen varieteehen menemisestä ainoastaan Liisaa huvittaakseen, kun tämä joskus puolipiloillaan oli väittänyt sellaisesta pitävänsä ja ikävystyvänsä tässä heidän ainaisessa erakkoisuudessaan!

Johannes tunsu, että Liisa jollakin muotoa oli tahtonut häntä alentaa. Siitä hänen äkillinen suuttumuksensa.

Juuri niin, alentaa! Vetää omalle tasolleen, porton, naaraan, kapakkapiian tasolle, joka ei ollut oikeastaan taso ollenkaan, vaan pohjaton kuilu, luotu miesten päänmenoksi!

Kaikki miehisen ylpeyden ja ylenkatseen vietit olivat heränneet Johanneksessa. Hän tunsu itsensä tällä hetkellä niin tuhatkertaisen, niin sanomattoman paljon paremmaksi ja puhtaammaksi ihmiseksi kuin tuo, joka tuossa kulki hänen vierellään.

Irti hänestä! Se oli oleva tästä lähtien Johanneksen tunnussana, tuima ja järkkymätön.

Jo joskus ennenkin oli Johannes tuontapaisia päätöksiä tehnyt, mutta huonolla menestyksellä. Hän ei ollut koskaan voinut pitää niitä.

Kuitenkin hän uskoi edelleen niiden ehdottomuuteen.

Joka kerta, tuossa mielialassa ollessaan, hän tunsi syvimmillä sisäisellä mahtiponnellaan, että juuri tämä oli jotakin lopullista, ratkaisevaa ja peruuttamatonta. Eikä tarvittu kuitenkaan kuin hetkinen lepyttävää, naisellista lirkkausta Liisan puolelta, kun hän jo oli valmis jättämään kaiken pateettisen asenteensa ja mitä suurimmalla mielihyvällä entisiin valjaisiinsa astumaan.

Naisen orja hän oli. Sen hän itsekin tunsi selvästi ja halveksi tuon vuoksi joskus ankarasti itseään.

Orja, joka kalisteli kahleitaan!

Ja niinkuin kaikki orjat valmis vihaamaan, kiroamaan ja sadattelemaan sitä, jonka hän tunsi ja tunnusti itseään voimakkaammaksi. Mutta myös yhtä valmis tottelemaan siinä silmänräpäyksessä, kun kuului käskijänsä ääni.

Kumpikin tuotti hänelle yhtä suuren, mutta varsin vastakkaisen mielenliikutuksen.

Vihata Liisaa? Se oli pistävin tuska hänelle. Rakastaa ja ihannoida häntä? Se oli ylin onni ja autuus hänelle.

Ihmekö siis, että Johannes mielummin rakasti kuin vihasi Liisaa? Että hän ennemmin suli herkäksi, hyväksi ja leikkiväksi pikkupojaksi jälleen kuin paatui häntä kohtaan pahaksi, kylmäksi ja itsepintaiseksi?

Eikä hän mistään ollutkaan niin vihainen kuin siitä, ettei Liisa häntä heti lepyttänyt.

Että Liisa ollenkaan päästi hänet suuttumaan ja tuohon harmajaan, hallaiseen ilmakehäänsä vetäytymään! Hän itse kärsi kipeästi siitä, mutta kuitenkin se oli ainoa puolustuskeino, minkä hänen itsensäilytys-viettinsä voi tarjota hänelle.

Ja varsinkin siitä kasvoi hänen vihansa aivan vimmatuksi, että Liisa hänen mielestään usein aivan kuin tahallaan viivytteli anteeksipyyttävää lepyttelyään. Ikäänkuin olisi tahtonut antaa hänen ensin oikein kovaksi kohmettua, sitten sitä lämpimämmäksi ja pehmeämmäksi hyvitteläkseen!

Ja saatuaan hänet jälleen sellaiseksi?

Vain sitä syvemmin, sitä vihlaisevammin uudestaan haavoittaakseen.

Tuo oli heidän keskinäisen suhteensa ikuinen kiertokulku. Oli ollut jo kolme vuotta, ilman että sen pääpiirteet olivat ollenkaan muuttaneet muotoaan tai näkynyt edes etäisyydessä mitään mahdollisuutta päästä siitä surmanrenkaasta, jonka rakkaus oli heidän elämänkeinukseen rakentanut.

He herkistyivät, mitä enemmän he kärsivät. Ja he nauttivat, mitä enemmän he herkistyivät, joka jälleen oli omiaan lisäämään heidän hirvittäviä kärsimyskykyjään.

Sillä Johannes ei suinkaan yksin kärsinyt. Hän uskoi aivan varmasti, että Liisa kärsi yhtä paljon kuin hänkin, vaikka tämä osoitti sen vain itkullaan, katseillaan ja koko käytöksellään eikä sanoilla, joihin Johanneksen useimmin täytyi turvautua.

Mutta juuri tuo Liisan äänetön tapa kärsiä vaikutti mitä tuskallisemmin Johannekseen.

Hän tuli siitä aivan hulluksi. Silloin tuntui kuin olisivat kaikki sillat heidän väliltään katkenneet. Mennyt poikki viimeinen sähkölanka, jonka kautta hän vielä sai viestit ulkomaailmasta, ja hän jäänyt yksinäiseksi pisteeksi, tyhjään, autioon avaruuteen.

Sitähän ei *voinut* kestää! Tavallista, inhimillistä kylmyyttä kyllä, mutta ei kosmillista, maailmankaikkeuden pakkasta, joka tuollaisina hetkinä tuntui hänet joka taholta ympäröivän ja käärivän hänet kuolettavaan syleilyynsä.

Miksi ei Liisa sanonut mitään? Miksi hän ei ilmaissut itseään?

Miksi hän *salli* hänen kovettua näin paatiseksi patsaaksi, vaikka hän hyvin tiesi, ettei olisi aluksi tarvittu muuta kuin yksi ilme, yksi sana Johannesta lepyttämään?

—Mitä mietit? kysyi Johannes äkkiä töykeästi lopettaakseen tämän tuskallisen äänettömyyden.

Liisa ei ensin vastannut mitään. Käänsi vain häntä kohden suuret, surulliset silmänsä ja katsoi

rukoilevasti häneen.

—En mitään, vastasi hän sitten hiljaisesti.

—Minä ajattelin mennä illalliselle.

Johannes puhui tahallaan tavallista kovemmin peittääkseen sisällistä liikutustaan ja voidakseen ylimalkaan puhua ollenkaan.

—Niin, sinä kaiketi menet sitten, vastasi Liisa kuten äsken.

He olivat tulleet Tivolin varieteesta ja seisoivat torinkulmassa epätietoisina.

—Tarkoitin tietysti, selitti Johannes, että menisimme yhdessä.

Liisa ei sanonut siihen enää mitään, vaan seurasi verkalleen Johannesta.

He menivät Wiveliin.

Johannes odotti joka silmänräpäys, että Liisa sanoisi jotakin, mitä hyvänsä, johon hän voisi vastata ärtymällä ja osoittaa onnetonta mielipahaansa. Mutta Liisa vaikenä itsepintaisesti. Vaietkoon sitten! ajatteli Johannes. Kyllä hänkin tämän keinon taisi.

Illallinen syötiin synkän hiljaisuuden vallitessa.

—Tahdotko viiniä? kysyi Johannes.

—Tahdotko sinä? vastasi Liisa vastakysymyksellä.

—Minä kysyin, tahdotko *sinä* viiniä, huomautti Johannes.

—Tilaa sinä vain, vastasi Liisa jälleen yhtä välttelevästi ja alistuvasti.

Viini tuli, sillä Johannes tahtoi itse sitä, helpottaaksen sen avulla edes siedettäväksi hermojäännitystään. Mutta hän ei voinut olla laseihin kaataessaan virkahtamatta:

—Olet sinä omituinen. Eikö sinun itsesi tee koskaan mieli mitään?

—Minun tekee mieleni sitä, mikä on sinulle mieleen, vastasi Liisa.

Nyt hän on varuillaan, ajatteli Johannes. Kas vain, miten taitavasti hän osaa hillitä itsensä ja sanansa sovittaa!

Nyt ei ole hyvä käydä hänen kimppuunsa. Nyt hän on vaarallisin kuin lepäävä voimalähde, josta ei tiedä vielä, kuinka paljon energiaa se voi seuraavassa silmänräpäyksessä ympäristöönsä lähettää.

Mutta juuri tuollaisena, hiljaisena, toimeettomana, tutkimattomana hän parhaiten hallitsi Johanneksen koko hermokeskustaa, joka välttämättömästi pyrki päästä kosketukseen tuon toisen, vastakkaisen sähköpatterin kanssa.

Miksi? Siksi että jännitys laukeaisi, että sininen liekki singahtaisi, että syntyisi ukonilma ja iskisi kaksi maailmaa vastakkain!

Mutta kumpikaan ei tahtonut alottaa taistelua. He tiesivät, että siinä joka hetki oli kysymys elämästä ja kuolemasta, itsensä säilyttämisestä ja toisen musertamisesta.

Tämä taistelu, tämä ikuinen aaltoileminen, sepä juuri olikin heidän rakkautensa.

Johannes tiesi, että hänen oli alotettava. Liisa ei sitä kuitenkaan tehnyt koskaan, hyvin tietäen, mikä hänen voimansa oli.

Aktivisen, ulospäin kohdistuvan iskun tarve sousti Johanneksen joka sormen päässä.

Sitä vastaan ei Liisalla ollut muuta asetettavaa kuin oma naisellinen passivisuutensa. Ja siitä hän tiesi, ettei Johannes tällä alalla voittaisi häntä milloinkaan.

Liisa jaksoi kyllä odottaa, mitä tuleva oli, jos Johannes vain jaksoi pidättää purkautumasta voiman, joka synkisti hänen silmäkulmiaan.

Tunsihan ja tiesihän Liisa, ettei se mitään oikeata vihaa ollut. Eroottista vihaa se oli, rakkauden leimuavaa vaatimusta vallita kokonaan olento, johon se oli kohdistunut.

Mutta hänelläkin oli oma ylpeytensä, oma itsenäisyytensä. Siitä hän ei ollut valmis ilman taistelua hetkeksikään luopumaan ja se juuri vaikutti niin ärsyttävästi Johannekseen.

Oma tumma, salaperäinen syvyytensä, jota Johannes vihasi, koska hän ei saanut sitä tietonsa ja tahtonsa piiriin milloinkaan täydellisesti valloitetuksi. Niinkuin voi tiedemies epätoivon hetkellä vihata työnsä pettävää, kangastelevaa päämäärää tai taideniekka unikuva, joka alati väistyy hänen edessään.

Ja jos hän pääsisi päämäärään, saisi tulkituksi, mitä mielikuvitteli?

Silloin ei se enää hänelle merkitsisi mitään ja hän heittäisi sen luotaan kuin tyhjän raakunkuoren.

Mutta täytyihän sanoa jotakin. Eihän voinut jatkua enää kauemmin tätä hiljaisuuden helvettiä.

—Minulle olisi mieleen, virkahti Johannes, että sinäkin tahtoisit jotakin.

—Taitaa käydä minulle vaikeaksi, vastasi Liisa hymyillen vaikeasti.
Mitä minun pitäisi tahtoa sitten?

—Mutta juuri sehän sinun olisi itse keksittävä, iski Johannes epätoivoissaan.

—En minä keksi mitään, vastasi Liisa, kuten äskenkin. Keksi sinä! Sinä tiedät paremmin ne asiat.

Ei, Liisan suhteen ei päässyt puuhun, ei petäjäan, kun hän tuolle tuulelleen rupesi.

Mutta täytyihän Johanneksen päästä purkautumaan.

—Ja sinä? Sinä et mitään tiedä? hän sanoi koettaen ivallista äänenpainoa teeskennellä.

—En mitään muuta kuin että rakastan sinua, vastasi Liisa kyyneltyvin silmin.

—Rakastat? ähkäsi Johannes. Mahtaako sekään olla totta?

—Kuinka saatat sitä epäillä?

—Usein tuntuu minusta kuin et sinä rakastaisi minua ollenkaan.

Nyt se alkoi käydä jo. Johannes pääsi nyt hyökkäämään ja syyttämään Liisaa, jolloin Liisan tehtävä taas oli puolustautua.

Mutta jokaisessa puolustuksessa piili samalla syytös, joka antoi aihetta uuteen syytökseen. Se olikin ainoa muoto, johon saattoi purkautua heidän sisällinen jännityksensä.

Kaikki kävi kuin matemaattisen kaavan mukaan. Ja Liisan onnistui jälleen saada Johannes leppymään.

5.

Mutta se kävi päivä päivältä aina vaikeammaksi.

Tosin he kumpikin koettivat vilpittömästi välttää noita kiusallisia yhteentörmäyksiä, jotka järkyttivät heidän koko elimistöään. Mutta niitä sattui vain sitä tiheämmin.

Kumpikin kuunteli ja kuunteli, mitä nousi oman ja toisen sydämen syvyydestä. Ja kumpikin oli yhtä valmis rakkaudesta viimeiseen hengenvetoon saakka taistelemaan kuin syrjään ponnahtamaan, ettei vain tuottaisi tuskaa ja vaivaa toiselleen.

Juuri siten he toisiaan enimmänsä kiusasivat. Sillä kumpikin tiesivät he sentään, että toinen oli joka hetki varuillaan ja tarkkasi alituisesti toisen sanoja, ilmeitä ja sielunliikkeitä. Niistä etsivät he kuin tähdistä kohtaloaan.

Tekivät sen hartaudessa, pelvossa ja pyhässä vavistuksessa kuin heille uskottua temppelelpalvelusta suorittaen.

Eihän heillä toistaiseksi mitään muuta tehtävää ollutkaan. Eikä ollut ollut siitä lähtien, jolloin he kerran otollisena hetkenä ja oikeassa mielialassa olivat toisensa Parisissa löytäneet.

Kahdeksan vuotta oli Johannes aluksi laskenut rahansa riittävän viettää tällaista elämää. Kenties kymmenenkin, jos he olisivat oikein säästeliäästi eläneet.

Nyt he olivat viettäneet vasta kolme. Ja Johannes laski jo tuskallisesti mielessään, tokko ne enää

riittäisivät edes jouluun saakka.

Jotakin täytyi siis tapahtua. Mutta mitä?

Kumma kyllä, ei tuo asia näyttänyt Liisaa vähintäkään liikuttavan. Hän kulki kuin unessa. Hän eli päivänsä kuin kukkanen kedolla huomisesta huolta kantamatta.

Hänellä näytti olevan huoli vain rakkaudesta. Sitä kantoi hän kuin lasta sydämensä alla, ollen itse oman rakkautensa pyhä lipas.

Johannes ei ollut vielä milloinkaan nähnyt sellaista naista. Niin neitseellistä ja samalla niin äidillistä.

Ja kuitenkin sanottiin, että hän oli ollut kapakkanainen ja monelle miehelle ennen Johannesta antautunut. Kuinka se oli mahdollista?

Johannes oli tuuminut sitä usein itsekseen. Myöskin keskenään he olivat siitä mielipiteitä vaihtaneet.

—Kuinka sinä saatoit? oli Johannes joskus sanonut ja pudistanut päätään lempeästi sekä nuhtelevasti. Vieraiden miesten kanssa!

—En tiedä, Liisa vastannut siihen. En minä mitään tehnyt. He tekivät. Enkä minä koskaan ole ketään muuta kuin sinua rakastanut.

Se oli aina hänen loppupontensa, johon Johannes olikin vähitellen ruvennut uskomaan, niin uskomattomalta kuin se tuntuikin ja niin vastakkaista kuin Liisan entiset elämänmuodot hänestä todistivatkin.

—Olisit sinä voinut minua odottaa, Johannes taas toisen kerran leikillä sanonut. Oliko sinulla niin kiire?

—Minulla ei ole ollut kiirettä milloinkaan, Liisa jälleen vastannut siihen. Mutta minä en tuntenut sinua silloin. Kuinka minä siis olisin voinut sinua odottaa?

—Tunsithan minut, Johannes siihen sanonut. Kun lapsuudentovereita olemme!

—Niin sillä tavoin. Mutta enhän minä koskaan uskaltanut sinua omakseni toivotella.

—Ja sentään rakastit minua jo silloin? Olet joskus kertonut minulle.

—Tietysti rakastin, koska kerran en ole rakastanut ketään muuta ihmistä maailmassa.

—Ja voit sentään antautua muille miehille?

—Olethan sinäkin muita naisia rakastanut.

—Mutta minä en rakastanutkaan sinua vielä silloin.

—Sinun olisi pitänyt rakastaa. Mutta parempi myöhään kuin ei milloinkaan.

Tuollaisia he keskustelivat.

Kun ei heillä muutakaan työtä ollut, he alituisesti vain erittelivät, osittelivat ja repostelivat rakkauttaan. Eläen irti maasta, irti yhteiskunnasta, irti ystävistä ja kaikesta jokapäiväisen elämän ympäristöstä, he jauhoivat joka hetki vain toisiaan, jopa siihen määrään, että heidän omat ajatuksensakaan eivät enää olleet yksinpuheluja, vaan kaksinpuheluja.

Tämä oli ollut aluksi taivas Johanneksen mielestä. Hän, joka ei koskaan ennen ollut rakastanut, oli nyt ensi kerran tullut tuntemaan oman olentonsa syvyydet alituisen naisellisen läsnä-olon kummallisessa, aavistuttelevassa valohämyssä.

Kesä, täysikesä, ei pohjolan valju, varjoton kesä-yö, vaan etelän kuuma, tuoksuva, omaa runsauttaan pakahtuva kukkimis- ja heilimiskausi oli kulkenut läpi hänen sydämensä.

Monet kukkaset olivat sieltä ilmi kummunneet ja jälleen karreksi palaneet. Monet suloiset ja makeat lähdesuonet esille läikähtäneet ja jälleen kuin erämaan hiekkaan haihtuneet.

Sillä mitä korkeammalle heidän rakkautensa oli kohonnut, sitä kuumempina olivat sen säteet Johanneksen päälakeen sattuneet. Nyt paistoi se jo kuin Saharan aurinko, pystysuoraan, peljättävänä, hirvittäväenä pätsitulena, joka uhkasi polttaa poroksi heidät molemmat ja kaikki keitaat heidän sydämestään autioittaa ja hävittää.

Jotakin oli tehtävä, mutta mitä? Tuo oli kysymys, joka päivä päivältä yhä enemmän mietitytti Johannesta.

Hän oli jo monesta katkerasta kokemuksesta huomannut, ettei ollut mahdollista hänen voimilleen erota silmänräpäyksessä Liisasta. Jos hän yritti sitä, jos hän hetkeksikään koetti itsensä hänestä irroittaa, silloin kävi kärsimys liian suureksi ja hän oli seuraavassa tuokiossa valmis jälleen kahta nöyrempanä ja alttiimpana samaan rauhansatamaansa sisälle purjehtimaan.

Niin päätti hän ruveta vähitellen, vitkalleen, pala palalta ja perisuomalaisella sitkeydellä itseään Liisalta pois ottamaan.

Oikeastaan hän oli tehnyt tuon päätöksensä jo paljon aikaisemmin. Jo heidän ensimmäisen tulisen riitansa jälkeen, jolloin usko ehdottomaan oli hänessä ensi kerran järkähtänyt ja samalla usko rakkauden ainoaan autuaaksitekevään voimaan muiden elämänvaltojen seassa.

Mutta heti kun rauha heidän välillään oli jälleen rakentunut, oli tuo usko hänessä virinnyt uudestaan. Eikä hän nyt, kohta kolmen vuoden ponnistelujen jälkeen, ollut päässyt noissa eristymispyrkimyksissään sen pitemmälle kuin että hän joskus, pikemmin mielenosotuksena kuin todellisesta itsekseen-olon tarpeesta, voi aamuisin tehdä yksinäisen kävelyretken.

Silloinkin hän aina vielä tunsu pistävää kaunaa povessaan siitä, ettei Liisa tullut mukaan, kuten hän ylimalkaan kärsi kovasti siitä, ettei tämä hänen mielestään viisaammin ja tehokkaammin koettanut estää hänen sisäistä itsenäistymistään.

Miksi Liisa tahtoi päästää pois hänet, vaikka hän itse oikeastaan niin mielellään olisi jäänyt ikeesensä?

Tuo kysymys katkeroitti suuresti Johannesta. Eikä hän voinut tulla muuhun johtopäätökseen kuin ettei Liisa sittenkään mahtanut häntä rakastaa, ei ainakaan niin paljon kuin Johannes häntä rakasti.

Jokainen epäsointi kasvatti Johanneksessa tätä Liisasta poispäin pyrkivää mielialaa. Ja kun uusi kiista sattui ja vihan peikko jälleen heitti hänen silmäänsä nurinkurisia kuvia luovan lasi-sirun, silloin muistuvat hänen mieleensä kaikki entisetkin samantapaiset sattumat ja niiden aiheuttamat mielialat.

Liittyivät toisiinsa kuin rengas renkaasen ja muodostuivat omaksi maailmakseen, jossa vallitsivat aivan toiset lait ja vaikuttivat aivan toiset elämän-arvot kuin tuossa toisessa, rakkauden, sopusoinnun, keskinäisen ymmärryksen ja aistillisen hekkuman maailmassa.

Niin eli Johannes ja oli jo kotvan elänyt oikeastaan kahta eri rinnakkais-elämää.

Toista päivän, toista yön, toista rakkauden, toista vihan, toista lähentymisen, toista eristymisen mieliala-ketjua, joista edellinen tosin vielä oli voitolla, mutta jälkimmäinenkin kasvoi hetki hetkeltä, viikko viikolta ja kuukausi kuukaudelta vahvemmaksi.

Ei ollut mitään siltaa niiden maailmojen välillä. Mikään tie hänen sydämessään ei toisesta toiseen johdattanut.

Tuossa toisessa, ehdottoman rakkauden ja sopusoinnun mielialassa, hän ihaili, kunnioitti ja jumaloitsi Liisaa, ei nähnyt yhtään vikaa hänessä ja oli valmis hänet maailman ihanimmaksi, puhtaimmaksi, jaloimmaksi ja älykkäimmäksi naiseksi vannomaan.

Tuon toisen, sisäisen kauna-tunnelman yösilmillä katsottuna oli Liisassa vain vikoja.

Silloin hän suorastaan inhotti Johannesta. Silloin olisi Johannes tahtonut lyödä, räähätä ja haavoittaa tuota kevytmielistä naikkosta, tuota kapakkatyttöä, tuota Baabelin lohikäärmettä, joka oli hänen ylitsensä niin rajattoman vallan saanut ja uskoi nähtävästi, että hänen valtansa oli kestävä iankaikkisesta iankaikkiseen.

Ei! Juuri siitäpä harhaluulosta tahtoi Johannes hänet vieroittaa.

Eikä hän koskaan tahtonut sitä niin kiinteästi kuin tuollaisen tuprahduksen jälkeen, joka heille niin äkkiarvaamatta oli varieteessa tapahtunut. Silloin hän aina seuraavana aamuna teki yksinäisen kävelyretken.

Näin vieri muutamia viikkoja.

Johannes jatkoi sisällistä eristäytymistään. Usein kiertyi hänen sydämensä kerälle nähdessään, miten sanomattomasti Liisa kärsi siitä, mutta silloin lohdutti hän itseään aina sillä, että tämä sittenkin oli paras heille molemmille.

Eihän eron tarvinnut olla ikuisen. Voisivathan he erota vain hetkeksi, muutamiksi viikoiksi, eräksi kuukausiksi, ja sitten yhtyä jälleen, jos niin hyväksi näkisivät.

Mutta silloin olisi heidän välttämättä myös mentävä naimisiin.

Johannes oli alkanut omalla tahollaan, huomaamatta ja aivan vähin erin jälleen yhteiskunnallistua. Hän kaipasi työtä, toimintaa. Jotakin ulkopuolista, jotakin reipasta, kovaa ja vaikeata, missä jälleen koettaa voimiaan.

Sitäpaitsi hän kaipasi omaa kotia. Eikä mitään kolkkoa, kylmää nuorenmiehen kotia vain, ei neljää seinää, joiden sisällä autius ja tyhjiys asuisi, vaan oikeata, kotoista, lämmintä ja turvallista tunnelmaa, jonka voisi luoda vain rakas nainen rakastavan miehen rinnalla.

Sellaisina hetkinään hän aina tunsu ikäänkuin etäännyvänsä Liisasta. Hän oli sittenkin kotikissa ja Liisa kyläkissa, vaikka he kumpikin nyt kodittomina ja siinä suhteessa yhdenvertaisina maailman matkoja taivalsivat.

Näitä ja monia muita asioita Johannes ajatteli yksinäisillä kävelyretkillään.

Ne olivat nyt käyneet jo niin tavallisiksi, ettei Liisakaan näyttänyt enää niihin mitään erikoista huomiota kiinnittävän. Tosin tapasi Johannes joskus hänet itkettynein silmin kotiin tullessaan. Mutta kun hän kysyi syytä siihen, hymyili Liisa vain ja sanoi, ettei se ollut mitään taikka että hän oli tullut vanhaa äitivainajaansa ajatelleeksi.

Päivä päivältä eli Johannes yhä enemmän omaa elämäänsä. Tosin hän tunsu täten rikkovansa verisesti vasten Liisaa ja heidän yhteistä rakkauttaan, mutta hän oli kerran joutunut rikoksen polulle eikä hänellä ollut enää mitään mahdollisuutta pysähtyä.

Kerran jäi hän pois koko päiväksi. Hän oli tavannut erään tuttavan kotimaasta ja syönyt tämän kanssa yhdessä aamiaista, päivällistä ja illallista.

Se oli aluksi suuri tapaus heidän elämässään. Mutta sitten sekin mureni, pienentyi ja silisi vähäpätöisyydeksi.

Nyt voi jo sellaista sattua tuhkatiheään. Johannes kuljeskeli kaupunkia, pistäytyi kahviloihin ja lueskeli sanomalehtiä, sillä aikaa kuin Liisa istui yksin heidän yhteisessä hotellihuoneessaan. Ja Johannes tunsu mielensä kummallisesti keventyvän ja voimistuvan tästä uudesta asioiden järjestyksestä.

Eikä Liisa valittanut koskaan. Hän pysyi yhtä hiljaisena, syvänä ja salaperäisenä.

Mitä hän mahtoi miettiä sitten?

Oikeastaan ei Johanneksella ollut siitä aavistustakaan. Aikoinaan hän oli luullut tuntevansa Liisan. Nyt, mitä enemmän hän itse muodostui takaisin omaksi maailmakseen, sitä enemmän täytyi hänen tunnustaa itselleen, että tuo toinen tuossa hänen vierellään oli uppo-oulo ja vieras hänelle.

Mutta silloin hän kauhistui. Silloin hän tunsu jäätävän hallanhengen kouraisevan sydäntään, ja hänelle tuli hätä, tuskallinen sielunhätä, jälleen päästä Liisaa lähemmäksi.

Liisa otti aina hänet vastaan yhtä avoimesti, tynesti ja herttaisesti.

Oli ikäänkuin hän olisi ollut aina paikallaan. Johannes puolestaan tunsu aina liikkuvansa, aina kieppuvansa tuon kiintopisteen ympärillä, milloin vihaavansa, milloin rakastavansa, milloin lähenevänsä, milloin loittonevansa siitä, tietysti oman tahtonsa mukaan, mutta tahdon, jota tuo toinen tuntui sittenkin täydellisesti hallitsevan.

Eihän se ollut miehen arvoista. Täytyihän hänen tuki jälleen päästä vapaaksi ja itsenäiseksi yksilöksi.

Johannes sanoi nuo sanat melkein ääneen itselleen eräänä aamuna herätessään. Sitten hän säikähti, aukaisi silmänsä ja vilkaisi vierelleen, missä Liisa vielä nukkui voitollinen, autuaallinen ilme kasvoillaan.

Nousi, peseytyi hiljaa, pukeutui sekä otti hatun, kepin ja hansikkaat ulos lähteäkseen.

Liisakin oli jo herännyt ja seurasi sanaa puhumatta hänen liikkeitään.

He olivat valvoneet eilen-illalla sangen myöhään, riidelleet, selittäytyneet ja sopineet. Liisa rukoillut ja itkenyt, Johannes aluksi pysynyt jyrkkänä ja lahjomattomana. Sulanut vihdoon Liisan hehkuvien syleilyjen voimasta ja Liisa hänelle onnellisena ja säteilevänä antautunut.

Näytti kuin hän vieläkin olisi ollut samassa tunnelmassa. Kuin olisi hänen silmiensä hymyilevä, aurinkoinen syvyys tahtonut joka hetki sanoa Johannekselle:

»Mene vain, kultapoikaseni! Mene kävelemään! Sinä palajat kyllä takaisin, ja silloin suljen sinut jälleen syleilyyni.»

Johannesta harmitti tuo voitonvarmuus.

Entäpä minä en palajaisikaan, ajatteli hän.

Entäpä minä nyt menisinkin menoani? Tämän kerran minä vielä olen ollut heikko, mutta ehkäpä minä olen vahvempi ensi kerralla? Sinä luulet jo, että olen elinkautinen orjasi, mutta mitäs sanoisit, jos minulla sittenkin olisi voimaa sinusta vapautua?

Liisa ei tiennyt näistä Johanneksen mietteistä mitään. Taikka ehkä hän sittenkin oli niitä jonkun verran aavistanut, sillä kuin tahallaan ojensi hän juuri silloin peiton alta pyöreät, täyteläiset käsivartensa pitkään, raukeaan ja tyytyväiseen haukotukseen.

Niin, näyttele vain käsivarsiasi! ajatteli Johannes. Minä tiedän, että ne ovat kauniit ja että sinulla on siellä paljon muutakin kaunista näytettävää. Minä en halveksi sitä ollenkaan. Mutta minä en ole luotu vain pelkästä aisti-ilosta niinkuin sinä enkä aio käyttää koko ikääni sinun kauneutesi ihanteluun.

Hän nyykäytti päätään jäähyväisiksi ja lähti ulos raikkaaseen, syksyiseen aamu-ilmaan, joka kuulakkaana kierteli Köpenhaminan ahtaiden katujen yllä.

Ulkona jatkuivat hänen mietelmänsä.

Se oli varmaan pitkien, kristillisten sukupolvien sarjajenki, joka mietti hänen aivojensa kautta.

Turhaan hän oli tullut opin tielle. Turhaan hyväksynyt nykyaikaisen maailmankatsomuksen.

Turhaan maailmaa nähnyt ja kokenut. Turhaan Amerikassa käynyt, sosialismia saarnannut, istunut rinnan naisten kanssa Suomen yksikamarisessa eduskunnassa, koettaen kirkon ja yhteiskunnan monisataisia juuria järkyttää.

Turhaan hän oli ollut naimisissa. Turhaan ottanut avio-eron, karannut lapsenpiikansa kanssa, toteuttanut yksilöllisen sensualismin oppia ja itse naisen orjaksi tunnustautunut, samalla kuin hän oli julistanut rakkauden, terveen ja väkevän sukupuoli-rakkauden, korkeimmaksi uskonnokseen.

Kaikki turhaan! Tuolta syvältä, hänen olentonsa alkulähteistä puhui ääni, joka sanoi, että rakkaus oli syntä ja että synnin siemen oli tullut maailmaan naisen kera.

Suloisen, alastoman, ensimmäisen Eevan keralla. Hänen, joka ei osannut hävetä edes, vaikka Jumala, suuri, kaikkivaltias Jehova itse, oli luonut hänet sellaiseksi!

Koko naisruumis oli Johanneksen mielestä tällaisina hetkinä tuiki synnillinen.

Myöskin miesruumis oli synnillinen, mutta ei siinä määrin. Ja olisihan se ollut melkein synnitön, ellei olisi ollut olemassa tuota toista ruumista, joka niin naurettavan pienillä eroavaisuuksillaan oli saanut niin äärettömän paljon pahaa ja kauhistavaa aikaan maailmassa.

Samana käsittämättömän syyn takia oli Johannes jo koulunpenkillä istuessaan tuntenut oman ruumiinsa ihmishengen korkeimmille pyrkimyksille vihamieliseksi. Ymmärtänyt, että sitä oli rangaistava ja kuritettava, jos mieli miehenä pysyä ja sielunsa vapaana, puhtaana ja jäntevänä säilyttää.

Tältä kannalta hän myös myöhemmin, yliopistollisia historian-opintojaan suoritellessaan, oli ymmärtänyt muinaisten pyhien miesten raivon lihansa himoja vastaan, heidän paastonsa, rukouksensa, ruoskimisensa ja itsekidutuksensa.

Eikä vain heidän itsekidutuksensa, mutta myös heidän tarpeensa kiduttaa muita, ennen kaikkea tuota samaa kaunista, valkeaa naisruumista, joka niin salaperäisellä ja salakavalalla tavalla oli omiaan houkuttelemaan itse pyhän kirkon päämiesten mieliä yöhön, maahan ja pimeyteen.

Riisukaa se! Ruoskikaa se verille, polttakaa roviolla ja häväiskää!

Johannes huomasi äkkiä siirtyneensä mielikuvituksessaan keskelle synkintä keski-aikaa. Mutta hän ei

kärsinyt tuosta muutoksesta, vaan nautti, sillä hänen mielialansa oli munkin, joka pelkää, mitä hän vihaa, ja vihaa, mitä hän sammumattomalla intohimolla rakastaa.

Miten oli tuo kaikki mahtanut muinaisessa todellisuudessa tapahtua? Miten väristä nuo silloiset hengenmiehet pidätetystä, polttavasta aistillisuudesta ja millä huohottavalla, mielipuolisella hermojännityksellä ottaa osaa noidanvainoihin ja pyhän inkvisition istuntoihin?

Johannes kulki yli pienen torin, joka tuoksui tuoretta maalais-ilmaa, kasviksia ja vihanneksia. Sievine myymäpöytineen ja kirjavine, kiertelevine ihmisjoukkoineen se näytti oikein miellyttävältä ja koristeelliselta.

Tuntui mereltä suolainen tuuli, joka toi tullessaan kalan ja laivakonttorien lemua.

Mikään ei auttanut. Mikään ei voinut haihduttaa hänen keski-aikaista, naisvihaavaa ja naishalveksuvaa mielialaansa.

7.

Sama mieliala jatkui vielä sittenkin, kun hän oli päässyt pois pahimmasta ihmisvilinästä eräsen kaupungin puistoon, suurten puiden alle taivaltamaan.

Messut ja kuorolaulut kaikuivat hänen korvissaan.

Hän näki näkyjä.—Vanha munkki voihi kuolinvuoteellaan. Viisikymmentä vuotta oli kulunut siitä kuin hän oli luostarin portille kolkuttanut. Viisikymmentä vuotta hän oli palvellut Herraa, kiduttanut itseään ja voittanut kaikkien kanssaveljiensä kunnioituksen, jotka jo pitivät häntä suorastaan pyhänä ja valmiina taivaan tarhoihin astumaan.

Mutta mitäpä tapahtui?

Saapuu ripittäjä kuolevan luo. Viipyy kauan siellä, muut munkit käyvät jo ihmettelemään. Onhan tuo vanhus hurskain ja moitteettomin heistä kaikista. Mitä saattaa hänellä olla niin paljon synninpäästäjälle puhuttavaa?

Soitetaan iltamessuun. Munkit menevät kappeliin. Polvistuvat, kumartavat ja rukoilevat kuolevan edestä. Silloin soinnahtaa etäinen, valittava laulu, jonka synkkä kaiku täyttää heidät salaperäisellä pelvolla ja vavistuksella.

Mitä se on? On kuin se kuuluisi kuolevan kammioista.

Mutta eihän se ole messua! Eihän se ole virttä, ei mitään hurskasta eikä pyhää ollenkaan. Täysin maallinen, ajallinen ja synnillinen laulu se on, joka saa heidät omituisessa kauhussa toisiinsa katsomaan ja kalpenemaan.

Nyt syöksy ripittäjä itse kappeliin. Piru itse on luostarin vieraana! Saatana itse tahtoo ryöstää pyhän vanhuksen sielun heiltä!

Priior tempaa kynttilän alttarilta. Munkit seuraavat hänen esimerkkiään. Kaikki rientävät kuolevan munkkikoppiin. Kulkevat veisaten läpi pitkien, kolkkojen käytävien, joiden kaiku raskaasti vastaa heidän synkkään valitusvirteensä:

»Ah, ansoilta synnin, saatanan,
meitä varjele, valkeus Jumalan!»

Kammion ovi on auki. Veljet näkevät vanhuksen lepäävän lautsallaan. Laihana, riutuneena, kuolemantuskaisena, mutta...

»kädet ristissä, raivolla rukoillen, ylös silmin hehkuvien tuijottaen, ja huulilta, joilla jo kuolema on, soi laulu hurja ja lakkaamaton!»

Veljet kuuntelevat. Mikä onkaan tämä merkillinen kuolinvirsi?...

»Sävy sen oli outo kuin rakkaus, kuin tuska, kuin pilkka, kuin lankeemus, kuin tuoksunut kaukaa huumaten ois kukkaset maiden vierahien; sävel tuntematon, sävel laulamaton, sävel ihmiskurkusta kuulumaton, se tuskaa soi, se onnea soi, se kauhuun ja riemuhun kuulijan loi
—»

Munkit heiluttavat pyhiä kynttilöitään ja laulavat kaksinkertaisella voimalla omaa manaussessuaan. Mutta myös kuolevan huulet hurjentuvat ja hänen syntinen, herjaisa laulunsa soi syvälle kauhistuviin munkkisydämiin...

»Kuin kalvava kaiho se munkkeihin tarttuu, se kadotetun elon murheeksi karttuu, he muistavat kaiken, mi päässyt ei kukkaan, ajat nuoruuden, ammin jo mennehet hukkaan ...»

Mitä tämä oli? Oliko Johanneksesta äkkiä tullut runoilija ja suuri runoilija?

Hän itse kysyi sitä hämmästyen itseltään.

Ah, nyt hän muisti! Wildenbruchin »Noidan laulu» se oli, jonka hän kerran oli kuullut Wienissä ja joka nyt äkkiä hänen mielialansa ahdistavasta pakosta oli ruvennut kaikumaan hänen korvissaan.

Kuinka se taas oli ollutkaan? Munkit vähitellen vaienneet, oman pyhän kirkkomessunsa unohtaneet ja jääneet vanhuksen pakanallista laulua kuuntelemaan.

Luostarin priior tuosta säikähtänyt, suuttunut ja huutanut kuolevalle:

»Pyhät veljeni jos sinä viettelet multa, olet kirottu, saat tuta helvetin tulta!»

Ja katso! Vanhus nousut vuoteeltaan. Hänen kasvonsa kirkastuneet, hän tuijottanut kaukaisuuteen...

»kuin kuvaan, kuin korkeimpaan ihanuuteen.»

Puhjennut sitten kyyneliin ja alkanut kertoa kuunteleville luostariveljille:

»Olin pappi kuin te, olin hurskas kuin te, luin hartaana messukirjaanne, luin tuskassa, tunsin hehkuni, veri nuori ja kuuma kun sykkäili. Mun vaaleat kutrini oli kuin kulta; ens kerran kun päälaen kaljuksi multa he leikkasivat, putos kaune sen kuin niitetty nurmi ois keväinen.»

Piru oli siihen aikaan päässyt valtaan Saksassa. Houkutellut naiset haureuteen, jopa noituuteenkin, josta he olivat saaneet ansaitun palkkansa polttoroviolla.

Eräänä iltana hän oli istunut yksin työlamppunsa ääressä. Saapunut viesti ja pyydetty pappia.

Ollut myrsky-yö. Hänet johdettu vanhan tornin juurelle, sitten sen sisälle, maan alle, pitkin kiertoportaita, kunnes tultu eräälle muuriaukolle. Siinä annettu hänen käteensä soihtu ja käsketty käymään luo velhottaren, joka seuraavana päivänä oli poltettava.

Sitä ennen oli kuitenkin hänen sielunsa pelastettava ja papin annettava hänelle edes joku tieto autuuden asiasta.

Hän tehnyt työtä käskettyä. Käynyt sisälle muuri-aukosta, kulkenut jälleen aina alemma maan uumeniin ja kuullut vihdoon kahleiden kalskahtavan. Kuunnellut, seisahtunut, kuullut raskaan huokauksen ja löytänyt tyrmän synkimmästä nurkasta naisen, joka pedon tavoin istui maassa, pää muuriin nojattuna.

Holvin katossa ollut rengas. Hän kiinnittänyt siihen soihtunsa ja käynyt lempeästi, kuten hänen pyhä virkansa ja velvollisuutensa vaati, naista puhuttelemaan.

Tämä heti kallistanut korvansa ahnaasti hänen sanoilleen. Ottanut kätet silmiltään, ryöminyt polvillaan, maan matona, hänen luokseen ja syleillyt paljain käsivarsin hänen jalkojaan. Katsonut ylös häneen ja hän nyt vasta soihtun valossa huomannut, miten kauniit hänen kasvonsa olivat.

Munkin rinta silloin riutunut kummallisesti. Hänen silmänsä kostuneet, hänen huulensa vaienneet, tuska huumannut hänet ja hän sulanut kuumaan kyynelvirtaan synnillisen naisen kanssa...

»Näki kyneleeni hän vierivän, käsin vapisevin minut kietoi hän, syvä huokaus nous hänen rinnastaan, hän kuiski kuivilla huulillaan: 'Sa voit vielä itkeä, itkeä mua, kuin hyvää Jesusta rakastan sua!'"»

Pappi kauhistunut hänen herjaisaa puhettaan. Muistuttanut hänelle, miten sopimatonta se oli tällä hetkellä ja tässä paikassa, miten hänen ruumiinsa oli jo huomenna palava, mutta hänen itsensä nyt kaduttava syntinsä ja ikävöitävä ijaistä autuuttaan.

Tyttö tuosta hiukan arastunut. Luonut kysyvän katseen häneen ja ihmeteltyt, miksi hänen muka oli kaduttava, kun hän ei ollut syntiä tehnytkään.

Kertonut sitten hänelle oman elämäntarinansa.

Hän oli orpo. Iso-äiti, joka tunsikin monta terveellistä yrttiä ja oli monta sairasta niillä parantanut, oli hänet metsäntölliessä kasvattanut. Iso-äiti sitten poltettu roviolla. Sanottu, että hänen sielunsa oli mennyt helvettiin.

Tyttö oppinut häneltä vanhan, kauniin laulun, josta iso-äiti oli sanonut, että se oli virsi vierailta kaukomailta, missä ihmiset vielä voivat olla hulluja rakkaudesta. Tyttö laulanut tuota, tietämättä sen tarkoitusta, ja joutunut siten samaan syytökseen noituudesta.

Kovat miehet hänet tänne tyrmään syösseet ja väittäneet, että helvetin henget lauloivat ihmisten turmiota hänen suunsa kautta. Siksi hänkin huomenna oli roviolla poltettava.

Koskettautunut munkin korvaa huulillaan. Katsonut tuskallisesti, rukoilevin silmin häneen, painanut huokaavin rintoja hänen poveaan ja pyytänyt:

»Minut pelasta, ah! Minä rakastan sua!»

Elämä oli niin kaunis, kuolema niin kammottava ja tuli niin polttava! Eihän hän ollut loukannut ketään. Ei tehnyt syntiä, ei harjoittanut noituutta. Miksi ei munkki siis voisi suostua häntä täältä viemään ja hänen kanssaan pakenemaan? Ihmiset olivat niin kovia. Heillä oli kiviset sydämet. Hän, tuo nuori, lempeä munkki yksin, näytti olevan hyvä.

Vartia nukkui, tie oli vapaa! He hiipisivät hiljaa täältä pois. Soihtu sammutettaisiin, he pääsisivät portille kenenkään huomaamatta. Portin takana aukeni vapaiden maailma, ja ennen kuin kukonlaulu olisi kuulunut, olisivat he jo siintävän salon sylissä...

»Salo tumma on, salo sankka on, sen peitossa paikka on tuntematon, sinut vanhalle aarnihaudalle vien. Me löydämme aarteen, min kätkee rinne, me lähdemme kauas, me jäämme sinne, sa ijäti kaksin vain kera mun, ma ijäti kaksin vain kera sun! Et naista sa viel' ole syleillyt, naislemmen et autuutta ymmärtänyt, ma teen sinut riemusta rikkaammaksi kuin koskaan ollut on ihmistä kaksi!»

Jo tähdet siirtyivät heidän pänsä päällä! Yön hetket kuluivat. Munkin oli häntä autettava. Heidän oli nyt, juuri nyt paettava!

Munkki epäröi. Tyttö pyysi ja rukoili

»Kävi myrskynä kuuma kuiskeensa, käsvarsin mun kietoi valkea, hänen tukkansa tumma kuin siipi yön yli lankesi uhkuvan varren vyön; ma tunsin huimauksen läpi pään, halun kuolettavan poven pohjassa tään, olin vaipua valtaan jo hurman ja houran, niin tunsin ma taapäin tempaavan kouran: 'Sa suutelet noitaa, sa siunaat kyyn, jaat kanssansa ijäisen kuoleman syyn!'»

Munkki kauhistunut ja herännyt lumouksestaan. Ollut kuin sana olisi otettu hänen suustaan. Sysännyt tytön sylistään, ja kiirehtinyt ulos tyrmästä.

Tyttö tahtonut juosta itkien hänen jälestään. Vaipunut maahan, noussut ylös, langennut jälleen ja parahtanut epätoivoisesti.

Munkki kulkenut yöhön yksinään ja viettänyt sen rukouksissa. Nähnyt murtuvien mielin aamun koittavaksi. Nähnyt ihmisten saapuvan hartaina kedolle, jonka keskelle oli uhkaava halkopino pystytetty.

Kaikkien silmät tähdänneet sinnepäin. Hänkin seurannut heidän katsettaan ja nähnyt nuoren velhottarensa roviolla juurella seisovan ja odottavan...

»Kuin linnut kiitävät, harhaisat, arat silmänsä ympäri sinkoilivat, kävin luo, krusifiksia tarjosin, minut huomasi hän katsehin uppoovin, ja katso, hän päätänsä nyykäytti hiljaa kuin tuulonen illalla vainion viljaa, hymy ilmeni armailla kasvoillaan kuin sammuva päivä, mi jättää maan.»

Mutta:

»Jo soihtunsa tempasi pyöveli, tytön silmä mun silmääni imeysi, risut kuivat jo leimahti liekkeihin, minut jähmetti silmin hän jäykistyvin, tulihiekkana kipinät kirposivat, syyslehtinä huulensa lepattivat ja äkkiä liekkien keskeltä kuulin ma kuinka hän lauloi kuolevien huulin.»

Ollut laulu, jonka tyttö oli oppinut iso-äidiltään. Virsi vieraiden kaukomaisten, jossa ihmiset vielä voivat olla hulluja rakkaudesta...

»Yön halki kuin sade keväinen mun kauttani humisi hurma sen, oli kuin ois kantanut aalloillaan sulotuoksuja tuuli vierahan maan, kuin kertonut oisi se onneni hukkaa, mi koskaan, ei koskaan kukkinut kukkaa.»

Hän kuunnellut kauhistuneena ja lumoutuneena. Silloin...

»Tuli tarttui jo avojalkahan, hän nyykäytti viestin riutuvan, savu musta jo kuolinvaippansa loi, savun keskeltä kultana äänensä soi, tuli tohisten karkasi korkeuteen, hänen äänensä helkähti hopeiseen, ma korvani peitin, ma huusin silloin: 'Tää laulu milloin on päättyvä, milloin?'»

Hän paennut kuolinpaikalta kauhuissaan. Tuo ääni seurannut hänen askeliaan. Kuhun hän kulkikin, kunne piilikin, tuo laulu kuitenkin löytänyt hänet. Yöt päivät, aina, joka tuokio, hän oli jo viisikymmentä vuotta kuullut sen kaikuvan korvissaan. Kuullut unessa, kuullut valveillaan, kuuleva sen vielä nytkin, kuolinvuoteellaan.

Tuo ollut kuolevan munkin tarina.

Hän äkkiä, hurjana syöksynyt ylös vuoteeltaan. Ollut näkevinään hylkäämänsä velhottaren ja huutanut mielenvikaisena...

»Sa puhdas, mi noitana poltettiin, sa hertas, min ruumiin he herjasi niin, te paisuvat huulet, te silmät syvät, te varren kumpuavan kukat hyvät, sa riemun armas, min hylkäsin, sinut syösten synkkihin liekkeihin, sa kutsut mun onnehen kadotettuun, sun tähtesi hylkään mä taivaan muun, viisikymmentä vuotta ma syntiä tein, sun helmasi on iki-autuutein!»

Jo olivat hänen viimeiset voimansa sammuneet. Hän oli kuollut.

Veljet polvistuneet. Aurinko koittanut akkunasta. Luostarin päämies kohottanut äänensä ja jättänyt tuomion Herralle korkeudessa...

8.

Se oli kauneinta, mitä Johannes milloinkaan muisti kuulleen tahi lukeneensa. Eikä hän koskaan voinut sitä mielessään kertaella tulematta liikutetuksi miltei kyyneliin.

Olihan se aivan kuin hänestä itsestään tai hänelle itselleen kirjoitettu.

Varsinkin hän tunsu sen syvästi, aina kun hän aikoi erota Liisasta. Silloin rupesi tuo romantinen tarina kaikumaan kahta hurjemmin hänen korvissaan.

Nähtävästi se vastasi eräisiin salaperäisiin, alkuvaistoisiin ääniin hänen omassa sydämessään.

Ja aina hän oli lopuksi kamppaillut itsensä siihen huumaavaan, noidan-lauluiseen elämäntulokseen, että ainoa, minkä vuoksi voi elää, oli Liisan valkea ruumis, joka kannatti vielä valkeampaa sielua kuin kukkaa.

Niin tapahtui nytkin.

Hänelle tuli suorastaan hätä nähdä Liisaa. Nähdä hänet ja sulkea hänet jälleen syleilyynsä.

Hän kiirehti juoksujalkaa kotia kohti. Ja kun hän ei kuitenkaan mielestään sinne kyllin nopeasti päässyt, hän otti automobilin.

Liisa oli juuri noussut ylös. Johannes syöksyi hänen syliinsä raivoisalla riemunhuudahduksella:

—Olethan vielä täällä!

—Missä minä olisin? kysyi Liisa hymyillen.

—Pelkäsin, että olisit mennyt. Että olisit mennyt pois minulta!

Hänen äänensä hukkui suuteloon ja itkunnyhkytykseen. Myöskin Liisa itki. Ja jälleen he tunsivat yhtä olevansa.

—Armaani, sinua painaa jokin, lausui Liisa vihdoin. Etkö voi sitä sanoa minulle?

—Minä rakastan sinua, kuiskasi Johannes. Minä tulen hulluksi rakkaudesta.

—Olenko minä vaivaksi sinulle?

—Oma rakkauteni on vaivaksi minulle. Minä en kestä sitä. Ei ole lupa toista ihmistä näin paljon rakastaa.

Liisa ei sanonut enää mitään. Katsoi häneen vain silmät helottavina kuin sade ja pouta olisi niissä yht'aikaa ylivallassa taistelleet.

Ja jälleen he yhtyivät pitkään suudelmaan ja syleilyyn.

Tällaisina hetkinä suli kaikki kauna pois heidän väliltään. Tällaisina hetkinä he kuin onnen ja epätoivon hurjuudessa imeytyivät kiinni toisiinsa eivätkä tahtoneet päästää toisiaan, ennen kuin heidän nautintonsa oli muuttunut kärsimykseksi ja itse tuskan hekkuma pistäväksi ja sietämättömäksi.

Liisa lepäsi liikkumattomana. Johannes istui vuoteen laidalla ja piti hänen kättään kädessään, samalla kuin hänen toinen kätensä hiveli Liisan muotoja, hiljaa, lempeästi ja kiitollisesti.

Uudestaan ja yhä uudestaan hänen täytyi peittää kaikki tuo kaunis, valkea ja väreilevä hartailla, palavilla suudelmilla.

Lopuksi hän paljasti Liisan kokonaan. Eikä hänen korvissaan lakannut kaikumasta se laulu, joka...

—»vierailta mailt' oli tullut,
miss' ihmiset voi olla lemmestä hullut.»

Ja kuten aina, rupesi samalla toinen laulu, hänen oma laulunsa, kuoleman ontto ja yksitoikkoinen sävel hänen korvissaan kaikumaan.

Sitä varten hänen ei tarvinnut etsiä sanoja muilta. Sillä se laulu oli syntynyt hänen kerallaan.

Se puhui hukkaan menneestä elämästä, murtuneista toiveista, katoavasta kauneudesta ja hävityksestä.

Täydellisen, maailmoita-syleilevän aisti-ilon armaat höyhensaaret oli Liisa hänelle lahjoittanut. Hänelle, kuivien käsitteiden ja sittemmin karun käytännön miehelle, joka ei ikinä ollut voinut ymmärtää, että ihmiset voisivat kuolla rakkaudesta.

Mutta Liisa ei ollut voinut pyyhkiä kuolemanpelkoa hänen povestaan. Ei aavistusta siitä, että tämäkin kaikki oli katoava kuin muutkin hänen murheensa ja nautintonsa. Haihtuva ja häviävä tyhjyyteen.

Jumalan kiitos, että hän kuitenkin oli elänyt!

Sitä eivät kaikki ihmiset voineet sanoa itsestään. Ja siitä tuli hänen olla Liisalle ja yksinomaan Liisalle kiitollinen.

Onko ylimalkaan maailmassa, ajatteli Johannes, mitään sen surullisempaa, sen traagillisempaa kuin tieto, että on päästänyt pois jotakin kallista, jota kerran on pitänyt käsissään? Murhe, elin-aikainen murhe siitä, ettei ole osannut käyttää oikein lyhyttä, kimmeltävää tuokiotaan eikä toteuttaa oman sielunsa, oman ruumiinsa ja koko olentonsa kaikkia ihania, äärettömiä mahdollisuuksia?

Ei! Johannesta aivan pöyristytti pelkkä ajatuskin moisesta ihmiskohtalosta.

Entäpä hän itsekin oli nyt samoin tekemäisillään? Entäpä hänen omakin kohtalonsa kerran sellaiseksi muodostuisi?

Tekemäisillään, jos hän tekisi eron Liisasta! Hänen kohtalonsa, jos hän koettaisi sitä ilman Liisaa suunnitella!

Entäpä hän itsekin kerran heräisi kuolinvuoteellaan tietoisuuteen siitä, että hän oli vaihtanut ainoan oikean ja todellisen elämänsä johonkin aivan vieraaseen, näennäiseen ja epäoleelliseen?

Sehän olisi hirmuista! Sehän olisi hirmuisinta, mitä saattoi ajatella.

Se ei olisi enää pimeyttä, vaan pilkkopimeyttä.

Hänelle, Johannekselle, joka ei uskonut mihinkään tuonen-takaiseen, oli tuo ajatus sitäkin kammottavampi, kun siihen samalla välttämättä liittyi hänen mielessään käsitys koko elämän, koko maailmankaikkeuden äärettömästä turhuudesta ja tarkoituksettomuudesta. Jo varhain nuoruudessaan hän oli kuullut tuon rintaariuduttavan, tuon järkeäjähmetyttävän tyhjyydenkammon siipien korvissaan

suhisevan.

Maailma tulisi elämään siis, kuten ennenkin, vaikka häntä, Johannesta, ei olisikaan? Kesät menisi, talvet tulisivat, puut lehtisivät ja lakastuisivat, eikä häntä, Johannesta, olisi ollenkaan?

Ei missään? Ei maassa, meressä eikä ihmissydämissä?

Ei enempää kuin muitakaan hänen kaltaisiaan tomuhiukkasia.

Kuitenkin he kaikki olivat eläneet kuin hänkin. Surreet ja iloinneet, vihanneet ja rakastaneet kuin hänkin, vaikka viisaat miehet nyt turhaan koettivat manata heitä esiin pyramiidien haudoista ja nuolenpää-kirjastojen hämäryydestä.

Ja viisaat itse? Pian oli heidänkin aikansa tuleva, lyöpä heidänkin kuolinkellonsa.

Oli raukeava tyhjiin heidän työnsä, häipyvä kaikki tieteet ja taiteet, kulttuurikaudet ja kansakunnat. Hukkua kerran koko maanpiiri ja mitä siinä oli, sammuva itse auringon pyhä alttarituli luovan, elävän ja vaikuttavan voiman jumalille.

Ja kuitenkin puhuivat ihmiset niin paljon kuolemattomuudesta.

Johannes ei voinut olla mielessään hymyilemättä tuolle ajatukselle.

Oli muka »kuolemattomia» miehiä, »kuolemattomia» tekoja, »kuolemattomia» aatteita, ihanteita ja muistopatsaita. Mikä hulluus! Olihan tuo kaikki vain pisara äärettömyydessä.

Hän itse ei ainakaan kuolematon ollut. Hänellä oli vain tämä hetkensä ja tämä aarteensa, jota hän juuri nyt piteli käsissään.

Kerran sekin häneltä riistettäisi. Vaikka hän itse ei siitä vapaaehtoisesti luopuisikaan, otettaisiin se kuitenkin pois häneltä, vääjäämättömästi, tinkimättömästi, edes heikointa, haurainta toivoa sen takaisinsaannista vastalahjaksi antamatta.

Tuo ajatus voi tehdä hulluksi ihmisen.

Kuoleman ajatukseen sellaisenaan oli Johannes tottunut jo. Tottunut siihen, että hänen elämänsä oli vain hänelle tärkeä ja että oli sikäli samantekevää, oliko hän rikas tai köyhä, konna tai kunnan ihminen, kun hän vain koettaisi elää elämänsä niin hyvin kuin osasi ja elää sen niin, että se tarjosi hänelle suurinta mahdollista nautintoa.

Eikä kuoleman ajatus pitkään aikaan ollut häntä tältä kannalta kammottanut.

Mutta rakkauden keralla oli siihen tullut lisäksi vielä jotakin muuta. Taikka oikeammin, oli ikäänkuin se olisi kaksinkertaistuttanut koko kuoleman traagillisuuden.

Kuolla olisi Johannes kyllä jo osannut mielestään. Mutta erota Liisasta? ja erota ijäksi? Ei milloinkaan.

Kuoleman ajatuksen lisäksi oli tullut ikuisen eron ajatus. Ja sepä se ehkä häntä Liisaan syvimmin ja sitkeimmin kiinnittikin.

Erota siitä, jota rakasti? Erota ijäksi? Erota ainoasta, joka ymmärsi hänet, joka koskaan, koskaan oli hänet ymmärtänyt tai tulisi ymmärtämään?

Jota ilman hän ei olisi ihminenkään. Ei tiennyt eläneensä kukaan. Kulkenut selittämättömänä ongelmana omalle itselleen muiden samanlaisten ja yhtä selittämättömien ongelmien seassa ja herännyt kenties ennen kuolemaansa, tuskalliseen, tappavaan peljästykseen siitä, että onnen lintu ehkä olisi laulanut hänellekin, ellei hän, hullu, hullujen hullu, olisi siltä sulkenut korviaan ja sydäntään.

Mutta nythän hänellä oli onni! Nythän hänellä oli nainen, jota hän rakasti ja joka rakastavana ja raukeana lepäsi tuossa hänen edessään.

Nainen, ihana kuin Semiramiin riippuvat yrttitarhat! Uhkuva aistiensa riemua ja oman elämänsä autuaallista unelmaa!

Ja siitä naisesta hän aikoi erota? Ei ikinä!

Tuo oli hänen ajatustensa ainainen kiertokulku. Ensin pyrki hän irti Liisasta, sitten lähemmä häntä. Ja kumpaankin loppupisteeseen päästyään tuli suuri sydämentuska ja sielunhätä hänelle.

Sydämentuska silloin, kun hän tunsu etäänntyneensä liian paljon Liisasta

ja pelkäsi, ettei hän ehkä enää koskaan häntä jälleen löytäisikään. Sielunhätä siitä, että hän oli mielestään tullut jo aivan liian lähelle Liisaa ja säikähti kadottaneensa oman olentonsa.

Ei ollut mitään keinoa päästä tuosta kehästä. Se palautui aina uudelleen ja uudelleen:

Oliko tämä mielenvikaisuutta?

Ei! Korkeinta järkeä tämä oli, pyhää järkeä, ylintä elämän, maailman ja oman itsensä ymmärtämystä.

Johannes tunsu rakastavansa Liisaa tällä hetkellä niin rajattomasti, että hänen oli vaikea hengittää. Hän nousi, veti kätensä hiljaa hänen kädestään ja peitti hänet aralla, suojaavalla liikkeellä, joka oli samalla veljellinen ja isällinen.

Ei koskaan, ei koskaan hän ehdontahdoin eroaisi Liisasta! Kuolema yksin saisi heidät erottaa.

Mutta sitäkin oli yhtä mahdotonta, yhtä kauhistavaa ajatella.

Kumpi heistä kuolisi ensin? Ei, ei saanut, ei voinut kuolla kumpikaan.

Mihin toinen jäisi? Mitä toinen sitten tekisi? Sehän olisi armottominta, julminta julmuutta tuota toista kohtaan, joka jäisi elämään.

Mitä Johannes tekisi, jos Liisa kuolisi? Hänen ajatuksensa loppui siihen. Hän ei keksinyt mitään mahdollisuutta elää.

Eihän voinut ilman rakkautta elää! Eikä hän elämässään voisi ketään muuta kuin Liisaa rakastaa.

Ja mitä Liisa tekisi, jos Johannes kuolisi? Voisiko hän unohtaa Johanneksen? Voisiko hän vielä jotakin toista rakastaa?

Jo pelkkä kysymyksen koski kipeästi Johannekseen.

Kenties *hän* voisi! Kenties Liisa todellakin voisi vielä olla yhtä onnellinen jonkun toisenkin sylissä.

Mutta siinä tapauksessahan hän ei rakastanutkaan Johannesta yhtä paljon kuin Johannes häntä. Vai rakastiko?

Eikö voisikaan? Eikö unohtaisikaan?

Jos voisi, silloin pitäisi Johanneksenkin voida ja koettaa jo ajoissa ottaa samalta kannalta asia. Mutta *ellei* voisi? Silloinhan Johannes itse riistäisi suurimman onnen ja autuuden itseltään.

Mitä jos he kuolisivat yhdessä? Mutta olisihan heidän siinäkin tapauksessa erottava.

Erottava ijäksi!

Sanoa viimeinen jäähyväinen, nähdä viime katse, tuntee viime suudelma ja yhteisen, ainoan onnen täydellisyys? Ja sittenkö erota, sittenkö hävitä? Eikö olla missään? Eikö enää milloinkaan tavata toisiaan?

Maailmatko kulkisivat ratojaan? Ihmisiäkö syntyisi ja kuolisi, eikä koskaan ilmestyisi enää heitä kahta, ei Liisaa eikä Johannesta?

Olihan mahdotonta myös niin ajatella.

Oli mahdotonta ylimalkaan ajatella mitään. Täytyi vain rakastaa, vain rakastaa, peljätä ja pitää kiinni toisistaan, keskellä tätä kauhistavaa maailmaa, jonka ikuiset lait joka taholta jyrkkinä, järkähtämättöminä vuorensseininä nousten uhkasivat murskata heidät ja heidän raukan rakkautensa.

9.

Jälleen oli joku viikko vierähtänyt.

Mitään merkittävää ei edelleenkään ollut heidän välillään tapahtunut. Liisa oli yhtä tyyni ja herttainen kuin ennenkin, kenties kuitenkin päivä päivältä arempi, tummempi ja surumielisempi.

Oli aivan kuin hän olisi odottanut jotakin. Mitä hän odotti? Aavistiko hän, mitä Johanneksen mielessä liikkui, ja tunsiko hän itse ehkä jotakin samantapaista omassa sielussaan?

Tuosta kaikesta ei Johannes tiennyt mitään.

Hän itse eli ainaisessa ahdistuksen ja levottomuuden tilassa. Jotakin oli tuleva, jotakin oli tapahtuva, mutta mitä? Hänen järkensä ei sanonut mitään. Eikä nähnyt mitään keinoa päästä pois hänen lemmentunnelmiensa ikuisesta, alati uudistuvasta pakkokehästä.

Usein hänen olisi tehnyt mieli kertoa niistä Liisalle, mutta hän ei voinut. Jotakin kylmää ja vierasta näytti sittenkin tulleen heidän välilleen.

Johannes tunsu itsensä päivä päivältä yksinäisemmäksi. Yksinomaan kärsimystä se ei tuottanut hänelle, mutta kuitenkin suurimmaksi osaksi kärsimystä. Hän oli niin tottunut kaksinoloon. Ja hänestä tuntui tuskalliselta ajatella ajatuksia, joita hän ei voinut ilmaista Liisalle ja joiden hän pelkäsi olevan tälle joko loukkaavia tai vastenmielisiä.

Eikä hän enää yksinomaan Liisaa ja heidän mahdollista eroaan tai avioliittoaan ajatellut. Monet muut ajatukset tunkivat hänen päälleen ja olivat jo laajoja aloja hänen aivokammioistaan valloittaneet.

Niistä tärkein oli ajatus hänen hukkaanmenneestä elämäntyöstään ja päämäärästään.

Olihan hänkin joskus aikonut tehdä elämässä jotakin. Kustaa isänsä, joka oli sortunut kapitalismin jalkoihin, musertaa Rabbing, hänen ja hänen isänsä entinen esimies, ynnä osoittaa vihdoon sosialististen aatteiden mahdollisuus suuressa teoksessaan »Suomi tulevaisuuden valtiona».

Mitään niistä hän ei ollut tehnyt vielä. Eivätkä ne olleet enää vuosikausiin hänelle myöskään mitään merkinneet.

Nyt ne alkoivat merkitä taas.

Hänen liian kauan levähtänyt älyllinen olentonsa tarttui ahnaasti noihin aihepiireihin, saaden niistä uutta voimaa ja sytykettä. Eihän hän voinut ikäänsä kulkea pelkissä eroottisissa mielikuvissa ja hermovaiikutuksissa. Täytyihän hänen yrittää jotakin! Täytyihän hänen keksiä jotakin ulkopuolista toimintaa.

Eikä hän siinä suhteessa keksinyt muuta kuin mitä hän oli ennenkin aikonut toimia, siihen aikaan nimittäin, kun hän ylimalkaan vielä oli aikonut tehdä jotakin. Mutta sekini oli kaikelle, mitä hänessä vielä henkistä tarmoaa ja älyllistä harrastusta oli, kuin kuolleista heräämistä.

Alkoi viritä jälleen kuin kaukaisia, tuttuja soittimia hänen sisällään. Kuulua ammuin vaienneita ääniä, kangastella muinaisia, rakkaita aivokuvia, joiden hän oli luullut jo ijäksi haihtuneen.

Jokin salaperäinen muutos tapahtui hänessä. Vitkalleen, mutta varmasti, päivä päivältä, vaikka usein näytti siltä kuin hän ei olisi muuttunut ollenkaan.

Hän tuli toiseksi ihmiseksi.

Vielä hän ei kuitenkaan olisi uskaltanut käyttää tuota sanaa omasta sisäisestä sieluntilastaan. Mutta hän huomasi vihaavansa ja halveksuvansa päivä päivältä yhä enemmän sitä aistivaltaa, joka häntä veti syvyyteen, ja viihtyvänsä yhä paremmin omien yksinäisten ajatustensa seurassa, jotka vain etsivät muotoa kiteytyäkseen mielipiteiksi, teoiksi ja täsmällisiksi, miehekkäiksi päätöksiksi.

Kaupungin puistot olivat käyneet hänen mielipaikoikseen. Siellä käveli hän syksyisinä, kuuraisina aamuina tuntikausia, käytävää ylös, toista alas, ja suunnitteli vastaista elämäänsä.

Vieläkö siitä mahtaisi tulla jotakin? Voisiko näistä muruista ehkä vielä jotakin eheää ja yhtenäistä rakentaa?

Oli tullut varhainen syksy tänä vuonna.

Keltaiset lehdet lentelivät hänen edessään, jäänyt maa kapsahteli hänen jalkojensa alla. Puhalsi raikas tuuli Langelinjeltä. Sekini tuntui omituisella tavalla auttavan hänen sielunsa nykyistä seijastumista ja avartumista.

Näin eräänä aamuna puistonpolkuja astuskellessaan hän kuuli äkkiä kirkkaan, täyteläisen nais-äänien vierellä soinnahavan.

—Tohtori Tamminen! Te täällä Köpenhaminassa?

Hän käännähti kummastuneena ja näki edessään pitkän, komean, vaaleaverisen naisen, joka ystävällisesti hymyillen tervehti häntä.

Se oli rouva Rabbing.

Kolme vuotta sitten he olivat viimeksi tavanneet toisensa Parisissa.

Rouva Rabbing ojensi kätensä sydämelliseen tervehdykseen. Johannes kohotti kohteliaasti hattuaan.

—Mikä odottamaton ilo! sanoi hän. Anteeksi, etten heti tuntenut teitä.

Rouva Rabbing nauroi.

—Kuinka te olisitte voinut tuntea minut? Tehän kuljitte kuin unessa. Ja te puhuitte itseksenne.

—Puhuinko minä? kysyi Johannes teeskennellyllä noloudella.

—Varmasti, vastasi rouva Rabbing veitikkamaisesti.

—Se on paha tapa, jonka olen oppinut täällä ulkomailla, hymyili Johannes. Vieraiden ihmisten ja vieraiden kielten kesken liikkuessani.

Johannes oli vaistomaisesti ja lupaa pyytämättä kääntynyt rouva Rabbingia saattelemaan. Keskustelu tuntuikin sujuvan heiltä kuin kahdelta vanhalta tuttavalta.

—Tarkoitukseni ei suinkaan ollut häiritä teitä yksinäisissä mietteissänne, sanoi rouva Rabbing. Tahdoin ainoastaan kiittää teitä viime tapaamisestamme.

—Te muistatte sen vielä? kysyi Johannes epävarmasti.

—Sanoinhan jo silloin teille, etten tulisi sitä ikinä unohtamaan.

Myöskään Johannes ei ollut sitä unohtanut.

Se oli sattunut siksi odottamatta ja siksi merkitsevällä hetkellä hänen elämässään, että sen pienimmätkin seikat olivat kuin kuparipiirroksena hänen mieleensä painuneet.

Hän oli tullut kutsuttuna Rabbingin parisilaiseen hotelli-asuntoon ja tavannut rouvan esihuoneessa.

Hän oli juuri niihin aikoihin Liisan vuoksi rikkonut välit oman vaimonsa ynnä tämän sukulaisten kanssa ja päättänyt erota. Rabbing tahtonut estää julkista häväistystä ja Johannes saapunut hänen luokseen joltisessakin mielenkuohussa.

Hän oli katsonut, että koko maailma oli vastaan häntä ja hänen luvatonta, epäyhteiskunnallista rakkauttaan. Ja hän oli päättänyt taistella vaikka vasten koko maailmaa tuon uuden tunteensa ja uuden suhteensa vuoksi, joka ensi hetkestä näihin päiviin saakka oli ollut kaikkien hänen ajatustensa ja tekojensa ohjenuora.

Silloin hän aivan äkkiarvaamatta oli saanut henkisen liittolaisen rouva Rabbingista.

Heillä oli ollut parin minuutin keskustelu, ennen Johanneksen astumista Rabbingin huoneeseen. Rouva Rabbing ilmoittanut hyväksyvänsä hänen tekonsa ja päätöksensä erota avioliitosta, koska hän kerran ei ollut siinä onnellinen.

Samalla hän oli tullut sanoneeksi niin paljon itsestäänkin ja omasta avioliitostaan tuon nerokkaan, mutta kyynillisen miljoonamiehen kanssa, että Johannes oli voinut kehoittaa häntäkin eroamaan ja seuraamaan oman sisäisen totuutensa vaatimusta.

Rouva Rabbing väittänyt olevansa liian heikko siihen. Hänen miehensä ei tosin häntä rakastanut, mutta oli hänet jo heti heidän avioliittonsa alusta kaikkivaltiaan tahtonsa alle orjuuttanut.

Johannes oli nyt utelias tietämään, kuinka nuo kaksi ihmiskohtaloa olivat tällä välin mahtaneet toisiinsa suhtautua.

—Asutteko pysyvämmiin täällä Köpenhaminassa? hän kysyi peläten ehkä liian arkoja asioita koskettavansa.

—Olen asunut jo eräitä viikkoja täällä, vastasi rouva Rabbing vaivattomasti. Ja te?

—Myöskin eräitä viikkoja. Ja te jäätte tänne?

—Ainakin jouluun. Te ette tiedä ehkä, että par'aikaa teen eroa miehestäni.

Hän sanoi senkin aivan suoraan ja avomielisesti kuin vanhalle ystävälle.

Tuntui kaikesta, että hän luotti täydellisesti Johannekseen. Ja Johannes rupesi viihtymään aina paremmin tässä kirkkaassa, viileässä ilmakehässä, jota eivät mitkään vipajavat auerleikit häirinneet.

—Ja onnistuuko se? hän kysyi.

—Kyllä, vastasi rouva Rabbing lujasti. Asia tulee pian Helsingin raastuvan-oikeudessa käsiteltäväksi.

—Ja siksi te nyt oleskelette ulkomailla?

—Niin, hymyili rouva Rabbing. Minua tullaan syyttämään siitä, että olen jättänyt mieheni. Mutta sehän on muodollisuus.

—Lakimiehet sen kyllä järjestävät, lohdutti Johannes. Vai olette jo päässyt niin pitkälle?

—En ilman vastuksia. Te näette, minulta on mennyt kolme pitkää vuotta siihen.

—Miehenne taivuttamiseen? uskalsi Johannes jo kysyä.

—Pikemmin oman itseni voittamiseen, vastasi rouva Rabbing viivähdellen. Oman yhteiskunnallisen itseni. Eikä se ole ollut niinkään helppoa kuin luulin alussa.

—Minä arvaan, myönsi Johannes hiljaisesti.

—Te tiedätte sen omasta kokemuksestanne, lausui rouva Rabbing tunnustavalla, kunnioittavalla silmäyksellä.

—Mitäs minun kokemuksistani! väitti Johannes rehellisesti. Minähän olen koko ajan asunut ulkomailla ja päässyt siten kaikista ikävistä kosketuksista. Mutta te!

—Niin, se ei ole ollut todellakaan helppoa, myönsi rouva Rabbing. Te arvaatte, että tämä on ollut mitä suurin julkinen häväistys meidän piireissämme.

Nuo sanat »meidän piireissämme» vaikuttivat hiukan kiusallisesti Johannekseen.

Hän koetti katsoa syrjästä rouva Rabbingiin. Hän tahtoi nähdä, oliko tämä ne sanonut ylimyksellisellä, synnynnäisellä suku-ylpeydellä tai tuolla ahtaalla, pois-sulkevalla luokkakäsityksellä, joka oli niin tavallista helsinkiläisten herras-nurkkakuntien keskuudessa.

Ei, hän ei nähnyt niistä kummastakaan pienintä vivahdusta.

Rouva Rabbing oli nähtävästi sanonut sanansa aivan luonnollisesti, ilman mitään enempiä koristuksia tai sivutarkoituksia. Kenties hän luki Johanneksenkin »heidän piireihinsä».

—Minä arvaan, vastasi Johannes. Ja minä ihmettelen teidän lujuttanne.

—Te olette minut siihen opettanut, sanoi rouva Rabbing.

—Minä? kysyi Johannes hämmästyneenä.

—Niin. Teidän esimerkinne herätti ensimmäiset itsenäistymisen oireet mielessäni. Ja siitä minä olen teille ikäni kiitollinen.

Ajatus, että hän oli vaikuttanut tuon upean maailmannaisen sisäiseen kehitykseen ja sen kautta itse Rabbingin perhe-oloihin, oli mitä miellyttävintä Johannekselle.

—Te? Kiitollinen minulle? puhkesi hän vilkkaasti puhumaan. Minun tulisi päinvastoin olla teille kiitollinen. Te olitte ainoa ihminen, joka minun vaikeimmalla hetkelläni osoititte myötätuntoa minulle ja tuitte päätöstäni.

—Te olitte niin varma, väitti rouva Rabbing vakavasti. Te ette näyttäneet tarvitsevan juuri minun tukeani. Mutta en tahdo kieltää, että sillä hetkellä todellakin suuresti teitä ihailin ja ihmettelin.

Se oli jo melkein liikaa Johannekselle.

Rouva Rabbing piti häntä nähtävästi mitä jaloimpana ja ihanteellisimpana aatteen palvelijana, joka ainoastaan oman sisäisen, yksilöllisen kasvamisensa vuoksi oli särkenyt arvottomat aidat ympäriltään.

Jospa hän olisi voinut kurkistaa Johanneksen sydämeen!

Jospa hän olisi tiennyt, että tuo kaikki oli tapahtunut vain Liisan takia!

Rehellisyydestä tosin uutta intohimoa ja uutta suhdetta kohtaan, mutta ei suinkaan mistään niistä korkeammista, yksilöllisen maailmankatsomuksen tarkoituksesta, jotka näyttivät rouva Rabbingia itseään hänen ratkaisevaan päätökseensä elähyttäneen.

Ja jospa hän olisi tiennyt, miten heikolla pohjalla Johanneksen koko epäyhteiskunnallinen, yksilöllisten elämän-arvojen vaatimus lepäsi oikeastaan ja kuinka hän tälläkin hetkellä nautti sanomattomasti saada kävellä tuon rikkaasti ja aistikkaasti puetun vallasnaisen vierellä, jota useat vastaantulijat kääntyivät katsomaan!

Olikin kauan siitä kuin hän oli jutellut sivistyneen naisen kanssa. Liisaahan ei juuri voinut pitää sellaisena.

Tuo vallasnainen nähtävästi piti häntä parempana kuin hän oli. Ja Johanneksen teki heti mieli tulla paremmaksi.

Mutta samalla teki hänen mielensä sentään kaikin mokomin säilyttää rouva Rabbingissa tuota mielikuvaa itsestään, vaikka hän hyvin kyllä tiesi sen vääräksi ja liian imartelevaksi itselleen.

—Minussa ei ole mitään ihailtavaa, hän virkahti ulkokultaisesti. Olen vain koettanut elämässäni olla tosi ja oman sisäisen vakaumukseni mukaan ulkonaiset olosuhteeni järjestää.

Hän tunsu hyvin, miten verisesti hän valehteli. Mutta hän ei suurin surminkaan olisi voinut olla sitä sanomatta.

Siihen määrään tärkeää oli hänelle jo nyt, että rouva Rabbing vain saisi mahdollisimman kauniin käsityksen hänestä.

—Sitäpä juuri minä ihmisessä enimmän kunnioitan, sanoi rouva Rabbing. Mutta minä en ollut ennen teitä tavannut koskaan sellaista ihmistä.

Ja jälkeen? teki Johanneksen mieli kysyä. Mutta hän ei uskaltanut.

—En ennen enkä jälkeen teitä, jatkoi rouva Rabbing samassa silmänräpäyksessä. Ihmiset minun ympärilläni ovat olleet pelkkiä konnia, tekopyhiä tai heikkoja nahjuksia. Te yksin olitte mies, *ihminen* tarkoitan, ja minunkin korkein päämääräni on siitä saakka ollut ainakin jossakin määrin samoja ihanteita saavuttaa.

Moista ylistyspuhetta itsestään ei Johannes ollut ikinä kuullut.

Hän ihminen! Hän, Johannes Tamminen, malli-ihminen ja uuden, nousevan ihmisyyden perikuva!

Johan harakatkin nauraisivat moiselle mielikuvalle.

Mutta tuossa oli nainen, vakavan ja viisaan näköinen nainen, joka sanoi sen kaikesta päättäen aivan tosissaan.

Hän tie, totuus ja elämä tuolle naiselle! Se oli uskomatonta, sehän oli päätä-huimaavaa.

—Te laskette leikkiä, hän sanoi, tällä kertaa jotenkin vilpittömästi. Minä häpeän. Pelkään, että te itse olette minua ja minun ihanteitani siveellisesti niin paljon korkeammalla.

Hän käytti tahallaan sanaa »siveellisesti», vaikuttaakseen edullisesti tuohon naiseen, joka hänelle itselleen tällä hetkellä esiintyi korkean inhimillisen siveyden esikuvana.

Muuten ei tuo sana ollut tainnut kymmeneen vuoteen tulla hänen huulilleen.

—Minä olen ollut niin heikko, virkkoi rouva Rabbing. Mutta minä tahdon tulla voimakkaammaksi.

—Vielä voimakkaammaksi? hymyili Johannes.

—Paljon voimakkaammaksi, vastasi rouva Rabbing hänen hymyilynsä. Ja te ymmärrätte että se onkin minulle välttämätöntä, kun kuulette, ettei minua kukaan pakottanut avioliittoon Rabbingin kanssa.

—Te teitte sen omasta vapaasta tahdostanne?

—Kevytmielisyydestä, jatkoi rouva Rabbing järkähtämättä. Sulasta anteeksiantamattomasta kevytmielisyydestä. Mutta minä sain rangaistukseni.

Johannes kuunteli henkeä pidättäen.

Tämähän merkillinen keskustelu oli! Kuinka suoravaisesti tuo nainen kosketteli arimpiakin asioitaan! Kuinka rohkeasti hän painoi sormensa juuri kipeimpään kohtaan ja kuinka säälimättömästi hän sen heti nimitti oikealla nimellään!

Hän tuntui olevan hirmuinen ja vanhurskas tuomari itseään kohtaan.

Johannesta pöyristytti ajatella, että tuo sama siveellinen ankaruus kerran häneen itseensä kohdistuisi. Hän ei sitä kestäisi hituistakaan.

Todellakin näytti tuo nainen luottavan häneen täydellisesti. Muuten hän ei niin avomielisesti ilmoittelisi hänelle, ventovieraalle henkilölle, omia intiimejä perhesalaisuuksiaan eikä niin kursailematta luonteensa puutteita paljastaisi.

Tietysti olemattomia, tietysti kuviteltuja puutteita.

Kuka ei ole ollut kevytmielinen nuoruudessaan? Kuka ei tahtonut tulla rikkaaksi, suureksi ja mahtavaksi, vaikkapa omien sisäisten elämänarvojensa kustannuksellakin?

Eikä Rabbing kosijana mahtanut olla ollut niinkään halveksittava. Kaunis hän tosin ei ollut, mutta älykäs ja sukkela, jopa siro ja sievisteleväkin, jos niin tarvittiin.

Tuo nainen arvosteli todella liian ankarasti itseään.

Mutta täytyi koettaa säilyttää hänen luottamustaan ja mikäli mahdollista, ansaita sitä. Sillä tuo nainen voisi vielä paljon vaikuttaa hänenkin, Johanneksen, kehitykseen.

Hän tunsu jo nyt tuota naista vilpittömästi ihailevansa.

—Te syytätte itseänne heikkoudesta, sanoi hän, *te*, joka olette voittanut itse Rabbinginkin. Tiedättekö, kuinka korkealle minä sen voimankoetuksen arvioin?

—Te hänet olette voittanut enkä minä, vastasi rouva Rabbing yksinkertaisesti.

—Minä? Mitä ansiota minulla muka siinäkin voi olla? kysyi Johannes.

—Te erositte ensin. Muuten hän ei ikinä olisi antanut eroa minulle.

—Ah, niinkö te tarkoitate!

—Niin. Te olitte uran-uurtaja. Minä seurasin vain teidän jälkiänne.

—Minä erosin vain hänen liikkeestään.

—Koko maailma oli vain suuri kauppakamari hänelle. Liikehuone, jossa hän oli tottunut yksinvaltiaana käskemään ja määräämään.

—Eikö hän enää niin tee?

—Tuskin enää samalla itseluottamuksella. Teidän luja käytöksenne sai sen ensiksi järkähtämään.

—Ja teidän vielä enemmän!

—Sitä en tiedä. Se meni helpommin kuin luulinkaan. Nähtävästi senvuoksi helpommin, että hän jo kerran ennen minua oli nähnyt ihmisen, joka ei taipunut hänen tahtonsa alle.

Näin he juttelivat.

Heillä tuntui riittävän kuinka paljon hyvänsä puhumista. Ja mitä enemmän he puhuivat, sitä korkeammalle kohosi Johanneksen itsetunto ja sitä arvokkaampi mies hän tunsu olevansa mielestään.

10.

Että hän oli voittanut Rabbinginkin! Sitä ei Johannes ennen olisi ikinä todeksi uskonut.

Tuon miehen, joka aikoinaan oli seisonut hänen elämänsä tiellä kuin synkkä kallio, estävänä, pelättävänä vastavoimana, jota ei voinut kiertää, josta ei voinut päästä ylitse, mutta joka näytti myös aivan mahdottomalta porattavaksi tai maan tasalle hajoitettavaksi.

Hänen, ja vielä enemmän hänen isänsä tiellä!

Hänen isänsä oli murtunut siihen. Hän puolestaan oli jo hamasta nuoruudestaan pannut päähänsä tuon kallion kukistamisen.

Kun Johannes joskus oikein elämänsä polkua ajatteli, hän ei voinut olla hämmästyttävästi huomattavasti, missä määrin Rabbing, hänen tietensä tai hänen tietämättään, oli sen suuntaa viivoitellut.

Mistä olivat aikoinaan johtuneet hänen sosialistiset taipumuksensa? Eivätkö vihasta Rabbingia vastaan? Mistä hänen väsähtymisensä työhön ja hänen antautumisensa tuon rahapohjan palvelukseen? Eivätkö hämärästä vaivasta taistella samoilla aseilla ja kohota tätä tietä yhteiskunnallisen vallan ja kunnian kukkuloille, kun tuo toinen ei näyttänyt kyllin pian johtavan toivottuihin tuloksiin?

Ja lopuksi: mistä oli johtunut hänen avioeronsa ynnä hänen ääretön, patoutunut ylenkatseensa tuota samaa yhteiskuntaa kohtaan, jonka kukkuloille hän jo oli ollut pääsemässä joka tuntui vaativan siitä vastalahjaksi hänen sisäisen itsenäisyytensä?

Aina vaan samasta vihasta Rabbingia kohtaan, vaikka vihaan jo silloin oli sekoittunut jonkun verran pelkoakin.

Noina viitenä vuonna, jotka hän oli ollut osastopäällikkönä Rabbingin konttorissa, hän oli nimittäin ehtinyt tulla tuntemaan, kuinka voimakas tuo mies oikeastaan oli. Eipä ollut alkanut olla kysymys enää niin paljoa Rabbingin kukistamisesta kuin Johanneksen omasta henkisestä olemassa-olosta.

Hänen itsesäilytys-viettinsä sen oli sanonut. Ja sama myös hänen haparoivan, epävarman kätensä kohti Liisaa kurkottanut.

Liisan avulla hän oli hetkeksi päässyt irti painajaisestaan ja samalla kaikesta siitä, jonka avulla tuo mies painoi: rahasta, vallasta, kunniaa, koko porvarillisesta yhteiskunnasta, toisin sanoen.

Irti henkisesti. Sillä niillä kaikilla ei ollut enää mitään painovoimaa, mitään vaikutusvaltaa häneen, niin pian kuin hän itse ei antanut niille enää mitään merkitystä.

Kuitenkin hän oli viime päivinä usein tavannut itsensä Rabbingia ajattelemasta.

Mitä mahtoi tuo mies nyt tehdä? Mitä toimia? Mikä mielikuva mahtoi hänellä olla Johanneksesta? Vai oliko tämä jo kokonaan hävinnyt hänen harrastuspiiristään?

Hän oli tuntenut, että hänen elämänsä työ jäisi kesken, niin kauan kuin tuo mies seisoi kunniansa kukkuloilla.

Ja hänen oli täytynyt tunnustaa itselleen, että hänellä nyt vähemmän kuin koskaan näytti olevan keinoja tuon kallion järkyttämiseksi, saati sitten sen musertamiseksi ja hävittämiseksi.

Rabbing jäisi siis edelleen valtaan. Rabbingin henki tulisi siis iijäti liikkumaan hänen syntymämaansa tuhansien vetten päällä.

Heti kun hän noin ajatteli, hän ei nähnyt elämällään olevan mitään tarkoitusta.

Ei mitään ulkopuolista ainakaan. Hänen sisäinen tarkoitusperänsä taas oli nyt kolmen vuoden aikana ollut Liisa, tai oikeammin, hänen oma sekunnittainen, epikurealainen, harhakuvaaton, tulevaisuus-toiveeton ja menneisyys-muistoton elämän hekkumansa.

Sekin oli ollut jo viime viikkoina haihtumaisillaan.

Nyt tuli rouva Rabbing ja auttoi pelkällä olennollaan voimakkaasti Johanneksen omia pyrkimyksiä takaisin ulkopuolisiin tarkoituksiin.

Rouva Rabbingin seura vaikutti häneen yksinomaan miellyttävästi ja hyvää-tekevästi. Hän oli niin kauan Liisaa ja yksinomaan Liisaa ajatellut, että hän tunsu vilpittöntä helpotusta saadessaan jotakin muutakin henkistä jauhattavaa.

Huomaamattaan hän tuli samassa silmänräpäyksessä kokonaan yhteiskunnalliseksi.

Niin pian kuin Rabbing ja Rabbingin kukistaminen jälleen hänelle jotakin merkittivät, täytyi hänen itsensä myös ruveta täysin yhteiskunnallisesti ajattelemaan. Ei ollut kysymys enää yksinomaan Liisasta, hänestä ynnä heidän keskinäisestä suhtautumisestaan. Oli kysymys jostakin tuon kaiken ulkopuolella olevasta, joka ei ollut toteutettavissa muuten kuin ulkonaisia, yhteiskunnallisia olosuhteita lukuunottamalla.

Se oli omiaan häntä vielä enemmän Liisasta vieroittamaan. Painamaan alas Liisaa ja häntä itseään omissa silmissään korkeammalle kohottamaan.

Tuossa ulkonaisessa, tuossa yhteiskunnallisessahan ei Liisa merkinnyt mitään. Siinä hän oli vain nainen, vain naikkonen, onneksi tuntematon useimmille, mutta sangen huonosti tunnettu, jos jonkun päähän pätkähti ruveta hänen epäiltävää entisyyttään kaivelemaan.

Myöskään Johannes ei merkinnyt paljoa siinä. Mutta kuitenkin hiukan enempi. Hän oli mies, hän oli tohtori, hänellä oli *ollut* kuitenkin joku yhteiskunnallinen asema, josta hän ei ollut luopunut pakosta, vaan vapaaehtoisesti.

Hän saattoi koska tahansa palata takaisin tuohon yhteiskuntaan. Liisalle se taas oli mahdollista ainoastaan hänen avullaan.

Hänelle itselleen se taas oli oikeastaan helpompaa ilman Liisaa.

Eihän Liisa ollut yhteiskunnallisesti hovikelpoinen. Hän olisi voinut *tulla* hovikelpoiseksi, jos Johannes olisi mennyt hänen kanssaan naimisiin, antanut oman nimensä ja arvonimensä hänelle. Mutta samallahan olisi hänen, Johanneksen, täytynyt luopua kaikesta yhteiskunnallisesta vastustuksestaan ja myöntää, että hän siis sittenkin oli perinpohjin erehtynyt kaikki ulkopuoliset siteensä niin täydellisesti katkoessaan.

Palata takaisin tuhlaajapoikana? Kulkea jälleen tuttuja katuja, tavata jälleen tuttuja ihmisiä katuvaisena syntisenä?

Ei, sehän *ei* ollut mahdollista! Ei ainakaan Johanneksen luonteelle.

Kerran hän oli tehnyt omasta mielestään henkisen haaksirikon. Se oli tapahtunut, silloin kun hän oli mennyt kirkolliseen avioliittoon ja ruvennut Rabbingin palkolliseksi.

Toista kertaa hän ei tahtonut sitä tehdä. Hän oli mielestään jo kyllin kalliisti ostanut yksilöllisen vapautensa.

Sitä hän ei tahtonut myöä eikä pantata uudestaan. Mutta hän tahtoi taistella itsensä irti Liisan orjuudesta, johon hän juuri oli joutunut kaikki muut elämän-arvot ympäriltään niin tyysti hävittäessään.

Paras tapa päästä Liisasta oli ajatella häntä itselleen epämukavaksi.

Epämukavaksi Johanneksen tulevaisuudelle ja kaikelle, mitä hän ehkä vast'edes aikoi tehdä ja yrittää maailmassa. Epämukavaksi oikeastaan jo hänen nykyisyydelleenkin, sillä Liisa ja Liisan rakkaushan juuri esti hänet mitään tekemästä ja yrittämästä.

Epäilemättä oli Liisan rakkaus varsin epämukava hänelle, niin pian kuin hän vähänkin alkoi korvaansa heräävien, yhteiskunnallisten kansalaisvaistojensa äänille kallistaa. Sekä raskas että epämukava! Raskas siten, että se piti Johannesta ainaisessa, tuskallisessa hermojännityksessä, ja epämukava siten, että se sulki häneltä kaikki tiet saada purkaa tuota jännitystä mihinkään ulkopuoliseen.

Jospa se edes olisi ollut täydellistä, sopusointuista ja pilvetöntä onnea! Sellaista, joksi Johannes oli sitä kerran toivotellut ja joka olisi vastannut hänen omaa onnenkaipuutaan ja onnenkäsitystään!

Silloin ei Johannes vielääkään olisi epäillyt kokonaan ja täydellisesti tuolle onnelle antautua, vaikka se sitten olisikin vienyt hänet yhteiskunnallisesti perikatoon.

Sehän oli vain ainaista soutamista ja huopaamista, luodetta ja vuoksea, nautintoa ja tuskaa, sadetta ja päivänpaistetta. Kaikki sangen kaunista ja mieltäkiinnittävää tosin, mutta varsin vähässä määrässä sellaista, jonka pohjalta voi jotakin tehdä, toimia ja saada aikaan maailmassa.

Mitä hän aikoi tehdä? Mitä toimia sitten?

Ei mitään, olisi vielä joitakin viikkoja sitten ollut vilpitiön vastauksensa. Nyt hän ei enää suurin surminkaan olisi tahtonut sanoa niin.

Takaisin yhteiskuntaan tosin! Mutta takaisin pyhänä, peljättävänä kostajana.

Olihan hänen tehtävänsä ollut kukistaa Rabbing. Kuinka hän oli voinut, kuinka hän oli saattanut sen näin kauan, kokonaiset pitkät vuodet, unohtaa?

Tehtävä, jonka hän oli perinyt isältään! Tehtävä, jonka takana seisoivat harmaat, sorretut ja sortuneet sukupolvien sarjat, vaatien oikeutta, kosta ja vanhurskautta.

Viha Rabbingia vastaan oli samalla vihaa koko Suomen ruotsalaista herrassäätyä vastaan.

Tuota itsekästä, tuota voitonpyyntistä, tuota ilkkuvaa, korskeilevaa ja valtikoivaa verenimijäluokkaa vastaan, joka aina vieläkin tahtoi pitää kaikki asemat hallussaan. Määrätä kaikki henkisen ja aineellisen elämän alat ja sulkea pois niistä kansan suuren enemmistön.

Niinkuin se oli satoja vuosia sulkenut, käyttäen sitä vain tarpeellisena raaka-aineena, astinlautana ja liikevoimanaan.

Ruotsalaista ja suomalaista herrassäätyä vastaan! Sillä joskin Johanneksen viha olikin suureksi osaksi synnynnäistä rotuvihaa, piili siinä myöskin paljon yhtä synnynnäisiä sosiaalisen vihan aineksia, jolle koko yläluokka sellaisenaan, kaikkialla, kautta maailman, oli yhtä vihattava.

Viha Rabbingia vastaan laajeni siis samalla maailmanvihaksi koko vanhaa yhteiskuntajärjestystä vastaan.

Edellisen kukistaminen oli jälkimmäisenkin vertauskuvallista kukistamista.

Olihan siinä elämäntehtävä. Olihan siinä näköalat, jotka voivat hurmata mielen ja täyttää sen suloisella kostonhekkumalla.

Varsinkin kun siihen samalla yhtyi sukukosto.

Sitä hän ei saanut, sitä hän ei voinut laiminlyödä. Sen hän oli isänsä, onnettoman, murtuneen isänsä, muistolle velkapää.

Rouva Rabbing oli sanonut, että tuo mies horjui jo sisällisesti ja että juuri Johannes oli ollut siihen ratkaisevana tekijänä.

Mainiota! Hänen oli horjuttava vielä enemmän. Hänet oli murrettava sekä sisällisesti että ulkonaisesti, kokonaan, kerrassaan, maan tasalle, niin ettei hänestä jäisi jällelle muuta kuin tomu, josta uuden ajan, uusien, parempien olojen ja sukupolvien siemen voisi versoaa ja tuleentua.

Niinhän oli Johannes joskus ennen tuota kosta kuvitellut. Nyt se viittoi jo tuossa lähellä hänelle.

Tuo mies horjui, tuo mies horjui jo!

Hänelle oli armonpisto annettava.

Mutta miten? Mutta kenen avulla?

Tietysti juuri rouva Rabbingin, joka ilmoittautui hänen liittolaisekseen ja aatteelliseksi asetoverikseen.

Rouva Rabbing oli sanonut, että hän, Johannes, oli jotakin vaikuttanut Rabbingin sisäelämään. Jos se oli totta, silloin hän tahtoi vielä enemmän vaikuttaa, tulla turmiollisena voimana, joka oli kaikki voittava, tuhoava ja hävittävä.

11.

Moisia mietteitä oli jo hänen ensi tapaamisensa rouva Rabbingin kanssa omiaan Johanneksessa synnyttämään.

Ne eivät olisi vaikuttaneet häneen niin syvästi, elleivät ne olisi käyneet yhteen hänen omien sisäisten suuntaviivojensa kanssa. Hän pyrki sinnepäin. Hänen oma selvä järkensä ja tahtonsa sanoi hänelle, että siellä oli vielä jotakin, jota hän ei ollut kokenut, ja että hänen elämänsä jäisi ijäti vaillinaiseksi, ellei hän saisi tuotakin mahdollisuutta itsessään toteuttaa.

Yllämainittua kohtausta seurasi useampia. He tapasivat toisiaan siellä täällä, kaupungin puistoissa ja kahviloissa, mutta mieluummin suurten puiden alla, siellä, missä he olivat pitkien vuosien jälkeen ensimmäiset sanansa vaihtaneet.

Eikä kulunut kauan, ennen kuin Johanneksen täytyi itselleen tunnustaa, että hän ajatteli rouva Rabbingia jo melkein enemmän kuin Liisaa ja että edellisen vaalea, vakava, intohimoton kuva alituisesti pyöri hänen aivoissaan.

Minkälainen mahtoi tuo nainen olla rakkaudessa?

Johannes säikähti itsekkin aluksi tuota ajatusta ja painoi sen tavallista nopeammin takaisin sydämen onkaloihin.

Mutta se nousi uudelleen. Se tuli kaksinkertaisella voimalla ja vaati vastausta.

Johannesta värisytti vastata siihen. Niin korkealle hänellä ei ollut lupa kohota! Oli mielenvikaista niin pitkälle kättään kurkottaa.

Eikä hän kuitenkaan voinut olla siihen vastaamatta.

Epäilemättä tuo nainen olisi rakastavanakin ihana, sopusointuinen ja täydellinen. Nyt hän kulki kuin marmoripatsas. Mutta entä jos hänen viileytensä muuttuisi lämmöksi, hänen periaatteellinen vakavuutensa hymyileviksi, inhimillisiksi tunteiksi ja rakkaudeksi?

Varmaan se olisi sangen toisenlaista rakkautta kuin Liisan. Mutta kenties juuri sitä rakkautta, jota Johannes tarvitsi noustakseen ja saadakseen ilmaa aatteellisten siipiensä alle.

Voisihan hän koettaa kuitenkin. Eihän hän mitään häviäisi, ellei voittaisikaan.

Täytyi vain olla varovainen. Täytyi vain edetä tuuma tuumalta ja tiima tiimalta, ettei äkkiä tulisi naurettavaksi ja vaikuttaisi tuhmalta talonpojalta, joka on riihivaatteissaan lähtenyt kuninkaantytärtä kosimaan.

Johannes tunsu vaistomaisesti, että rouva Rabbing oli kehittynein nainen, minkä hän oli ikinä kohdannut vielä.

Hän puki pyhävaatteet ylleen. Hän tarkasteli, mitä saattoi vielä sydämen ja aivojen komeroissa olla tallella hänen entisestä nuoruudenaikaisesta aatevarastostaan.

Paljon siellä ei ollut enää. Ja sekin, mikä oli, oli vain vanhoja, koinsyömiä riekaleita, joilla tuskin enää sopi päivän valossa totuuden sankarina esiintyä.

Mutta kun hyvin valehteli, kävi sekin päinsä.

Johannes oli heti huomannut, että tuo nainen oli valloitettava aatteellisesti.

Miksi hän siis välttämättä tahtoi hänet valloittaa? Siksi että hän tunsu sydänjuuriin saakka tarvitsevansa tuota naista ja että jo pelkkä onnistumisen mahdollisuuskin imarteli ja häikäisi hänen uudelleen herännyttä yhteiskunnallista kunnianhimoaan.

Ja sehän olisi kosto! Mitä sanoisi Rabbing, mitä koko Suomen vallassäätö siitä?

Ajattelisivat varmaan, että rouva Rabbing juuri senvuoksi olikin tehnyt eron miehestään ja senvuoksi oleskelikin täällä Köpenhaminassa.

Mitään erikoista eroottista intohimoa ei Johannes tuntenut tuota naista kohtaan, mutta sitä enemmän järjen, tahdon ja koko älyllisen itselönsä ponnistusta.

Hänen täytyi valloittaa tuo nainen! Jos ei totuudella, niin valheella, jos ei oikeilla, niin väärillä keinoilla! Hänen kanssaan käsi kädessä olisi sitten helppo eteenpäin ja ylöspäin taivaltaa.

Hän alotti valehtelemalla.

Mutta hän oli kyllin tunnelma-ihminen voidakseen vähitellen valehdella itsensä todelliseksi. Hänen äänensä sai hänen omissakin korvissaan uskottavan kaiun ja toisinaan jyrisi jo hänen siveellinen yhteiskunta-suuttumuksensa yhtä syvänä ja mahtipontisena kuin konsanaan hänen parhaina päivinään.

Rouva Rabbing kuunteli hiljaisena ja myönsi kaikki. Ja Johannes havaitsi oudolla, diabolisella ilolla, miten hän näytti imevän jokaisen sanan hänen huuliltaan ja kätkevän sen sydämensä syvimpään.

Näillä aloilla oli rouva Rabbing vielä lapsi, vaikka hirmuisen vakava ja ajatteleva lapsi. Johanneksen tehtäväksi tuli hänet älyllisesti täysi-ikäiseksi kasvattaa.

Rouva Rabbing piti nähtävästi häntä yhteiskunnallisena apostolina ja maailmanparantajana.

Mutta eivät he aina aatteista keskustelleet.

Vähitellen ja melkein kuin huomaamattaan tuli Johannes kertoneeksi hänelle yhä enemmän itsestään. Ensin omasta erostaan ja avioliitostaan, sitten nuoruudestaan ja kehitysvuosistaan, vihdoin vanhemmistaan, isänsä kodistaan ja varhaisimmasta lapsuudestaan.

Liisasta hän ei puhunut koskaan. Osaksi piti hän sitä sopimattomana ja asiaankuulumattomana, osaksi luuli hän, että rouva Rabbing tiesi heidän suhteensa. Ja kun tämäkään ei millään tavoin viitannut siihen, jäi Liisa itsestään heidän henkisen taikapiirinsä ulkopuolelle.

Usein tunsu Johannes tuosta suuria omantunnon vaivoja. Mutta hän lohdutteli itseään sillä, että olisihan aika kertoa tuosta kaikesta rouva Rabbingille, silloin kun heidän suhteensa olisi kehittynyt siihen, että se kävisi välttämättömäksi.

Jos sen nyt ollenkaan tarvitsi edes käydä välttämättömäksi?

Kenties onnistui hänen vaieta koko asiasta? Suorittaa välinsä Liisan kanssa kahden, toimittaa hänet pois jollakin tekosyyllä tai, miksei, pahimmassa tapauksessa, suoranaishalla erokohtauksella?

Ilman että rouva Rabbing koskaan saisikaan tietää siitä mitään! Ilman että hän koskaan edes aavistaisi, miten alhaalla Johannes kerran oli ollut ja miten matalia naissuhteita pitänyt muka pyhänä ja ihannoinut!

Se oli tietysti kaikkein mukavinta.

Johanneksen ei siten tarvitsisi ollenkaan astua alas ylevältä jalustaltaan, jonka rouva Rabbing nähtävästi oli hänelle sydämessään rakentanut.

Eikä hänen koskaan tarvitsisi esiintyä tämän edessä nöyränä, kurjana ja alastomana.

Myöskin Liisalle hän varoi visusti kertomasta mitään rouva Rabbingista. Ehtisihän sen sittenkin! Eikähän hänen ja rouva Rabbingin välillä itse asiassa ollutkaan mitään. Mitä hän olisi kertonut sitten?

Ei senvuoksi, ettei hän olisi uskaltanut! Eikä senvuoksi, että hän enää olisi niin pahasti pelännyt Liisan kadottavansa. Mutta senvuoksi, että hän aavisti Liisan puolelta toivotonta surua ja hiljaisia, syyttäviä kyyneliä, jotka tulisivat häneen tuiki vastenmielisesti vaikuttamaan.

Näin kulki Johannes kaksinaista polkuaan.

Kumpikaan noista naisista, joiden kanssa hän päiväkaudet oleskeli, ei tiennyt toisistaan. Ne eivät siis millään tavalla voineet myöskään häiritä Johannesta tai vetää tilille häntä.

Mutta kumma kyllä, ne pelkällä olemassaolollaan pakottivat hänet yhä enemmän tilille itsensä kanssa.

Hänen oli pakko päivä päivältä yhä enemmän tutkia itseään ja käydä yhä ankarammin itsensä suhteen tuomiolle. Tutkia, missä olivat hänen olemuksensa oikeat lähdesuonet ja mitä tietä hänen oli kuljettava, jos hänen mieli olla itselleen uskollinen.

Muille oli Johanneksen aina ollut varsin helppoa valehdella. Mutta itsensä edessä hän oli kuitenkin vielä toistaiseksi aina koettanut pysyä mahdollisimman rehellisenä.

Kumpaa hän rakasti siis? Kumpi noista naisista siis vastasi syvemmin hänen sisäistä olemustaan ja onnentarvettaan?

Jos hän rakkaudella eroottista rakkautta tarkoitti, hän epäilemättä yhä vieläkin rakasti Liisaa. Mutta eroottinen rakkaus itse ei hänelle enää merkinnyt niin paljon kuin ennen. Olihan maailmassa muutakin, ja kaikki tuo muu puhui rouva Rabbingin hyväksi.

Mutta saisiko hän sitten rouva Rabbingia ollenkaan?

Olisiko hänellä ollenkaan valta valita? Kenties tuo toinen ei hänestä välittänyt niin vähääkään?

Tuokin mahdollisuus pälkähti joskus Johanneksen päähän. Epäilemättä saattoi asia myöskin olla niin. Mutta eihän sen silti tarvinnut hänen päätökseensä Liisan suhteen vaikuttaa.

Olihan hän jo melkein päättänyt erota Liisasta, ennen kuin hän ollenkaan oli tavannut rouva Rabbingia. Ja tällä aikaa oli hänen päätöksensä siinä suhteessa vahvistunut vielä enemmän. Rouva Rabbing oli tullut vain avuksi hänen omille sisäisille pyrkimyksilleen.

Ei hän Liisaa henkilökohtaisesti mielessään kieltänyt tai halventanut. Hän kielsi ja halvensi vain heidän keskinäisen rakkautensa, taikka oikeammin, ne puolet itsestään, jotka häntä vetivät siihen ja joiden pohjalta sen väkivaltainen leimahtaminen ylimalkaan oli ollut mahdollista.

Mutta jotakin täytyi tulla, jotakin tapahtua! Eihän voinut ijäti jatkua näin.

Hänen suhteensa rouva Rabbingin kanssa kävi päivä päivältä läheisemmäksi ja sydämellisemmäksi. Johannes oli saanut häneltä jo monta pitkä, lämmintä silmänluontia, jotka hän varmasti jo olisi

selittänyt rakkaudeksi, jos olisi ollut kysymys jostakin muusta naisesta.

Rouva Rabbingin suhteen hän ei sitä uskaltanut.

Tuo nainen oli sittenkin outo hänelle. Ei voinut tietää, mitä hän tunsi ja ajatteli, ei arvata, mitä liikkui tuon tynnosti ja varmasti kohoilevan poven kumpujen alla.

Kenties se oli rakkautta? Mutta saattoi se myöskin olla pelkkää inhimillistä mielenkiintoa ja sympatiaa.

Kerran oli rouva Rabbing ottanut hänen kätensä ja pitänyt sitä kauan käsissään. Se oli tapahtunut eräällä puistonpenkillä, johon he hetkeksi olivat istahtaneet.

Johannes oli juuri päässyt kertomasta silloin isänsä viimeisistä, kovista elämävuosista ja hänen epätoivoisesta taistelustaan Rabbingin miljoonavaltaa vastaan.

Mutta oliko sekään rakkautta? Juuri sehän saattoi olla pelkkää sääliä ja surkuttelua.

Eikä hänellä ollut mitään keinoa päästä selville siitä. Rouva Rabbing hallitsi täydellisesti häntä varmalla, vakavalla olennollaan.

Ei pienimmällä liikkeellä, ei sopertavimmalla sanallakaan hän olisi uskaltanut tuoda julki, mitä liikkui hänen mielessään. Niin suuresti hän tunsi tuota naista ihailevansa ja kunnioittavansa.

Tämäkin oli oikeastaan uusi tunne hänelle.

Uneksinut hän oli naisia ja rakastanut, himoinnut ja ylenkatsonut, vihannut ja vilpittömästi pitänyt heistä. Mutta kunnioittanut? Ei ketään. Ei ketään ainakaan, mikäli Johannes muisti mielessään.

Oli kenties yhtä. Auraa, hänen sosialistista aatetoveriaan, joka hänelle entis-aikaan oli ollut korkein esikuva luonteenlujuudesta ja vääjäämättömästä vakaumuksesta.

Mutta sekin kuva oli särkynyt muiden mukana. Eikä Aura sitäpaitsi ollut koskaan ollutkaan älyllisesti hänen vertaisensa.

Tuo toinen oli hänen vertaisensa, vaikka hän ei ehkä ollutkaan niin selvillä kaikista nykyaikaisen yhteiskunta-opin ongelmista. Olipa hän toisissa suhteissa Johannesta niin paljon korkeammallakin, kuten juuri tunteensa syvyyden ja sydämensä aateluuden puolesta, joissa suhteissa Johannes mielellään tunnusti, ettei hänellä ollut liikoja kerskumista.

Myöskin rouva Rabbingin maailmantottuneisuus vaikutti jonkun verran Johannekseen. Tosin hän oli maailmassa liikkunut hänkin, mutta tuon luonnollisen ja yksinkertaisen ylimysnaisen rinnalla hän aina tunsi itsensä enemmän tai vähemmän nousukkaaksi.

Oli hauska liikkua hänen kanssaan. Kadulla kiintyivät kaikki katseet häneen, kahviloissa tuli hyvin palvelluksi.

Täytyi jättää alotteen-otto hänelle.

Täytyi odottaa, siksi kuin hän antaisi jonkun merkin mielentilastaan. Jos hänen tunne-elämänsä todella oli niin hienostunut kuin Johannes luuli, häneltä ei varmaankaan ollut jäänyt huomaamatta Johanneksen vilpitön ihailu eikä halu omata hänet.

Silloin olisi myös aika puhua asiasta Liisan kanssa.

Ja jos Liisa taas oli se nainen, joksi Johannes häntä oli aina kuvitellut, hän tälläkin kertaa ymmärtäisi Johanneksen ja väistyisi hyvällä syrjään, ilman hänelle mitään sen pahempaa skandaalia valmistamatta.

12.

Johannes tuli aina sangen iloisena takaisin hotelliin kävelyretkiltään. Palasi hyräillen ja vihellellen niinkuin hän olisi suurenkin lahjan saanut eikä vielä tietäisi oikein, mitä tehdä sillä.

Tänään oli rouva Rabbing ollut häntä kohtaan herttaisempi kuin milloinkaan. Oli ihme, ellei tuo nainen häntä rakastanut!

Yhtä iloisena hän tavallisesti tuli myös Liisan luota rouva Rabbingia tapaamaan.

Liisa rakasti häntä vielä! Ei ollut hätää ensinkään. Hän oli maailman herra! Hän saattoi sallia itselleen mitä tahansa, kun hän vaan pysyisi itselleen uskollisena.

Hän synkistyi sitten aina vasta myöhemmin, kun toisen naisen muisto rupesi häntä toisen läsnäollessa vaivaamaan ja hän tuli omaa pulmallista asemaansa lähemmin tuumineeksi.

Nyt hän olisi tahtonut syleillä koko maailmaa! Itse hotellin ovenvartia sai häneltä ystävällisen päännykähdyksen.

Tällä olikin hänelle jotakin asiaa. Eräs suomalainen oli asettunut samaan hotelliin asumaan ja häntä tiedustanut.

Tuokaan jossakin muussa sieluntilassa sangen epämiellyttävä tieto ei tällä kertaa voinut Johanneksen hyvää tuulta hämmentää.

—Mies vai nainen? hän kysyi hilpeästi.

—Mies, vastasi ovenvartia samaan äänilajiin. Vain mies valitettavasti.

—Maamies? jatkoi Johannes. Hyvä on! Sanokaa hänelle, että käyn päivällisen jälkeen häntä tervehtimässä.

Hän ei viitsinyt ottaa selkoa edes nimestä. Mutta ovenvartia ojensi samalla käyntikortin hänelle.

—Muttila!

Kuvanveistäjä Muttila se oli, jonka hän vuosia sitten oli tavannut matkoillaan, ensin Berlinissä, sitten Parisissa.

—Hyvä on! hän sanoi vielä kerran ovenvartialle. Minä tunnen miehen.

Isäntäkin, pieni, tummaverinen tanskanjuutalainen saapui samassa heidän luokseen selittämään, mistä kysymys oli.

—Arvasin heti, että hän oli tohtorin tuttavina, sanoi hän mielevällä kumarruksella. Hän on taiteilija, suuri taiteilija?

—Epäilemättä, vastasi Johannes huvitettuna. Mutta mistä arvasitte minun tuntevan hänet?

—Suuret taiteilijat tunnetaan aina, virkahti isäntä niin varmallalla ja vakuuttavalta äänen painolla, että Johanneksen jälleen täytyi hymyillä herttaisesti ystävänsä Muttilan leveää, pyöreää gemyyttisyyttä muistaessaan. Ja minä näin heti, ettei hän ollut mikään tavallinen savenalaja.

—Mistä sen näitte? kysyi Johannes.

—Oh, koko hänen olennostaan, selitti isäntä suurella kädenliikkeellä. Hän oli professori?

—Ei vielä. Mutta epäilemättä hän on pian tuleva siksi.

Muttila oli kaikesta päättäen imponeerannut hotellin väkeen. Johannes huomasi omankin arvonsa heidän silmissään äkkiä kohonneen.

Mies, jolla oli niin hienoja tuttavuuksia, ei tietysti itsekään voinut olla tavallinen mies!

Tohtoriksi hän tosin oli, kuten oikein olikin, itsensä hotellin päiväkirjaan kirjoittanut. Mutta kuka ei ollut tohtori ulkomailla? Joka toinen mies, ja varsinkin sellaiset, jotka kysyivät aina halvinta huonetta ja antoivat pieniä juomarahoja.

Varmoja maksajia muuten kyllä. Mutta heillä ei olisi mikään hotelli elänyt.

Täytyi olla reippaita poikia, elegantteja upseereja tai rikkaa-isäisiä ylioppilaita, vielä mieluummin komeita tukkukauppiaita tai tuollaisia maailmanmies-taiteilijoita, jos mieli hotellin kostua ja menestyä!

Ne ne kultamunia munivat. Asuivat rikkaasti, tilasivat huoneesensa hyviä viinejä ja pitivät joskus pieniä kemujakin, vaikka sen pahempi liian harvoin omassa hotellissaan.

Heidän kauttaan tuli hotelli tunnetuksi. Ja heidän kauttaan se sai eräänlaisen vakavaraisen, yleismaailmallisen leiman, jonka avulla voi jo hintojakin hiukan kohottaa.

Johannes luki tuon kaiken isännän kohteliaasta, käsiä-hykertelevästä olennosta. Muttila nähtävästi oli

ollut vieras hotellin mielen mukaan.

Mikähän pomo siitä on mahtanut paisuakaan! ajatteli hän.

Eikä hän samassa silmänräpäyksessä voinut olla vertaamatta omaa hiljaista, yksinäistä, hiukan turvatonta olentoaan tuohon yleismaailmallisen matkustelijan mielikuvaan, jonka Muttila nähtävästi ensi hetkestä oli hotellin väkeen istuttanut.

Epäilemättä hän ei vaikuttanut yhtä edullisesti.

Eikä mahtanut avittaa tätä vaikutusta Liisakaan, joka yhtä vaiteliaana, silmät tavallisesti synkkinä ja maahanluotuina, pari kertaa päivässä, hänen vierellään vaelsi näitä portaita alas.

Sangen vakava ja yksitoikkoinen pari he olivat, täytyi hänen itselleen tunnustaa. Mahtoivat vaikuttaa kahdelta naimisiin menneeltä pedagogilta tai kansakoulun-opettajalta.

Eikä hän portaita noustessaan voinut olla vilkaisematta sillä silmällä peiliin, joka riippui joka kerroksen kohdalla.

No, ei hän niinkään epäsiististi puettu ollut! Mutta silinteri ei ollut enää uuden-uusi. Ja eikös ollutkin tuo palttoonkauluksen sametti jo käynyt laiteilta vähän nukkavieruksi?

Hän päätti heti hankkia uuden päällystakin. Kuinka monta kevättä, ja syksyä hän lie jo tässä käyntykään!

Samassa muisti hän, että Liisankin syysjakku oli eilen näyttänyt jonkun verran kuluneelta.

Myöskin Liisa ansaitsi uuden jakun. Tottahan heidän varojensa täytyi vielä riittää ainakin siihen, että he kävivät siististi puettuina.

Ja elleivät riittäneet, täytyi hankkia uusia! Eihän sopinut kiertää maailmaa kerjäläisinä.

Tällä reippaalla päätöksellä hän avasi heidän huoneensa oven ja virkahti jo kynnykseltä iloisesti:

—Kuules, Liisa! Sinun täytyy saada uusi jakku. Miksi et ole minulle siitä jo ennen huomauttanut?

Liisa istui ja luki.

Hän laski kirjansa pois ja katsoi suurin, kummastunein silmin Johannekseen. Virkahti sitten hiljaisesti:

—Onhan se vielä hyvä. Miksi minun olisi pitänyt siitä sinulle huomauttaa?

—Kun minä en itse huomaa mitään! selitti Johannes, rientäen lempeällä isällisyydellä häntä suutelemaan. Kun minä olen sellainen pöllöpää, sellainen tuhma-jussi!

Liisan silmät kyyneltyivät.

—Hyvä jussihan sinä olet, hän sanoi, vetäen pehmeästi kämmenellä hänen kasvojensa yli. Oikein hyvä jussi! Missäpäin sinä olet nyt ollut kävelemässä?

—Siellä rannalla, merenrannalla, selitti Johannes iloisesti. Et arvaa, kuinka siellä tuulee. Voi tuskin pystyssä pysyä!

—Kävely on tehnyt hyvää sinulle? kysyi Liisa.

—Kyllä. Oletko syönyt jo? Minä puolestani olen saanut aika ruokahalun.

He söivät tavallisesti aamiaista huoneessaan. Mutta viime aikoina oli Johannes yhä enemmän ruvennut syömään ulkona joko yksin tai kaksin rouva Rabbingin kanssa.

Myöskin tänä aamuna he olivat einehtineet yhdessä. Mutta se oli Johannekselta tässä silmänräpäyksessä unohtunut.

—Tietysti minä olen jo syönyt, selitti Liisa. Johan kello on lähes kolme.

Myöskin ajanmeno oli Johannekselta unohtunut. Mutta hän ei siitä hämmästynyt.

—Olet oikeassa, hän sanoi, katsoen kelloaan. No niin, me syömme sitten pian päivällistä, oikein juhlapäivällisen!

—Miksi niin? kysyi Liisa. Mikä juhla sinulla on?

Sitä ei Johanneskaan tiennyt tai osannut selittää. Mutta hänen päähänsä pisti hurja tuuma tällä ja juuri tällä tuulella ollessaan temmata Liisa edes hetkeksi pois yksinäisyydestään ja tehdä hänet edes hiukan osalliseksi oman mielensä nykyisistä vivahduksista.

Mitä jos hän kertoisi Liisalle jotakin rouva Rabbingista?

Täytyihän sen kuitenkin tulla esille! Ja miksi ei nyt, yhtä hyvin kuin myöhemminkin?

Ja ehkä olikin valtioviisaampaa kertoa asiasta jo siinä asteessa, kun ei siinä mitään ollut? Ja varovampaa anniskella vähitellen, mitä hänellä oli sydämellään, kuin noin päätäpahkaa ja yhdessä rykelmässä kaikki toisen eteen säälimättömästi romahuttaa?

Liisa voisi kuolla siitä. Olihan inhimillisempää pitää häntä tietoisena asioiden menosta ja antaa hänen itsensä vähitellen arvata, minnepäin ne kallistuivat.

Se olisi samalla sekä Liisaa kohtaan inhimillisempää että mahdollisesti myöskin hänelle itselleen, Johannekselle, hyödyllisempää!

Liisa voisi varmalla naisellisella vaistollaan antaa montakin hyvää neuvoa ja hienoa vihjausta hänelle. Eihän hän itsekään vielä ollut niin aivan selvillä itsestään. Liisa tunsu hänet paremmin. Jos kukaan, voisi juuri Liisa hänet oikealle tielle opastaa.

Ja Johannes näki jo hengessä sen suloisen ajan, jolloin he Liisan kanssa rauhallisesti ja hyvinä ystävinä juttelisivat heidän mahdollisesta erostaan ja Johanneksen mahdollisesta liittymisestä jonkin toisen naisen kanssa.

Olivathan he hyviä ystäviä? Miksi ei se kävisi päinsä?

Eikä Johannes itsekään ymmärtänyt, mitä hän aikoi Liisalta vaatia ja mikä raffineerattu julmuus oikeastaan sisältyi hänen tässä silmänräpäyksessä syntyneeseen suunnitelmaansa.

—Täällä on tuttaviam! hän sanoi keveästi. Suomalaisia! Niitä asuu tässäkin hotellissa.

—Tuttavia? toisti Liisa säikähtyneenä.

—Niin, jatkoi Johannes varsin luonnollisesti. Kuvanveistäjä Muttila! Ja erään toisen tapasin minä äsken tuolla kävelyretkelläni.

—Kenet? kysyi Liisa arasti.

—Rouva Rabbingin, selitti Johannes. Tiedäthän, tuon miljoonamiehen puolison. Minä olen ennenkin tavannut hänet.

—Sinä olet ennenkin tavannut hänet?

Johannes näki, että Liisan suupielet värähtelivät lapsellisesti.

Ikäänkuin hän olisi apua anonut. Ikäänkuin hän olisi tahtonut huutaa turvaa ja pyytää Johannesta tai jotakin muuta, ketä hyvänsä, häntä suojelemaan ja estämään häntä syöksymästä syvyyteen!

Johannes näki sen ja tunsu myöskin kummallisen piston sydämessään. Mutta eihän nyt ollut aikaa välittää sellaisesta.

—Kyllä, pari kertaa, vastasi hän viattomasti. Hän on ollut jo jonkun aikaa täällä ja aikoo olla jouluun asti. Oletko kuullut, että hänkin aikoo ottaa avio-eron?

—Ja kuka muu? kysyi Liisa.

Johannes hämmentyi hiukan hänen tiukasta, tutkivasta katseestaan.

—Ei kukaan, hän koetti selittää. Tarkoitin ... ei kukaan muu tällä kertaa. Minähän olen jo aikoja sitten ottanut sen.

—En tullut tässä yhteydessä sinua ajatelleeksi, sanoi Liisa.

Johannes huomasi, että hän oli iskenyt kirveensä kiveen. Ja koetti avittaa asiaa kertomalla laajalti ja seikkaperäisesti rouva Rabbingin avioerosta.

Ehkä hän puhui myös hiukan liian äänekkäästi.

—Hän on hyvin hieno ihminen, selitti Johannes toimessaan. Oikea periaatteen ihminen. Vahinko, ettet

tunne häntä.

Liisa kuunteli, kuunteli ja katsoi häneen.

Kuinka hän olisi voinut tuntea rouva Rabbingia?

Hän, entinen kapakkatarjoilijatar, maansa mahtavimman rahapohatan puolisoa! Johannes ei näkynyt huomaavan ollenkaan, mikä loukkaus jo liittyi hänen valitteluunsa.

Olihan sitäpaitsi tuo kaikki Liisalle niin äärettömän samantekevää. Mitä oli hänellä tekemistä vallasnaisten, heidän ihmisyytensä ja hienojen avioerojensa kanssa?

Hänen mieltään ei kiinnittänyt muu kuin Johannes.

Mutta Johannekseen, sen oli Liisa jo aikoja sitten tarkalla silmällään oivaltanut, näytti tulleen jotakin uutta. Ja hän oli eräitä viikkoja tuntenut vaistomaisesti, että Johannes jollakin tapaa pyrki pois päin hänestä ja vierautui hänestä kävelyretkillään.

Hän oli todellakin luullut niitä yksinäisiksi. Nyt hän äkkiä kauhukseen aavisti, että Johannes kaiken aikaa oli seurustellut jonkun toisen kanssa.

Eihän Johanneksen tapa ennen ollut puhua noin äänekkäästi. Miksi hän nyt puhui? Ja miksi hän nykyään aina liikkui huoneessa noin levottomasti edestakaisin eikä Liisan viereen sohvalle istahtanut, kuten hänen tapansa ennen oli ollut?

Liisan aivot tekivät työtä kuumeentapaisesti. Mutta hän kuunteli äänettömänä.

Vasta kun Johannes ilman mitään ylimenoja rupesi selittämään, että heidän elämänsä oli ollut ehkä liian sisäänpäin kääntynyttä, että heidän kenties olisi aika ruveta ottamaan lukuun hiukan ulkopuolistakin maailmaa, siinä toimimaan tai ainakin sen kulkua seuraamaan, hän virkahti:

—Rouva Rabbingko sinut on saattanut noihin ajatuksiin?

Johannes loukkautui kysymyksestä, joka hänen mielestään oli aiheeton ja liian terävällä äänellä tehty.

Oliko Liisa ehkä mustasukkainen? Mustasukkainen naiselle, jota hän ei ollut nähnyt koskaan ja jonka Johanneskin tunsikin vain ohimennen?

Eihän hän edes sinutellut rouva Rabbingia. Liisalla ei todellakaan ollut mitään syytä noin oikutella.

—Kuinka niin? kysyi Johannes yhtä terävästi.

—Ilman vain, virkahti Liisa, ikäänkuin pyytäen anteeksi kysymystään.
Tulin vain sellaista ajatelleeksi.

—Jos rouva Rabbingilla olisi joku vaikutus minuun, jota en tahdo edellyttää, Johannes virkahti, tällä kerta jo jotenkin kiivaasti, niin olisi se yksinomaan hyvä. Sen verran voin jo nyt sanoa hänestä.

—Se on sangen paljon niin lyhyen tuttavuuden perästä.

Johannes vaikeni hetkiseksi.

Aivan varmaan oli Liisa mustasukkainen! Mutta hän ei nyt tahtonut pilata hyvää tuultaan eikä siihen sen suurempaa huomiota kiinnittää.

—Tietysti olen minä itsekin ollut syynä siihen, sanoi hän nyt varsin tyynesti, että meidän elämämme on tällaiseksi muodostunut. Mutta nyt on meidän aika vähitellen ottaa asiat järkevästi.

Liisa vaikeni ja loi silmänsä alas.

Tiesihän hän, mistä kysymys oli. Rahat loppuivat! Tuosta oli jo joskus ennenkin ollut puhetta heidän välillään.

Sehän oli ikävää, sen Liisakin kyllä myönsi. Mutta se oli hänen mielestään ikävää ainoastaan sikäli, mikäli niiden keralla loppuisi heidän rakkautensa.

Ei, ei ollut nyt siitä kysymys, selitti Johannes.

Oli kysymys muka heidän sisäisestä sielunelämästään. Se kärsi tästä toimeettomuudesta. Heidän oli aika astua aisoihin niinkuin muutkin ihmiset eikä aina vain omaa rakkauttaan ajatella.

Tuo oli uutta oppia Liisalle. Oppia, joka syvästi loukkasi häntä.

Heidän rakkautensa ei siis enää ollutkaan kaikkein tärkein. Oli siis olemassa jotakin sen ulkopuolella, jotakin, joka oli muka vielä tärkeämpää.

Sitä ei Liisa parhaalla tahdollaankaan voinut myöntää! Siksi hän puhui vain rahasta.

—Ikävä, ett'emme ole kotimaassa, hän virkahti. Siellä minäkin voisın ansaita jotakin.

Liisa oli jo joskus ennen lausunut julki tuon ajatuksen, joka vaikutti mitä vastenmielisimmin Johannekseen.

Tämä ei voinut olla nimittäin siinä sivussa muistamatta, mitkä Liisan ansiokeinot ennen olivat kotimaassa olleet, ja hän oli usein kauhulla kuvitellut, mikä oli tuleva Liisan kohtaloksi, jos hän jättäisi hänet.

Toiselta puolen liikutti häntä kuitenkin Liisan turvaton äänenpaino. Ja vielä enemmän sen takaa kuultava tahto kantaa myöskin kortensa heidän yhteiseen talouteensa.

Siksi lausui hän vain lempeästi:

—Sinä? Millä sinä voisit ansaita siellä?

—Millä hyvänsä, väitti Liisa urheasti. Täällähän minä vain kulutan.

—Mitäs minä sitten teen? kysyi Johannes koettaen leikkillisesti hänen päätään leuasta kohottaa.

—Sinä kulutatkin omia rahojasi, sanoi Liisa, painaen päänsä itsepintaisesti alas. Ja siinä on ero asiassa.

—Ei mitään eroa. Kaikki, mikä on minun, on sinun. Olemmehan siitä jo aikoja sitten sopineet.

—Sinä kenties, mutta en minä. Minua oikein hirvittää, kun ajattelen, mitä jokainen päivä maksaa täällä.

Johannes oli nyt täydellisesti lepytetty.

Olihan hyvä, että Liisa rahaa ajatteli. Ja tuosta toisesta hän voisi puhua joskus toisti. Kyllä hän aina Liisan kanssa toimeen tulisi. Hyvä, että Liisa toki oli järkävä nainen, joka osasi ottaa lusikan kauniiseen käteensä, jos niin tarvittiin.

Siksi hän rupesi vain hiljakseen selittelemään Liisalle, ettei hän itsekään ollut tahtonut säästeliäästi elää. Eihän hän mikään saitori ollut, vaan pikemmin päinvastoin.

Kaikkein vähimmin vaivasi hänen mieltään ajatus, että heidän kahden elämä kenties tuli maksamaan hiukan enemmän kuin hänen yksin olisi maksanut.

Eikä hän suinkaan, selitti Johannes vielä, tahtonut Liisan elävän siinä nöyryyttävässä käsityksessä, että hän, Johannes, ylimalkaan muisti, kenen rahoilla elettiin. Mutta sensijaan saattoi hänen mielestään olla hyvä, että Liisa joskus muisti sitä voidakseen ehkä paremmin tyytyä heidän vaatimattomiin olosuhteisiinsa.

—Kaikki maksaa, kaikkialla maksaa, hän virkahti keveästi. Mutta emme nyt siitä puhu! Voihan olla, että me pian olemme köyhät kuin kirkonrotat, mutta kyllä sinä nyt kuitenkin saat uuden syysjakun.

—Ei, lausui Liisa pitkään venyttäen. En minä tahdo.

—Sinun täytyy!

Johannes tunki puoliväkisin hänen käteensä pari seteliä.

—Ei, en minä. Säästän ne mieluummin johonkin todelliseen tarpeeseen.

Johannes oli itsepäinen. Ja sai tahtonsa täytetyksi.

Hänen oli niin kummallisen keveä olla. Hän olisi antanut nyt vaikka viimeiset rahansa Liisalle. Mikään huominen ei häntä huolettanut.

Hänestä tuntui kuin hän olisi kauan elänyt jossakin ahtaassa kotelossa, pimeässä, maan alla, ja nyt jälleen päässyt perhosena laajoja ilmanrantoja lentämään. Joku äyllinen vapautuminen se mahtoi olla.

Ja kun hän kulki peilin ohi, hän nautti itse kasvojensa täsmällisestä, vallitusta ilmeestä ja katseensa kirkkaasta terävyydestä.

—Eikö totta? hän laushti Liisalle, vieden tämänkin peilin eteen.
Olemmehan me komea pari! Täytyyhän meidän käydä hyvin puettuina.

—Sinä olet komea, hymyili Liisa surumielisesti.

Johannes väanteli itsetyytyväisenä viiksiään. Mutta hän virkahti, vastaten Liisan hymyyn kuvastimessa:

—Sinä taas olet kaunotar kerrassaan. Mutta kyllä minäkin ehkä vielä miehestä käyn.

—Kahdesta, pisti Liisa piloillaan.

—Kaikista, tulee sinun sanoa, opetti Johannes. Niinkuin sinäkin korvaat minulle kaikki naiset.

—Kaikkinaiset naiset, nauroi Liisa. Minä en enään muille miehille kelpaisikaan.

Samalla keikisti hän vartaloaan ja nutristi suutaan niin viehättävästi, että Johanneksen aivojen läpi kulki äkillinen, tuskallinen mielikuva Liisasta jonkun toisen syleilemänä ja rakastamana.

Onneksi haihtui se siinä silmänräpäyksessä kuin oli tullutkin.

Ei, sehän oli mahdotonta! Kuuluivathan he kaksi yhteen. Seisoivathan he kaksi tässä vierekkäin ja rakastivathan he kaksi toisiaan ikuisesti kaikella sielullaan, mielellään ja ruumiillaan.

—Sinun ei tarvitse kelvatakaan muille kuin minulle, hän sanoi nopeasti ja kumartui samalla suutelemaan Liisaa. Eikä kukaan, kukaan saa sinua ryöstää minulta.

—Enkä minä koskaan elämässäni tule ketään toista rakastamaan, kuiskasi Liisa.

Tuo kaikki oli tuhat kertaa sanottu heidän välillään. Mutta heistä oli erikoinen nautinto kuulla sitä juuri nyt, jolloin synkät aavistukset heidän mielessään risteilivät ja he kuin epätoivon vimalla tarrautuivat kiinni toisiinsa, ett'eivät he kumpikin hukkuisi ja häviäisi.

—Enkä minä muita kuin sinua! vastasi Johannes. Sinä suuri, sinä suloinen! Minun tumma, äänetön yö-orvokkini!

Liisa kiersi käsivartensa hänen kaulaansa ja katsoi häneen niin antautuvalla, niin autuaallisella silmäyksellä, että Johanneksesta tuntui taas kuin ei olisi maailmassa mitään muita kuin Liisa, kuin ei kannattaisi elää minkään muun vuoksi kuin Liisan eikä mitään muuta asiaa kuin heidän yhteistä rakkauttaan mielessään miettiä ja uneksia...

13.

Koputettiin ovelle. Tuli sisälle edesikäypä ja ilmoitti, että se suomalainen herra, joka oli tahtonut tavata Johannesta, istui ruokasalissa ja pyysi herrasväkeä päivälliselle.

—Se on Muttilla, kuvanveistäjä Muttilla, selitti Johannes Liisalle.
Kaiketi tunnet hänet?

Ei Liisa tuntenut. Nimen hän oli kyllä kuullut joskus.

—Mitä me teemme? kysyi Johannes epäröiden. Menemmekö?

Hän itse olisi nyt kyllä mieluummin jäänyt kahden Liisan kanssa. Mutta olihan taas sangen vaikeata kieltäytyä.

—Mene sinä, sanoi Liisa. Sinua hän kutsuukin tietysti.

—Hän kutsuu meitä molempia, väitti Johannes, hän on nähtävästi ottanut selkoa meistä. Kyllä kaiketi sinun on tultava mukaan.

—En minä viitsi. Minä olen niin nolo muiden seurassa.

—Mutta kuitenkin. Kun minä pyydän!

Johannes selitti, ett'eivät he ajan oloon kuitenkaan voisi välttää Muttillaa, kun he nyt kerran onnettomuudeksi olivat joutuneet samaan hotelliin asumaan. Liisan täytyi suostua lopultakin.

—Mene sinä sitten edeltä, hän sanoi. Minä tulen.

He eivät olleet kuukausiin kenenkään suomalaisen kanssa yhdessä seurustelleet. Siksi muodostui moinen heille kerrassaan merkkitaupaukseksi.

Johannes meni ja tapasi Muttilan ruokasalissa.

Tämä istui leveästi pöydän ääressä, joka oli katettu kolmelle henkilölle. Nähdessään Johanneksen tulevan hän päästi pari hilpeätä intiaanihuutoa ja riensi häntä meluisasti tervehtimään.

—Hei! Hei! Vanha veikko! huusi hän. Näkeehän vielä sinuakin. Kuinka voit? Täällä sinä elät? Mikä sattumus, että tapasimme! Oletko jo kauan ollut Köpenhaminassa?

Hän teki monta kysymystä yht'aikaa.

Hän otti tuossa tuokiassa selvän sekä Johanneksesta että hänen matkoistaan. Kaikki yhtä nopeasti, tuttavallisesti ja pintapuolisesti.

Äkkiä juolahti hänen mieleensä jotakin.

—Kuule! Missä sinun rouvasi viipyy. Ajattelin, että voisimme kaikki kolme syödä yhdessä päivällistä.

Seuraavassa silmänräpäyksessä juolahti hänen mieleensä jälleen jotakin.

—Se on totta, sanoi hän. Sinähän olet eronnut. Mutta sinulla on kuitenkin joku nainen?

—On, virkahti Johannes, enempiin selittelyihin antautumatta.

—Minä olen kuullut, sanoi Muttilla silmäänsä vilkuttaen. Joku suomalainenko? Sinä elät hänen kanssaan? Tunnenko minä hänet?

—Tuskin, vastasi Johannes hiukan vastenmielisesti.

—Mutta sallinet kuitenkin, että tutustun häneen?

—Luonnollisesti. Hän tulee heti alas.

Muttilla katsoi häneen ja veti suupielensä ymmärtäväiseen hymyyn.

—Minua sinun ei ole tarvis kaihtaa, sanoi hän. Minä vaikenen kuin muuri.

—Mistä? kysyi Johannes.

—Tästä sinun suhteestasi tietysti, selitti Muttilla.

—Oh! Sen saavat kyllä kaikki tietää! Ja taitavat tietääkin, koska se on jo kolme vuotta kestänyt.

Johannes hujautti ilmaa huolimattomasti kädellään.

Muttilla oli hänen mielestään auttamattomasti naivi! Vai oltiinko tuolla kannalla todellakin vielä Helsingissä?

Hän puolestaan oli jo niin tottunut irralliseen asemaansa ja suhteeseensa, ettei hän voinut käsittää, kuinka joku voi luulla hänen tahtovan pitää salassa sitä.

Muttilla katsoi aina uteliaammalla mielenkiinnolla häneen.

—Älä! virkahti hän. Kolme vuotta! Ja hän on sinulle edelleen uskollinen?

—Minä toivon niin, hymyili Johannes. Mehän emme juuri tapaa ketään. Mehän olemme koko ajan ulkomailla asuneet.

—Ja sinä? Ei pienintä harha-askelta?

—Ei, vastasi Johannes vakavasti. Teen ennemmin suuren, jos sellainen mieleeni juolahtaisi.

Muttilla laski kätensä tuttavallisesti hänen olalleen ja johdatti hänet pöydän luo.

—Minä en voi olla uskollinen, sanoi hän. Siksi minä en koskaan mene naimisiin enkä aiokaan mitään pysyvämpää suhdetta perustaa.

—Kuinka sinä siis järjestät asiasi? hymyili Johannes. Kadulta?

—Päinvastoin, virkahti Muttilla itsetyytyväisenä. Täällä ulkomailla täytyy tosin tyytyä siihen, mitä saa. Mutta en toki kadulta milloinkaan.

—Ja kotimaassa? kysyi Johannes huvitettuna.

—Siellä liikun minä ainoastaan parhaissa seurapiireissä. Keneksi minua luuletkaan!

—Niinkö? Huomaan, että Helsinki on kehittynyt minun ajoistani.

—Huimaavasti. Suottako meitä edeltäjäkansaksi sanotaan.

Muttilla kertoi vielä yhtä ja toista muutakin Helsingin oloista. Johannes huomasi yhä enemmän joutuneensa jo liian kauas niistä voidakseen edes mielenkiinnolla seurata toisen tarinaa.

Kuitenkaan se ei vaikuttanut häneen vastenmielisesti.

Hän tunsu samaa kuin mitä hän aina oli rouva Rabbingin kanssa seurustellessaan tuntenut. Nimittäin kummallista vapautumisen ja keventymisen iloa, joka alkoi päästä ja virtaili sitten kautta koko hänen olentonsa.

Samalla Liisa ikäänkuin etäännytti hänestä, pieneni ja kadotti osan kaikki-määräävää merkitystään.

—Minä olen vain läpimatkalla täällä, selitti Muttilla. Tulen Parisista ja aion jouluksi kotiin. Mutta minulla on pari hyvää tilausta täällä ja useampia toivon. Täytyy vain tehdä paljon vieraskäyntejä ja edustaa itseään.

Hän näyttikin pyylevässä hyvinvoinnissaan ja elegantissa syyspuvussaans varsin edustavalta. Eikä Johannes voinut olla ihmettelemättä sitä nopeata kehitystä, mikä tuossa entisessä maalaispojassa oli sitten viime näkemän tapahtunut.

Parrankin, mustan, juhlallisen leukaparran hän oli kasvattanut. Tosin se teki hänet vanhemmaksi, mutta samalla ikäänkuin kunnioitusta-herättävämmäksi.

Lyhyeksi leikattu, pikimusta tukka, matala otsa, puhdas iho ja levenevät leukapielet, kaikki oli saanut eräänlaisen hyvänpäivän-lapsen ilmeen, joka etenkin paistoi hänen vilkkaista, suurista silmistään. Kaksi leukaa, pyöristynyt vatsa ja lyhyet sääret kuuluivat vielä kuvaan.

Häntä olisi voinut luulla todellakin matkustavaksi venäläiseksi pajariksi tai etelä-amerikkalaiseksi miljardööriksi, joka oli pistäytynyt Euroopan omalla huvipurrellaan.

Sitäpaitsi hän puhui voimakkaalla, syvällä rintaäänellä, jonka täytyi herättää huomiota missä maanpaikassa tahansa. Täytyi oudonkin nähdä jo päällepäin, että tuo mies oli tottunut käskemään.

—Sinun käy hyvin? kysyi Johannes. Tarkoiton, että taiteesi menestyy ja saa tunnustusta?

—Kyllä, vastasi Muttilla tyytyväisenä. Taikka oikeammin, *minä* menestyn ja *minä* saan tunnustusta.

—Eiköhän se mahda olla sama asia? hymyili Johannes.

—Eipä ollenkaan, väitti Muttilla vilkkaasti. Kuka ei nyky maailman aikaan tee taidetta ja tee hyvää taidetta? Kaikki! Mutta kuka osaa edustaa taidettaan ja pitää esillä itseään? Ani harvat.

—Ja sinäkö osaat? kysyi Johannes.

—Luulen osaavani, arveli Muttilla hymyillen leveästi. Ja se tekee minut riippumattomaksi arvostelijoista.

—Kerropas, kuinka tuo tapahtuu!

—Perin yksinkertaisesti, nauroi Muttilla. Ilmestyn vain johonkin seuraan, johonkin, jossa on koolla paljon taidetta-suosivaa, vakavaraista väkeä, ja tilaukset tipahtavat minulle kuin itsestään. Minä *otan* tilaukset.

—Pelkällä olennollasi? Sitä en epäile, sinä pidät hyviä hintoja toivottavasti?

—Asianhaarojen mukaan, väitti Muttilla vaatimattomasti. Mutta eiväthän ne viitsi tämännäköiseltä pojalta toki ilmaiseksi tahtoakaan.

Muttilla kehastrasteli vielä hetkisen itseään ja olosuhteitaan, vilkaisi sitten syrjäsilmillä Johannekseen ja kysyi, eikö tämänkin olisi aika tehdä häneltä jotakin tilausta.

Johannes hämmästy.

Muttilla piti nähtävästi vieläkin rikkaana miehenä häntä. Jospa hän olisi arvannut hänen aineellisen tilansa täpäryyden!

Mutta samalla vaikutti Johannekseen hyvinkin miellyttävästi esiintyä täten edes jollekin ihmiselle maailmassa entiseltä arvokkaalta yhteiskunnalliselta tasoltaan.

—Mitäpä minä sinulta tilaisin? hän hymyili. En suinkaan oman itseni muistopatsasta!

—Sen saat sinä tilaamattakin, nauroi Muttilla, vaikka vasta sadan vuoden päästä. Mutta joku rintakuva? Taikka, nyt minä sain loistavan ajatuksen: tilaa sinä minulta rakastajattaresi kuva!

Liisan? Johanneksen oli jälleen vuoro hämmästyä.

—Minä teen sen sinulle ilmaiseksi, jatkoi Muttilla. Taikka jos nyt ei *aivan* ilmaiseksikaan, niin kuitenkin ystävyysdenkaupalla.

—Kiitos, kiitos, sanoi Johannes hiukan hämillään. Mutta hän tuskin suostuu malliksi.

—Tietysti hän suostuu, jos sinä tahdot kerran, heitti Muttilla huolimattomasti. Onhan hänellä hyvät muodot?

Johannekseen vaikutti kysymys vastenmielisesti. Muttilla tuntui puhuvan Liisasta kuin jostakin aivan tavallisesta naikkosesta, jonka tahtoa ei ollut tarvis sen enempi tiedustaa.

—Eihän hänen ole pakko ruveta alastomaksi malliksi, lohdutti Muttilla. Eikä suurikaan yleisö enää oikein välitä niistä.

—Suuri yleisö? Eikö ollut kysymys yksityistilauksesta?

—Tietysti minä sen panisin näytteille, selitti Muttilla. Jos saisin ehkä myödyksi, voisit sinä saada kopian siitä.

Ajatus, että osakin Liisaa joutuisi suuren yleisön arvosteltavaksi ja mittaeltavaksi, oli sietämätön Johannekselle. Hän kieltäytyi jyrkästi ehdotuksesta.

—Nonoh, saammehan me puhua siitä sitten, puheli Muttilla. Mutta nyt minua jo todellakin vähän janottaa. Emmeköhän me odotellessamme joisi vähän viiniä?

He joivat viiniä. Ja Muttilla uskoi samalla Johannekselle, ettei hänen ehdotuksensa niinkään epäitsekäs ollut.

—Minunkin täytyy elää, hän sanoi. Luonnollisesti ei minun oikeastaan kannata tehdä mitään polkuhinnasta, saati sitten ilmaiseksi.

—Arvattavasti ei, myönsi Johannes. Siksi minäkin ihmettelen tarjoustasi.

—Sinä ymmärrät siis, että sen takana täytyy olla jotakin, sanoi Muttilla viekkaasti.

—Voi olla, hymyili Johannes. Toivottavasti sinulla kuitenkin on rehelliset tarkoitukset.

—Rakastajattaresi suhteen? ehätti Muttilla nopeasti ja huolestuneesti katkaisemaan. Vallan varmaan! Sinä saat pitää hänet minulta vaikka kymmenen lukon takana.

—Kiitos luvasta, hymyili Johannes edelleen. Mutta etköhän ilmaisisi jo minulle tuota taka-ajatustasi!

Muttilla kohotti lasinsa ja katsoi merkitsevästi häneen.

—Minä näin sinut tänä aamuna kävelemässä kadulla erään naisen kanssa, hän sanoi.

Johannes joutui hiukan hämilleen.

Joko tuo lempo oli ehtinyt senkin nuuskia? Kaikkeen se kerkesikin, vaikka oli vasta samana aamuna tullut kaupunkiin!

Mitä hänen piti sanoa? Myöntääkö vai kieltää asia? Sotkeako pois vai kertoako kaikki avomielisesti?

Hän pelkäsi Muttilan suulautta. Tämä tekisi siitä kuitenkin suuren numeron. Ja Liisakin oli tulossa juuri. Varmaankaan ei Muttilla malttaisi vaieta asiasta, vaikka se olisi hänelle kuinka salaisuutena uskottu, ja rupeisi sitä kenties sopivana ja pikanttina pöytäpuheena käsittelemään.

Muttilla voi olla pelottava naivissa, paksunahkaisessa hyväntuulisuudessaan. Oli paras jättää hänet kaikkien arkojen asioiden ulkopuolelle.

—Naisen?... Naisen? oli Johannes senvuoksi vain välinpitämättömästi muistelevinaan. Se oli tietysti minun vaimoni, taikka kuten se veljen kielellä kuuluu rakastajattareni.

—Ei, ei se ollut hän, jatkoi Muttilla itsepuolesta. Minä olen nähnyt sen naisen joskus. Eikö se ollut rouva Rabbing?

Siinä se oli! Mikään ei välttynyt Muttilan kotkansilmältä.

Eikä Johanneksella ollut muuta edessä kuin tunnustaa.

—Ahaa, rouva Rabbingia sinä tarkoitat! hän virkahti jokaista ääntä venyttäen saadakseen edes hiukan aikaa, kuinka sanansa sovittaisi. Olet oikeassa, kävelin todellakin tuokion hänen kanssaan.

Muttilla katsoi harmittavan kiinteästi häneen. Johannes tunsu punastuvansa vasten tahtoaan, joka harmitti häntä vielä enemmän.

—Sinä tunnet hyvin hänet? kysyi Muttilla.

—Aivan ohimennen, vastasi Johannes välinpitämättömästi. Senverran, että voin sanoa tuntevani hänet. Kuten tiedät, olin ennen Rabbingin palveluksessa.

Hän sytytti savukkeeseen voidakseen paremmin sietää Muttilan tutkistelevaa silmäystä. Mitä pirua tuo mies mahtoi häneen tuijottaa noin?

Epäilikö hän jotakin? Näkikö hän läpi Johanneksen kaksinaisen sielu-elämän? Ja jos epäili, mikä mielenkiinto saattoi hänellä olla noin lähentelevästi Johanneksen hämärimpiin sielunsalaisuuksiin tunkeutua?

Mielenkiinto Muttilalla kyllä oli. Mutta Johannes erehtyi sen tarkoituksesta.

—Sinulla on hienoja tuttavuuksia, hymähti Muttilla, jälleen leveäksi ja gemyyttiseksi heittäytyen. Etköhän voisi niitä vähän muillekin välittää.

Hm, ajatteli Johannes itsekseen, sitä hän tuskin voi. Eihän hän tuntenut niin hyvästi rouva Rabbingia.

Sitäpaitsi oli hänelle vastenmielistä päästää ketään vierasta edes tuon salaperäisen taikalinnan liepeillekään, jota hän itse tohti vain suurimmalla hartaudella ja kunnioituksella lähestyä.

Muttilaa kaikkein vähemmän. Sillä varmaankaan ei rouva Rabbing pitäisi hänestä.

—Välittää hänen tuttavuuttaan? hän sentähden kertasi jälleen jokaista sanaa venyttäen. Missä tarkoituksessa?

—Jälleen aivan rehellisessä omanvoitonpyynnin tarkoituksessa, nauroi Muttilla. Ymmärräthän, että siinä voi piillä tilaus.

Tilaus! Sitäkö se olikin vain!

Johannes huoautti helpotuksesta. Siitä hän todellakin voisi joskus ohimennen mainita rouva Rabbingille.

—Ja sulkea minut suosioon, huomautti Muttilla, oikaisten liivejään. Mutta etkö usko, että parhain suositukseni kenties olisi oma ajallinen ulkohahmoni, jos hänellä olisi tilaisuutta siihen tutustua?

Muttilla näytti niin hullukurisen vakavalta ja huolestuneelta kaikessa rehevässä itseluottamuksessaan, että Johanneksen täytyi väkisinkin hymyillä.

—Me voimme miettiä tilaisuutta, hän sanoi.

—Ja me keksimme varmasti sen! päätti Muttilla. Yhteisten etujen side olkoon tästälähtien meidän välillämme.

He kilistivät jälleen. Ja Muttilla huomautti Johannekselle, että hän kyllä aikoinaan oli tehnyt vuorineuvos Rabbingin oman rintakuvan, vaikka hän ei ollut päässyt talon emännän tuttavuuteen.

Mutta siinä oli kaikessa tapauksessa pohja, jolle rakentaa, sanoi hän, ja jolta Johannes voisi häntä hyvällä omallatunnolla suositella.

Liisa tuli.

Ilmestyi hiukan ujona ja epävarmana ruokasalin ovelle. Johannes kiirehti häntä vastaan ja esitteli hänet Mutttilalle.

—*Hänet* teen minä sinulle ilmaiseksi, kuiskasi Mutttila Johannekselle heidän ruokapöytään istuessaan. Hänhän on kaunotar, todellinen kaunotar! Ei aivan klassillinen tosin, mutta sitä pikantimpi.

Samalla oli Johannes huomaavinaan, että Mutttila tarkasteli Liisan ruumiinmuotoja tuolla arvostelevalla, asiantuntevalla silmäyksellä, joka oli taiteilijoille niin tavallinen, mutta ei aivan mieluinen niille, jotka joutuvat sen esineiksi.

Myöskin Liisaan se näytti vaikuttavan varsin epämiellyttävästi.

Hän punastui hiukan ja hymyili puolikiusatusti ja puoli-ylenkatseellisesti, mutta kuitenkin eräänlaisella huvitetulla ilmeellä, joka teki Johanneksen heti mustasukkaiseksi.

Miksi ei Liisa koskaan hänelle hymyillyt noin?

Johannes koetti eritellä saamaansa vaikutusta mielessään. Mitä piili tuon hymyn alla? Mistä sielunliikkeistä se oli syntynyt ja mistä sydänlähteistä ilmi pulpahtanut?

Hänen ei kauankaan tarvinnut tehdä sitä, ennen kuin hän keksi muodon vaistomaiselle, mutta kuitenkin päivänkirkkaalle aistimukselleen.

Aistillinen hymy se oli ollut. Sitäkin aistillisempi, kun se oli ikäänkuin hillittynä, häpeiltävänä poreena vasten Liisan omaa tahtoa pinnalle ilmestynyt.

Mutttila vaikutti siis Liisaan heti ensi hetkestä aistillisesti.

Se oli hyvä tietää Johanneksen. Hän kyllä pitäisi silmällä noita molempia!

Mutta samalla kulki kummallisen voimattomuuden tunne kautta hänen olentonsa. Mitä auttoi siinä silmällä-pitäminen? Ihmiset olivat joko luodut toisilleen taikka ei. Jos heidän elämänviivansa kerran kävivät toisiaan leikkaavaan suuntaan, ei mikään mahti maailmassa voinut estää yhteentörmäystä tapahtumasta.

Toiset törmäsivät yhteen onnekseen, toiset turmiokseen. Mutta sehän oli tois-arvoinen seikka, jonka ei tarvinnut edes heitä itseään sen enempi liikuttaa.

Tuo oli Johanneksen fatalistinen usko maailmanmenosta ja ihmisten keskinäisistä suhtautumisista. Oli jo kauan ollut. Mutta vasta ensi kerran päälähti hänen päähänsä, ettei Liisa kenties ollutkaan luotu vain häntä varten.

Mitä jos nuo kaksi olivatkin luodut toisilleen?

Mitä jos koko tämä kolmivuotinen rakkauselämä olikin ollut Liisalle vain suurta erehdystä ja itsepetosta? Mitä jos hän vasta nyt olisikin tuossa tavannut oman oikean vastineensa?

Näkihän Johannes aivan selvästi, että rakentui ensi silmänräpäyksessä luonnollinen silta niiden kahden välille.

Myöskin Mutttila hymyili. Mutta ei samalla kiusatusti ja ylenkatseellisesti kuin Liisa, vaan rohkeasti, varmasti ja hävyttömästi, ilman mitään turhia kiertoteitä, tähdäten suoraan asian ytimeen.

Tuo harvinainen asiallisuus se juuri mahtoi Liisan poskille punan kohottaa.

Johannes puolestaan ei ollut koskaan hymyillyt hänelle niin. Hän tunsu tosin tuon miesten yleisen tavan kohdella naisia, mutta hän ei ollut sitä voinut oppia, ei parhaalla tahdollaankaan. Siksi hän tuomitsi ankarasti sen.

Jo hamasta nuoruudesta oli se aina häntä inhottanut ja suututtanut.

Siihen aikaan hän oli sitä tosin joskus kadehtinutkin, kun hän oli sen muiden ja useimmin itseään vanhempien miesten huulilla nähnyt ja havainnut, miten paljon naiset itse pitivät siitä. Mutta myöhemmin oli hänen oma ylpeytensä tukahduttanut kaikki kateuden tunteet tuossa suhteessa ja pakottanut hänet mielipiteensä ainoan hänelle sallitun käytännön mukaan muodostamaan.

Oman käytäntönsä mukaan nimittäin.

Ja sillä oli selvät rajansa, jotka Johannes hyvin tunsi. Muuta kuin henkistä tietä ei Johannekselle ollut mahdollista naista lähestyä.

Naisen sielu hänen täytyi ensin valloittaa. Muu sai seurata, jos seurasi, ikäänkuin kaupanpäälle.

Eikä Johannes voinut ymmärtää, kuinka saattoi muuten ollakaan. Kuinka miehet ollenkaan *saattoivat* naista millään muulla tapaa lähestyä ja kuinka naiset puolestaan voivat tyytyä sellaiseen!

Tosin hän tiesi ja oli nähnyt, että oli toinenkin tie naista lähestyä. Mutta sehän oli kevytmielisiä, sehän oli epäsiiveellisiä naisia varten, joille se saattoikin olla omiaan.

Eiväthän ne raukat olisi kuitenkaan mistään paremmasta ymmärtäneet. Ja narri se mies, joka antoi heidän narrata itseään.

Ruveta moisille tunteitaan tarjoilemaan? Sehän olisi ollut samaa kuin tuhlata ruutia harakoille.

Mutta että niinsanotut sivistyneetkin naiset saattoivat tuossa suhteessa olla porttoja pahempia! Eikö heidän itsetuntonsa nousut? Olivatko hekin sitten kokonaan eläimiä?

Kerran oli Johannes tuossa suhteessa tehnyt tuhmouden ja arvotonta naista väärästä päästä lähestynyt. Se oli ollut hänen entisen vaimonsa serkku, Signe nimeltään, jolle Johannes jo nuorena ylioppilaana ja toisen kerran vielä tohtorinakin oli tunnustanut rakkautensa.

Johannes tuhlannut parhaat tunteensa ja pyhimmät mielialansa hänelle. Signe vain veikeillyt ja pitänyt häntä pilkkanaan.

Mutta siitä oli jo monta monituista vuotta. Eikä Johannes enää sen koommin ollut tuota tuhmutta uudistanut.

Ja Signen hän oli järkiinsä tultuaan tuominnut tuiki epäsiiveelliseksi naiseksi mielessään.

Oli ollut suoranaan onni, että Johannes oli päässyt hänestä!

Myöskään hänen vaimonsa ei ollut Johanneksen vaatiman ankarimman sielullisen siiveyden mittaa täyttänyt. Mutta kuitenkin niin paljon, että Johannes saattoi häntä ilman vihamielisyyttä ja melkoisella inhimillisellä myötätunnolla ajatella.

Hänessä olisi ollut edes aineksia johonkin parempaan ja korkeampaan siiveyteen. Mutta hän, raukka, oli taas ollut niin auttamattomasti nykyaikaisen porvarillisen yhteiskunta-moraalin kahleissa, ettei hänellä ollut mitään mahdollisuutta omia yksilöllisiä edellytyksiään siinä suhteessa pitemmälle kehittää.

Näin olivat kaikki naiset, joita hän oli tavannut, olleet Johanneksen mielestä aina enemmän tahi vähemmän epäsiiveellisiä.

Kaikki, siihen saakka kuin hän oli tavannut Liisan.

Liisassa yksin hän oli ollut löytävinään saman ehdottomuus-vaatimuksen, joka oli piillyt hänen sydämessään. Ja jos Johannes olikin sittemmin Liisasta etäännytynyt ja nykyään jo toisen naisen syliin syöksymäisillään, ei se ollut tapahtunut sen vuoksi, että Liisa millään erikoisella tavalla olisi alentunut Johanneksen silmissä, vaan sen vuoksi, että hän itse jälleen oli kehittynyt ja muuksi muodostunut.

Oliko hänen siis pakko Liisaakin epäillä? Täytyikö hänen asettaa Liisakin mielessään epäsiiveellisten naisten joukkoon?

Se oli mitä tuskallisinta Johannekselle.

Tosin hän tiesi, ettei Liisa ennen häntä ollut mikään ehdottoman hyveen papitar ollut, mutta ulkonaiset seikat eivät tässä suhteessa olleet koskaan merkinneet mitään Johannekselle. Myöskin hän oli joskus surulla huomannut Liisassa olevan muitakin ominaisuuksia kuin niitä, jotka tulivat käytäntöön seurustelussa hänen kanssaan, mutta hän oli pitänyt niitä aina epäoleellisina ja vähemmän merkitsevinä.

Pohjaltaan hän ei ollut koskaan epäillyt Liisaa. Liisa oli aina ollut hänelle sisäinen siiveyden ja valkeaksi-hehkuneen puhtauden perikuva.

Oliko hänen nyt pakko siitäkkin luopua?

Täytyikö hänen nyt uskoa, että se, jota hän oli pitänyt sivu-ominaisuuksina, olikin jotakin oleellista, pääasiallista? Että Liisa nyt vasta oli oikean vastakaikunsa tavannut tai ainakin kaikupohjan, joka

houkutteli hänen omat sisimmät sointunsa ilmi väreilemään?

Silloinhan oli kaikki valhetta! Silloinhan raukeni raunioiksi heti kaikki tämä kolmivuotinen onnen-aika, jonka he niin yhdestä tuumin ja yhteisvoimin olivat itselleen ja toisilleen rakentaneet.

Tuohon tapaan olivat miehet ennen mahtaneet Liisaa lähestyä.

Johannes oli katsonut selviöksi, että Liisan oli täytynyt olla siitä sisimmässään loukkautunut. Mutta ellei hän ollutkaan ollut? Mitä jos Muttilan häpeämätön tapa vaikuttikin häneen juuri rakkailta ja tutunomaisilta ääniltä entisyydestä, jota hän ei ollut unohtanut ja jonka uudistumismahdollisuudet edelleenkin piilivät hänen povessaan?

Silloinhan oli kaikki hukassa!

Kuitenkin oli Johannes kuullut niin monta kertaa Liisan omasta suusta, miten kiitollinen tämä muka oli siitä, että Johannes ei ollut lähestynyt häntä samalla tapaa kuin muut! Mutta sehän saattoi olla vain teeskentelyä tai itsepetosta.

Muttilla näytti ottavan Liisan sellaisena kuin hän oli. Tuon miehen asiantuntevaa silmää ei ainakaan liika ihannoiminen ja jumaloiminen sumentanut.

Liisa oli ehkä vain koko ajan teeskennellyt hänelle, Johannekselle?

Ehkä hän nyt vasta esiintyi oikeassa karvassaan? Ja ehkä hänessäkin tällä hetkellä tapahtui samanlainen vapautumisen ja sisäisen helpottumisen tunnemuutos, jota Johannes itse oli ollut viime aikoina itsessään huomaavinaan?

Mutta silloinhan oli kaikki narripeliä! Silloinhan oli todellakin aika, että he kaksi eroisivat toisistaan.

Näin pitkälle oli Johannes päässyt mustasukkaisissa mietteissään, kun hän äkkiä kuuli Liisan kysyvän jotakin Muttilalta.

—Minä olen nähnyt teidät ennen jossakin, sanoi Liisa. Mutta missä?

—Minut? ihmetteli Muttilla. Mahdotonta! Siinä tapauksessa minäkin muistaisin sen.

—Odottakaapas! jatkoi Liisa mieltävästi. Minä muistan sen kyllä... Niin, nyt minä sain kiinni siitä! Parisissa, kolme vuotta sitten, eräässä yökahvilassa.

—Kenen kanssa? kysyi Muttilla mielenkiinnolla. Tarkoitin, kenen kanssa minä muka siellä olin?

—Erään suomalaisen naisen kanssa, hymyili Liisa. Arvattavasti teidän morsiamenne?

—Arvattavasti, nauroi Muttilla, koska hän kerran oli minun kerallani. Mutta kuinka en minä nähnyt teitä?

—Me olimme siellä Johanneksen kanssa, sanoi Liisa.

—Ja teillä oli kaikki syy mieluimmin nähdä kuin tulla nähdyksi sillä kertaa? ilvehti Muttilla.

—Voi olla, myönsi Liisa, heittäen pitkän, hyväilevän silmäyksen Johannekseen.

—Tunnusta pois! virkahti Muttilla leikillisesti myöskin Johanneksen puoleen kääntyneenä. Meitä taisi olla siellä useampiakin morsiuspareja yht'aikaa.

Parisin muistot tarjosivat heille sopivan puheenaineen. Mutta Johannes kävi hetki hetkeltä aina kiusatummaksi ja hajamielisemmäksi.

Hänen olisi tehnyt niin mieli olla juuri nyt kahdenkesken Liisan kanssa. Hänen olisi tehnyt mieli kysyä niin paljon ja saada niin moneen hämäärään seikkaan vastausta. Kuulla Liisan omasta suusta, ettei heidän kolmivuotinen lemmenarunsa ollut sittenkään erehdyttänyt ja että, toi tulevaisuus sitten mitä toikin, se aina oli säilyvä heidän elämänsä ihanimpana muistona ja korkeimpana, siintävimpänä kukkulana.

Mutta eihän siihen nyt ollut tilaisuutta. Ja päivällinen syötiin keveän, hilpeän mielialan vallitessa, joka Liisan ja Muttilan puolelta näytti olevan luonnollista ja teeskentelemätöntä, mutta Johanneksen puolelta tuiki vaikeasti esille puserrettua.

Noita yhdessä-oloja muodostui sitten useampiakin.

Muttilla vuokrasi itselleen atelieren erään puutarhurin-lesken luona, jonka pojista joku oli ollut taiteilija. Johannes ja Liisa kävivät häntä siellä silloin tällöin katsomassa.

Aluksi ei Liisa tahtonut tulla mukaan. Mutta kun Johanneskin mielellään soi, että Liisalla oli jotakin seuraa ja hänelle itselleen oli tullut todellinen tarve seurustella myöskin muiden ihmisten kanssa, hän sai Liisan sittenkin, vaikka vastahakoisesti, suostumaan.

Muttilla olikin mitä hauskin isäntä. Tarjosi viiniä, näytteli luonnoksiaan ja piti koko ajan yllä keveää, harmitonta kanssapuhetta, joka oli täydellinen hermolepo Johannekselle.

Lopuksi mentiin sitten aina syömään ravintolaan.

Johanneksen vastenmielisyyks Muttilaa kohtaan oli haihtunut kokonaan. Sensijaan hän aina edelleen tunsu pienen pistoksen sydämessään, joka kerta kuin tämän nimi heidän, hänen ja Liisan, kahdenkesken ollen mainittiin. Sillä Liisa ei koskaan voinut olla silloin hiukan punastumatta ja epämääräisesti, puolikiusatusti, puoliylenkatseellisesti hymyilemättä.

Se kasvatti Johanneksen sisäistä kaunaa ja epäluuloa Liisaa kohtaan. Hänen itsensä ei koskaan onnistunut omilla keinoillaan loihtia tuota hymyä esille.

Ja yhä lujemmin hän sydämensä sisimmässä liittyi rouva Rabbingiin.

Siinä oli ainakin nainen, jota ei olisi tarvis epäillä, jos hän kerran jollekin lahjoittaisi rakkautensa! Ja juuri tuollaista turvallista ja kiinteätä kalliota kaipasi Johannes, jos hänen mieli maailmassa tehdä jotakin ja asettua paikoilleen asumaan.

Ja yhä useammin tapasi Johannes itsensä kuvittelemassa, millaista olisi elää yhdessä rouva Rabbingin kera, rakentaa koti hänen kanssaan ja viettää hiljaista, porvarillista elämää.

He olivat nykyään jo joka päivä yksissä.

Sillä aikaa seurustelivat Liisa ja Muttilla keskenään. Johannes ei tiennyt oikein, kärsikö hän siitä syvemmin vai nautti. Toiselta puolen sai hän täten enemmän ulkonaista ja sisäistä vapautta jatkaakseen omaa seurusteluaan rouva Rabbingin kanssa, toiselta puolen hänestä tuntui tuskalliselta ajatella, että joitakin hänelle outoja sielunsäikeitä kenties kutoutui noiden kahden välille hänen poissa-ollessaan.

Muttilla oli ruvennut Liisaa vähin erin ja ikäänkuin leikillään saveen muovailemaan. Siitä piti tulla Marjatta tai jotain sentapaista.

Liisa ei aluksi tahtonut seisoa hetkeäkään paikoillaan. Mutta myöhemmin hän tunnusti alkavansa yhä enemmän rakastaa tuota rumaa, kosteata ainetta, jolla oli niin merkillinen kyky elävöityä ja henkevöityä luovan ihmiskäden sitä koskettaessa.

Tavallisesti tuli Johannes hänen seurassaan. Mutta saattoi jo myöskin tapahtua, että Liisa tuli yksin. Silloin hän selitti ikäänkuin anteeksi pyytäen, että Johannes oli saanut jotakin hyvin tärkeää toimittamista kaupungilla.

Ensi kerralla oli Muttilla sitä hiukan hämmästellyt. Sitten hän ei pitänyt sitä minään, vaan katsoi asiaan kuuluvaksi, että Liisa, yksin tai Johanneksen kanssa, ilmestyi joka ilta hänen atelieriinsa.

Kerran viipyi Liisa sangen myöhään siellä.

Johannes oli jo nukkumassa, kun hän tuli. Ja seuraavana aamuna hän pani Liisan tiukasti tilille siitä.

—Sinä tulit eilen kotiin tavallista myöhemmin, hän sanoi. Olitteko ravintolassa?

—Kyllä, vastasi Liisa haukotellen. Ensin atelierissa, sitten ravintolassa.

—Ja sitten jälleen ravintolassa? tiukkasi Johannes.

Hän oli itse eilen illalla istunut ulkona rouva Rabbingin kanssa. Mutta silti häntä loukkasi syvästi ajatus, että Liisa oli ollut ravintolassa ilman häntä, yksin vieraan miehen kanssa.

—Armaani, hymyili Liisa. Enhän minäkään ole kysynyt, missä sinä vietit ja vietät iltasi.

Se oli totta. Liisa ei ollut koskaan kysynyt sitä.

Johannes oli joskus ollut siitä varsin kiitollinen Liisalle ja pitänyt sitä hienotunteisuutena, jota ei voinut kyllin korkealle arvostaa. Varmaan ei moni nainen olisi tehnyt samoin Liisan sijassa.

Nyt hän samasta asiasta kirosi Liisaa ja moitti häntä katkerasti mielessään.

—Miksi et ole kysynyt! hän sanoi. Minä olisin kyllä vastannut totuuden mukaan.

—Tiedänhän, että seurustelet rouva Rabbingin kanssa, lausui Liisa tyyneesti. Mitäpä se olisi kysymällä parantunut!

—Ja sinä Muttilan!

—Jos tahdot, voin minä kyllä lakata hänen kanssaan seurustelemasta.

Johannes mietti, mitä sanoisi.

Vielä voisi kaikki tulla hyväksi heidän välillään. Jos Johannes nyt kieltäisi Liisan seurustelemasta Muttilan kanssa, sisältyisi siihen kieltoon luonnollisesti lupaus, ettei hänkään enää olisi hetkeäkään rouva Rabbingin kanssa.

Mutta uskaltaisiko Johannes luvata sen? Ja pitäisikö hän lupauksensa?

Ja millä tekosyillä hän voisi kieltäytyä rouva Rabbingia tapaamasta? Ja tahtoiko hän kieltäytyä ollenkaan? Eivätkö nuo tapaamiset jo olleet muodostuneet tärkeäksi tekijäksi hänen sielun-elämässään?

Mutta jos hän ei taas tahtonut kieltäytyä, mitä syytä hänellä oli kieltää Liisaa seurustelemasta Muttilan kanssa?

Sehän oli siinä tapauksessa sulaa hulluutta! Jos hän todella tahtoi päästä Liisasta, olihan tämä mukavin tapa. Ja jos noista kahdesta tulisi pari, jota Johannes ei voinut uskoa vielä, niin silloinhan hänen päinvastoin oli syytä olla kiitollinen eikä mustasukkainen Muttilalle.

Kun Johannes vain olisi tiennyt, mitä hän tahtoi! Mutta juuri siinäpä se olikin temppu.

Niin jäi asia silläkin kertaa heidän välillään keskeneräiseksi.

Toisella kertaa, jolloin he jälleen olivat eri tahoilla iltansa viettäneet, kysyi Johannes Liisalta, mitä heidän, Liisan ja Muttilan, oli tapana jutella keskenään.

—Milloin mitäkin, vastasi Liisa. Hän puhuu tavallisesti taiteesta, minä muista maailman asioista.

—Mitä hän sanoi, kun sinä tulit yksin? kysyi Johannes edelleen.

—Ei mitään, vastasi Liisa välinpitämättömästi. Hän kysyi vain, missä sinä olit ja minä selitin, että sinä olit saanut tärkeän kirjeen, joka välttämättä vaati sinun silmänräpäyksessä kaupungille poistumaan.

Liisa lepäsi vuoteessaan, molemmat kädet takaraivonsa alla, ja katsoi huvitetulla, ärsyttävällä ilmeellä häneen.

Johannes seisoi jo täysissä pukimissaan keskellä lattiaa, valmiina lähtemään aamukävelyilleen, missä hän tiesi rouva Rabbingin tapaavansa.

Liisan tyyneys hermostutti häntä.

—Se oli totta, hän vastasi jotenkin pikaisesti. Minähän itse ehdottelin, että te kaksi viettäisitte iltanne yhdessä...

—Niin, pisti Liisa väliin. Ettei hänen olisi tarvis turhaan odottaa.

—Kenen hänen? kysäisi Johannes ajattelemattomasti.

—Muttilan luonnollisesti, vastasi Liisa viattoman enkelin ilmeellä. Vai tarkoitatko sinä ehkä jotakin muuta?

Jälleen oli Liisa tyyneydellään houkutellut hänet itsensä ilmi-antamaan.

Se harmitti suuresti Johannesta. Mutta nyt päätti hänkin pysyä tyyneenä ja pakottaa esille totuuden Liisastakin.

—Tietysti minäkin tarkoitin Muttilaa, hän sanoi. Mutta meidänhän oli aikomus myöhemmin tavata

kaikki kolme toisemme hänen atelierissaan.

—Me odotimme kyllä, selitti Liisa. Mutta sinua ei kuulunut sinne ja sitten me menimme illalliselle.

—Minä kävin kyllä siellä, väitti Johannes. Mutta atelieri oli pimeä eikä kukaan tullut minulle avaamaan.

—Siksi ettei siellä ollut ketään. Sinä olet mahtanut sitten kovin paljon myöhästyä, sillä me odotimme kyllä liki puoli-yötä.

Liisa oli oikeassa.

Johannes oli omalla tahollaan viivähtänyt vielä kauemmin. Vasta kun hän oli tullut hotelliin ja kuullut, ettei Liisa ollutkaan siellä, hän oli säikähtänyt ja lähtenyt tätä Muttilan atelierista tiedustelemaan.

Kun ei Liisa ollut sielläkään ollut, hän oli pistäytynyt vielä parin ravintolan ovelta vilkaisemaan ja palannut kotiin synkistyneenä ja suuttuneena. Pannut nukkumaan ja vääntänyt sähkön sammuksiin.

Eikä hän ollut virkkanut Liisalle yhtään sanaa tämän vihdoin kotiin varovasti ilmestyessä.

Eihän tämä käynyt! Tästähän täytyi joku loppu tulla.

—Tuo Muttila taitaa olla sinuun rakastunut, hän sanoi ilkeällä, pistävällä äänenpainolla. Miksi hän muuten sinua niin innokkaasti muovailisi?

Liisa purskahti nauramaan.

—Hän? Rakastunut! Hän nyt ei edes osaisi rakastua. Mutta minä luulen, että hän pitää minua muutenkin muovailemisen arvoisena.

—Se sinä epäilemättä oletkin, katkaisi Johannes kuivasti. Mutta kerropas minulle, mitä hän ensin sanoi sinun sisälle astuessasi.

—Hän sanoi vain: »Ja yksin?»

—Ja sinä vastasit?

—»Yksin», kuten nykyään tavallisesti.

—Siinä sinä et puhunut totta, väitti Johannes.

—Armaani, nauroi Liisa, ethän ole ollut enää viiteen päivään siellä.

Sekin oli totta. Johannes ei ollut tullut päiviä laskeneeksi.

—No niin? Ja sitten? hän kysyi.

—Sitten, nauroi Liisa tästä omituisesta kuulustelusta huvitettuna. Sitten kerroin minä hänelle tuon kirjetarinan...

—Kuinka kerroit sen?

—Aivan kuin asia oli. Ovenvartia oli tullut hakemaan sinua alas odotushuoneeseen. Ja ovenvartia tuonut minulle myöskin tiedon, että joku toveri oli pyytänyt sinua ulos ja että olit jättänyt minulle vain pienen paperilapun jäähyväisiksi.

—Ja hän? Mitä hän siihen sanoi?

Johannes piti todellakin kuin poliisikuulustelua. Hänen epäluulonsa oli herännyt. Mitä jos tuolla atelierissa sittenkin oli ollut joku, *vaikka* se oli ollut pimeä ja *vaikka* ei kukaan ollut avannut hänelle?

Liisa katsoi häneen kummastuneena.

Sitten hän virkahti veitikkamaisesti:

—»Ei se ole ollut mikään toveri.» Niin hän sanoi.

—Mikä muu se olisi voinut olla?

—Juuri samaa kysyin minäkin Muttilalta. Mutta hän vain hymyili ja vihelteli...

Kas vaan sitä Muttilaa! Hän uskalsi vihellellä tosiaan!

Muttilla oli usein nähnyt Johanneksen ja rouva Rabbingin yhdessä ulkona. Olikohan hän joka kerta mahtanut hänet Liisalle ilmi-antaa?

Johannes olisi hyvin mielellään tahtonut tiedon tuosta.

Jos Muttilla oli katsonut asiakseen ilmoittaa Liisalle, mitä hän tiesi Johanneksesta ja rouva Rabbingista, silloin hän ei varmaan oikeilla poluilla liikkunut. Silloin täytyi hänellä olla omat itsekkäät tarkoituksensa.

Ja silloinhan oli asia selvä. Johannes ei ainakaan tahtonut heidän tiellään olla.

16.

Myöskin Muttilla oli huomannut jotakin tulleen Liisan ja Johanneksen väliin. Mutta hän ei pitänyt sitä niin vaarallisena.

Joskus oli Liisa saapunut hänen luokseen itkettynein silmin. Kun Muttilla oli kysynyt syytä siihen, oli Liisa vastannut vain, että hänellä oli suruja.

Arvaa sen, ajatteli Muttilla.

Hän oli jälleen samana päivänä nähnyt Johanneksen kadulla rouva Rabbingin kanssa.

Poika pettää rakastajatartaan, ajatteli hän sitten. Rakastajatar on sen huomannut ja siksi kyynelöinyt.

Mutta olisiko Johannes todellakin uskaltanut kurkottaa niin korkealle?

Miksei! ajatteli Muttilla edelleen. Rohkea rokan syö. Ja onnenmyyrä se on tuo Tamminen ennenkin ollut.

Hänkin oli kuullut rouva Rabbingin avioerosta ja arvasi hänen senvuoksi oleskelevan Köpenhaminassa.

Ja Johannes taas saattoi rouva Rabbingin vuoksi täällä oleskella.

Mutta mitä Liisa sitten täällä teki? Sitä ei Muttilla voinut ymmärtää.

Kerran Johanneksen kanssa kahdenkesken kapakassa ja puolikkaan punaviiniä tyhjennettyään, hän kysyi sitä Johannekselta.

—Kuulepas, hän sanoi, vilkuttaen silmäänsä tuttavallisesti. Eikö sinun olisi aika päästä rakastajattarestasi?

Kysymys tuli Johannekselle aivan odottamatta.

Hän ei ehtinyt suuttua edes, kun Muttilla jatkoi jo samaan äänilajiin:

—Tarkoiton, sinulla taitaa olla vispilänkaupat käymässä vähän niinkuin toisella taholla?

—Minä en ymmärrä, yritti Johannes.

—Aivan kuin tahdot, sanoi Muttilla hyväntahtoisesti. Pidä vain salaisuutenasi!

—Sinä erehdyt, erehdyt kokonaan! väitti Johannes innokkaasti. Ei minulla ole mitään salaisuuksia.

—Ehkä ei, hymyili Muttilla. Mutta milloin sinä aiot esitellä minut rouva Rabbingille?

Hän oli jo usein ennenkin tehnyt tuon kysymyksen. Johannes oli aina vastannut välttelevästi siihen.

—Milloin hyvänsä, hän sanoi. Heti kun sattuu tilaisuus.

—Sitä vaan ei tunnu sattuvan, pisti Muttilla piloillaan. Taidat aikoa pitää saaliisi yksinäsi.

Leikki taisi olla paras keino tässä, tuumi Johannes. Siten hän helpoimmin suoriutuisi Muttilasta.

—Entä jos pitäisinkin! hän virkahti.

—Mutta se on väärin, väitti Muttilla. Se on vasten välipuhetta.

—Mitä välipuhetta?

—Etkö muista? Minun piti muovailla sinulle rakastajattareksi kuva ja sinun hankkia minulle tilausrouva Rabbingilta.

—Ah, se on totta! myönsi Johannes. Sen olin minä kokonaan unohtanut.

—Muista nyt ensi kerralla, sanoi Muttila. Aika kuluu kuin siivillä. Ja jouluksi minun täytyy olla välttämättömästi kotona.

Tuo sana lennähytti erään aatteen Johanneksen aivojen läpi.

—Jouluksi! hän toisti itsekseen hajamielisesti.

—Niin, jouluksi, sanoi Muttila. Aiotko sinäkin ehkä kotiin?

—Minä?

Johannes säpsähti. Mitä hän tiesi vielä joulustaan? Viettäisikö hän sen siellä tai täällä? Yksin vai...?

Mutta joulun tienoilla olisivat hänen rahansa lopussa. Ja siinä oli pulma, jota olisi kyllä sietänyt ajatella, jos olisi uskonut sen sillä selviävän.

Mutta siitä ei Johannes nyt ollut ehtinyt pitkään aikaan huolta kantamaan.

Ennen joulua täytyi selvitä niin paljon muuta. Ja täytyi tulla ennen kaikkea selväksi, miten kävisi hänen ja Liisan ynnä heidän yhteisen rakkautensa.

Eikä vain sen. Mutta myöskin, millaiseksi hänen suhteensa rouva Rabbingiin muodostuisi.

Ja millaiseksi Liisan ja Muttilan?

Heitä oli nyt pelissä neljä. Tosin pelattiin tuo peli toistaiseksi enimmäkseen vain Johanneksen omassa aivokopassa, mutta hän oli varmasti vakuutettu, että sama tulisi vielä kerran myös todellisuudessa tapahtumaan.

Mitä jos Liisa ja Muttila matkustaisivat yhdessä jouluksi kotimaahan?

Se oli se ajatus, joka äsken oli lennähtänyt läpi hänen aivojensa. Ja mitä enemmän hän ehti sitä mielessään eritellä, sitä rohkeammalta ja nerokkaammalta se alkoi tuntua hänestä, jos hänen vaan onnistuisi se toteuttaa.

Miksi ei hänen onnistuisi?

Mutttilahan oli juuri tuossa päässyt sanomasta, että hän kaikissa tapauksissa matkustaisi kotiin. Oli siis kysymys vain Liisasta. Millä saada hänet suostumaan?

Se kävisi kyllä päinsä. Olihan jo usein, aikoja sitten, ollut kysymys heidän välillään kotimaahan matkustamisesta.

Tosin ei ollut koskaan ollut kysymystä siitä, että toinen tai toinen heistä matkustaisi sinne yksin ja toinen jäisi ulkomaille, mutta saattoihan sellainenkin, esim. raha-asioiden tähden, käydä välttämättömäksi. Liisa oli järkevä nainen, joka kyllä ymmärtäisi kovan todellisuudenkin vaatimukset.

Mutta miksi ei Johannes sitten matkustaisi hänen kerallaan? Täytyihän hänellä olla joku syy, joku tekosyy jäädä tänne.

Saattoihan hänellä olla esim. jotakin työtä, joka välttämättömästi vaati häntä vielä ulkomaille viivähtämään. Jotakin henkistä, jotakin kirjallista työtä, joka vaati europalaista ilmaa ja suurten sivistyskeskusten läheisyyttä.

Mutta mitä työtä hänellä olisi?

Nyt hän keksi sen. »Suomi tulevaisuuden valtiona!«

Se oli jo toinen nerokas ajatus parin sekunnin kuluessa. Johannes riemastui.

Siitä tulisi siis sittenkin hänen elämänsä suuri pelastuspalkki!

Jo huomispäivästä hän ryhtyisi siihen työhön. Se kävisi kuin tanssi! Olihan asia jo vuosikymmenen ollut valmis hänen aivoissaan.

Ja siitä saisi hän myöskin rahaa. Mainiota! Ja sitä voisi hän päivä päivältä lukea myös rouva Rabbingille, joka varmaan tulisi hänen työtään suurella mielenkiinnolla seuraamaan.

Aina vain erinomaisempaa!

Ja sen työn tieltä väistyisi Liisakin epäilemättä mielellään.

Taikka jos ei ehkä niin aivan mielelläänkään, niin ei hän missään tapauksessa voisi myöskään siitä loukkautua, niinkuin hän varmaan tekisi, jos hän tietäisi Johanneksen jäävän Köpenhaminaan jonkun toisen naisen vuoksi.

Sehän olisi paras ratkaisu heille kaikille. Ja Johannes saisi aikaa miettiäkseen ja tutkiakseen itseään, tekikö hänen mielensä todellakin jäädä tänne rouva Rabbingin kanssa seurustelemaan vai matkustaa Liisan jälestä päätäpahkaa kotimaahan.

Varmaan tulisi tuo, vaikka vain lyhytaikainenkin, ero Liisasta paljon hänen oman sielun-elämänsä nykyään niin sekavaa vyyhteä selvittämään.

Mutta sitä varten täytyi Liisan ja Muttilan matkustaa yhdessä! Täytyi tulla kaikki selväksi myös heidän välillään.

Jos he toisiaan jo nyt salassa rakastivat, silloin he epäilemättä olisivat sangen mieltyneitä tuohon matkasuunnitelmaan. Jos he taas eivät toisistaan vähääkään välittäneet...?

No niin, silloinpahan tuokin selviäisi! Ja silloin olisi hän itse ainakin päässyt aivokummituksestaan.

Hän päätti tehdä pienen kokeen Muttilan suhteen.

—Minäkö? vastasi hän sentähden tämän kysymykseen. Olenhan minäkin aikonut hiukan. Mutta Liisa matkustaa aivan varmasti jouluksi kotiin.

Samalla hän tarkasteli syrjästä salavihkaa Muttilaa, miten tuo tiedon-anto ehkä tämän syntiseen sydämeen vaikuttaisi. Mutta toinen näytti aivan tyneltä ja luonnolliselta.

—Sepä mainiota! sanoi hän vain. Sittenhän minä voin saada miellyttävää matkaseuraa.

Hyvin käy, ajatteli Johannes. Hän ei epäile tässä piilevän juonta ollenkaan.

Hän päätti tehdä vielä toisen kokeen.

—Kuulepas, sanoi hän äkkiä vaihtaen puheenainetta. En ole muistanut kysyä sinulta ollenkaan, kuinka somat tanskattaret ovat sinua viehättäneet.

Muttilla teki epätoivoisen liikkeen kädellään.

—Minulla on ollut liian paljon työtä, sanoi hän, voidakseni heihin tarpeellista huomiota kiinnittää. Tiedäthän, nuo kaksi tilausta, kaksi muotokuvaa...

—Ja sitäpaitsi Liisan kuva, pisti Johannes väliin.

—Niin, huokasi Muttilla. Minä olen ollut liian kauan ilman naista. Tunnen, että terveyteni jo nyt on kärsinyt siitä.

—No, katsellut sinä heitä kuitenkin lienet? uteli Johannes.

—Kyllä, hymyili Muttilla. En tahdo kieltää, ettei silmäni joskus olisi siirtynyt sinnepäin.

—Ja vaikutuksesi?

—Että ikinaisellinen on ruvennut minua päivä päivältä yhä enemmän miellyttämään, nauroi Muttilla.

Johannes nauroi mukana. Mutta hän ajoi koko ajan kiinteästi omaa päähänpistoaan.

—Enpä tiedä, hän sanoi kuin keveimmällä kapakkaleikillä, tokko uskallan lähettää ollenkaan Liisaa sinun matkaasi. Taidat olla kuin kiljuva jalopeura?

—Pelkäätkö, että me kaksi lohduttautuisimme? nauroi Muttilla.

—Kuka tietää. Sellaista on ennenkin tapahtunut.

—Jos pelkää, älä laske häntä?

—Häneen luotan minä täydellisesti.

Näin punoi Johannes juoniaan. Näin siirteli hän shakkinappuloitaan, ollenkaan huomaamatta, että ne tällä kertaa merkitsivät ihmiskohtaloita.

17.

Eräänä päivänä joulun alla ilmoitti rouva Rabbing Johannekselle, että hän nyt oli saanut laillisen avioeron miehestään.

Siitä tuli suuri ilojuhla heille molemmille.

He istuivat yhdessä jo aamupäivällä. Mutta he lupasivat tavata toisensa iltapäivällä jälleen ja syödä yhteisen illallisen Hotel d'Angleterressä.

Sattui, että myöskin Muttilla oli samaksi illaksi jonkinlaiset pidot atelierissaan valmistanut. Hän väitti saaneensa nimittäin Liisan kuvan valmiiksi ja tahtoi nyt pyytää heidät molemmat juomaan hiukan viiniä ja syömään hedelmiä.

Johanneksen täytyi luonnollisesti kieltäytyä jälkimmäisestä kutsusta. Mutta hän koetti kaikin mokomin saada Liisaa menemään sinne.

Liisa vastusteli.

—Ei en minä viitsi, sanoi hän. En, kun et sinäkään tule.

—Tiedäthän, että minä olen aikaisemmin pyydetty muuanne, huomautti Johannes.

—Tiedän. Mutta minun ei tee mieli sittenkään.

—Mitä aiot siis siinä tapauksessa tehdä?

—Istua hotellissa, hymyili Liisa hiljaisesti. Siksi kuin menen makaamaan.

—Ja viettää ikävän illan? kysyi Johannes tyytymättömänä.

Hän tiesi että hänen omaa iloaan d'Angleterressä olisi tärvellyt ajatus Liisasta, joka sillä aikaa istui yksin kotona ja odotti häntä. Siksi oli hänelle kovin tärkeätä koettaa hommata jotakin hauskaa Liisallekin.

Hän oli parantumaton egoisti.

—Minä olen viettänyt niin monta ikävää iltaa elämässäni, vastasi Liisa.

Hänen äänensä soinnahti niin vanhalta ja kärsineeltä hänen noin sanoessaan, että Johannes siinä silmänräpäyksessä tunsu hänen suhteensa sulaa inhimillistä sääliä ja osan-ottoa.

Oliko Liisan tosiaankin noin vaikea olla? Mutta siinä tapauksessahan hän oli sokea julmuri, kun ei ollut ennen huomannut sitä.

—Minun kanssani? hän kysyi tekopyhästi.

—Ei, vastasi Liisa vakavasti, mutta ennen sinua! Ja senjälkeen kuin olen sinut kadottanut.

Johannes ojensi sydämellisesti kätensä hänelle. Liisa suuteli sitä pitkään ja tulisesti.

—Ethän sinä ole minua kadottanut, sanoi Johannes.

—Olen, väitti Liisa, taistellen vasten itkuaan. Minä tunnen sen. Ja minä tiedän, että sinä nykyään mietit vain keinoja päästä minusta.

Kylmät väreet kävivät pitkin Johanneksen selkäpiitä. Olihan kamalaa, jos Liisa noin ajatteli!

Täytyi puhua järkeä hänen kanssaan. Ja saada hänet toisin ja terveemmin asioita katsomaan.

—Sinä erehdyt, erehdyt tykkänään! sanoi hän. Enhän minä tahdo päästä sinusta. Mutta olosuhteet voivat kyllä vaikuttaa niin paljon, että meidän ehkä joksikin aikaa on pakko erota toisistamme.

Nyt se oli sanottu! Kuinkahan Liisa mahtoi ottaa asian?

Johannes puolestaan oli pelkkää jännitettyä odotusta.

Liisa katsoi kuin peljästynt lintu häneen.

—Olosuhteet? toisti hän tylsämielisesti.

—Niin, jatkoi Johannes julmasti, ja meidän aineellinen asemamme.

—Minä ymmärrän, virkahti Liisa hiljaa. Toivoisit ehkä, että matkustaisin heti täältä?

Hänen silmäyksensä oli niin sydäntä-särkevä ja tulkitseva niin suurta tuskaa, pelkoa ja sydämen katkeruutta, että Johanneksen siinä silmänräpäyksessä olisi jälleen tehnyt mieli ottaa hänet syliinsä ja suudella häntä.

Mutta eihän hän voinut! Hänenhän täytyi yhä edelleen pysyä pyövelinä.

Hän sanoi senvuoksi vain lyhyesti:

—Tiedät, että minä en toivo sitä, mutta voihan olla mahdollista, että jommankumman meistä täytyy jouluksi kotimaahan matkustaa.

—Ah!

Jos Liisa olisi ollut vallasväen lapsi, niin varmaan hän olisi pyörtynyt siinä tuokiossa.

Mutta hän ei taitanut sellaisia temppuja. Siksi painoi hän vain sydäntään ja vaipui kokoon samalle hotellinsohvalle, jolta hän oli noussut, vaipui ritisten kuin vanha, rikkinäinen pärekori, jonka päälle on polkaistu juuri ja joka turhaan koettaa saavuttaa äskeitä olomuotoaan.

Johannes tuskin uskalsi katsoa sinnepäin.

—Niin, sanoi hän. Jos sinä matkustat, jään minä tänne vielä joiksikin viikoiksi kirjastoon työskentelemään.

—Joiksikin viikoiksi?

—Sitten me jälleen voimme tavata toisemme Helsingissä.

Johannes *tiesi* itsensä tällä hetkellä rakastetuksi.

Hän *tunsi*, että Liisa hengitti ja oli olemassa vain häntä varten. Mutta hän *tahtoi* sulkea silmänsä tuolta ainoalta, silmin-nähtävältä totuudelta, joka vaati yhtä pyhää, yhtä ehdotonta antaumusta häneltä itseltään, ja nähdä monia muita, kirjavia ja vähemmän vaativia totuuksia, jotka jättäisivät hiukan enemmän liikkumisvapautta ja ennen kaikkea seikkailuvapautta heille kummallekin.

Hänen itsensä teki mieli seikkailla. Ja siksi hän niin mielellään tahtoi Liisan samoin menettelemään.

Mutta samalla vaivasi häntä ajatus, ettei kukaan nähnyt, kuinka paljon hän itse asiassa oli rakastettu!

Hän muisti, mitä Liisa niin usein oli sanonut, nimittäin että tämä ei ymmärtänyt muuta kuin rakkautta eikä ollut koskaan ymmärtävä. Ja myös muisti hän, miten kaikki nuo Liisan selitykset olivat päättyneet, nimittäin että tämä oli pienestä pitäen, vain häntä yhtä, vain häntä ainoa rakastanut.

Mitä jos hän sulkisi Liisan syliinsä? Mitä jos hän ilmoittaisi tälle, että kaikki oli ollut vain julmaa pilaa ja ettei ollut ollenkaan tarkoitus, että he kaksi milloinkaan toisistaan eroisivat?

Varmaankin oli Liisa silloin riemuhuudolla hänen kaulaansa lankeava.

Silloin olisi koko tämä paha painajainen ohitse. Silloin voisivat he alkaa jälleen uutta ja onnellista elämää.

Mutta hän ei voinut.

Hän tunsi puhuvansa ja toimivansa ikäänkuin toisen itseään voimakkaamman ja ijäisemmän tahdon mukaan. Jonkun, joka oli päättänyt heidän turmionsa eikä tahtonut millekään muille viittoville mahdollisuuksille korvaansa kallistaa.

Miksi Liisa olikin sallinut hänen niin usein sisäisesti loukkautua?

Se oli lopussa, se oli auttamattomasti lopussa! Hänellä ei ollut muuta tekemistä kuin todeta tosiasia ja

toimia sen mukaisesti.

Mahtoiko joku toinen rakastaa häntä niin?

Ei, sanoi ääni hänen sydämeästään. Ei! Rouva Rabbing ei koskaan häntä niin rakastaisi.

Sehän olisikin miltei liikaa yhdelle miehelle. Eihän kaksi ihmistä voinut olla noin kokonaan ja yksinomaan olemassa vain yhtä varten.

Sellainen onni ei voinut kuolevaisen osaksi tulla.

Mutta kuitenkin hän ei voinut olla vertaamatta omaa, tässä suhteessa miekkaisen miehen osaansa esim. Muttilan kohtaloon, jota hän tällä hetkellä piti suorastaan sääliittäväenä.

Olihan Muttilla tosin itse tahtonut sen niin järjestää. Ja olihan hänellä vähemmän huolta ja mieliharmia arvattavasti niistä tilapäisistä suhteista, joita hän solmi ja joita hän oli yhtä nopsa purkamaan.

Mutta mitä ne sitten myöskään voivat tarjota hänelle?

Eivät mitään, eivät kerrassa mitään. Eivät rakkautta ainakaan.

Hän näki Muttilan niin ilmi elävänä tällä hetkellä edessään. Kuuli, miten sattuisivat hänen sanansa ja aavisti, kuinka hän tällaisissa tapauksissa ajattelisi.

Rakkaus? Pah, sehän oli rahakysymys!

Kenen naisen hyvänsä voi vietellä, jos oli vain rahaa, paljon rahaa.

Ja ellei nyt juuri rahalla suorastaan, niin siroittamalla rahaa, kylvämällä sitä ympärilleen, ostamalla kukkia ja koruja, pitämällä päivällisiä ja illallisia. Sanalla sanoen, pyöristämällä kaikki elämän kulmikkaisuudet ja laittamalla itse omantunnon vaivat miellyttäväiksi ja houkutteleviksi.

Ja ellei nyt juuri päivässä, niin parissa ja ellei nyt juuri viikossa, niin kuukaudessa.

Kauemmin ei Muttilla varmaankaan olisi katsonut kenenkään naisen voivan hyvettään säilyttää, jos vain kullalla lastattu aasi olisi voinut sen yli kohota.

Jospa hänelläkin, Muttillalla, olisi ollut rahaa, paljon rahaa! Jospa hänelläkin olisi ollut varaa noin matkustella ja henttunsa kanssa vuosikausia maailmaa kierrellä.

Kyllä hänkin siinä tapauksessa olisi luvannut olla yhtä paljon rakastettu.

Siksi täytyi ansaita rahaa, paljon rahaa. Siksi täytyi hankkia hyviä tilauksia ja tehdä niin monta ylhäistä tuttavuutta kuin mahdollista.

Noin olisi varmaankin Muttilla tuuminut tässä tapauksessa.

Mutta joku ääni Johanneksen sydäimestä sanoi, että Muttilla erehtyi sittenkin ja että hän oli tomppeli, joka ei koskaan ollut rakkauden olemusta käsittänyt.

Olihan tässä, juuri tässä, hänen edessään, jotakin, joka ei ollut rahalla ostettavissa. Ei rahalla eikä tavaramalla, ei kalliilla kivillä eikä kaikella, mitä erämaan laivat saattoivat yli kuumien hiekkamerien tuoda tullessaan.

Koskaan ei tuo nainen jonkun toisen vuoksi kalpenisi noin.

Koskaan hän ei noin painaisi sydäntään eikä katsoisi noin avuttomalla ilmeellä mieheen, joka juuri iski puukon hänen sydämeensä! Tuo katse ei ikinä katoaisi hänen mielestään.

Mutta olihan se lopussa, olihan kaikki lopussa. Nyt täytyi vain katsoa eteenpäin ja pitää huolta huomisesta.

18.

Johannes ei ehkä Muttilan suhteen kovinkaan paljoa erehtynyt.

Epäilemättä hän ylimalkaan halveksi naisia. Ja epäilemättä hän alussa oli ollut taipuvainen käsittämään myöskin Liisan ja Johanneksen suhteen yksinomaan kyynillisesti.

Mutta sittemmin hän oli ruvennut ikäänkuin vaistomaisesti aavistamaan, että siinä sittenkin voi olla kysymys myös jostakin muusta.

Olihan tämä oikeastaan tuiki merkillinen pari hänen mielestään. Ja sen merkillisemmäksi se kävi, mitä enemmän hän alkoi siihen huomiota kiinnittää.

Näillähän todellakaan ei ollut mitään muuta kuin rakkautensa.

Ei muuta asiaa, ei muuta harrastusta, jonka vuoksi elää. He voivat tosin tilapäisesti jostakin muustakin puhua, mutta tekivät sen silloin aivan hajamielisesti ja pintapuolisesti.

Ja kuinka he olivat riippuvaisia toisistaan!

Jokainen toisen katse vaikutti toiseen. Jokainen ilme ja äänenväre kohtasi heti toisessa oikean vastineensa. Välistä he olivat iloisia, välistä surullisia. Mutta aina nähtävästi ainoastaan heidän omien keskinäisten asioittensa vuoksi.

Sehän oli maailma, johon oli mahdoton ulkopuolisen tunkeutua.

Ja kuinka he näyttivät samalla kärsivän ja nauttivan toisistaan.

Mitä enemmän Muttilla heitä tarkasteli, sitä kummallisemmilta olioilta rupesivat nuo kaksi hänestä tuntumaan.

Jos tuo toinen petti rakastajatartaan, kuinka saattoi tuo toinen sitten häntä yhä edelleen yhtä tulisesti ja yhtä uskollisesti rakastaa? Ja jos tuo toinen kerran tahtoi päästä hänestä, miksi hän sitten edelleen oli toisen jokaisesta ilmeestä ja sielunvivahtuksesta niin riippuvainen?

Kenties ei rakkaus sittenkään ollut pelkkä rahakysymys.

Mahdollisesti siinä sittenkin voi olla jotakin muuta. Jotakin salaperäistä, jotakin mystillistä ja kosmista.

Kuka tietää, ehkä juuri tässä, aivan tässä hänen silmäinsä alla, näyteltiin palanen sitä maailmantragediaa, josta kaikki myytit olivat syntyneet ja josta olivat laulaneet kaikki runoilijat? Sitä, jota niin harvat olivat tunteneet ja jolta niin moni hänen tavallaan oli ollut taipuvainen kieltämään kaiken olemassaolon.

Muttilan mieli kävi oikein kummalliseksi hänen noin ajatellessaan.

Mutta sittenhän tässä tapahtuu jotakin suurta! välähti kerran läpi hänen aivojensa. Sittenhän tässä olisi aihe taiteilijalle.

Ja hän päätti kuin päättikin vielä kerran oikein toden teolla muovaila kuvan Liisasta. Ja se olisi ensimmäinen vakava työ pitkiin vuosiin, jota hän ei tekisi tilauksesta.

Mutta kenties juuri siitä tulisi hänen elämänsä suurtyö. Ja kenties siitä sittenkin tulisi tilaus!

Johannesta hän ei ollut enää pariin viikkoon nähnyt.

Johannes istui nykyään vain huoneessaan ja ahkeroin. Hän oli todellakin päässyt työn päästä kiinni. Hän kirjoitti kuumeentapaisella kiihkolla suurta teostaan »Suomi tulevaisuuden valtiona».

Samaa, jota hän oli nuoruudessaan uneksunut. Samaa, jonka hän oli kerran jo osaksi kirjoittanutkin, vaikka hän eräällä epätoivon hetkellä Berlinissä kahdeksan vuotta sitten oli tunkenut tuleen sen ja luullut oman entisen itsensäkin samalla tuhkakki polttavansa.

Hän oli polttanut vain oman silloisen maailmankatsomuksensa.

Muuten hän oli jäänyt entiselleen. Hänen tapansa tuntea ja ajatella oli sama kuin ennenkin, samoin hänen yksilöllinen pohjapiirroksensa. Hänen mielipiteensä vain olivat ajan varrella muuttuneet.

Sitä suuremmalla ylemmyydellä hän omasta mielestään voi nyt hallita ainettaan, sitä laajemmalla mielenkiinnolla siihen nyt syventyä ja antautua.

Hänen kynänsä juoksi kuin lily lumella.

Hän itsekin ihmetteli sitä väli-aikoinaan.

Kaikki, mikä ennen oli ollut sekavaa ja kiertynyt kehäksi hänen aivoissaan, oli nyt selvennyt kuin

taika-iskun voimalla. Hän tunsi, että tällä kertaa tästä tulisi jotakin. Ja jo se tunne, että hän ylimalkaan vielä voi tehdä työtä, oli omiaan hänet oudolla, haltioittavalla onnenhurmiolla täyttämään.

Ja voi tapahtua, että hän kirjoittaessaan unohti sekä entisyytensä että nykyisyytensä, sekä Liisat että rouva Rabbingit! Ja että hän muisti vain omia muinaisia unelmiaan ja mikä herttaisen naivi poika se oli ollut, joka kerran hänen henkilöllisessä hahmossaan oli sosialististen aatteiden palvelukseen antautunut.

Mutta aina aamulla hän kokosi paperinsa, pisti ne povitaskuunsa ja meni näyttämään niitä rouva Rabbingille. Nykyään he tapasivat toisensa aina rouva Rabbingin asunnossa.

Heistä oli tullut mitä parhaat henkiset toverukset.

Vielä ei ollut rakkauden sanaa vaihdettu heidän välillään. Mutta se oli jo ilmassa, se liiteli jo kaikkien heidän keskustelujensa ja tapaamistensa yllä niinkuin poutapilvi, niinkuin päivänsäde. He tunsivat sen läsnä-olon kyllä molemmat ja olisivat suuresti hämmästyneet, jos se äkkiä olisi mennyt pois ja kadonnut heiltä.

Niin tuli eräänä päivänä tuokin välttämätön sana sanotuksi.

Johannes oli juuri valittanut, että alituinen sähkökellojen kilinä häiritsi häntä hotellissa. Rouva Rabbing sanoi silloin aivan luonnollisesti ja teeskentelemättömästi:

—Muuttakaa minun luokseni! Täällä te ainakin saisitte rauhassa kirjoittaa.

Hänellä itsellään oli suuri, viisi eri suojaa käsittävä vuokrahuoneusto ja oma palvelijatar.

Johannes katsoi häneen. Rouva Rabbing vastasi ystävällisellä, kehoittavalla hymyllä hänen katseensa.

Silloin sai Johannes rohkeuden sanoa, mitä hänellä oli sydämellään.

—Ei, minä en voi! sanoi hän. Minä en voi parhaalla tahdollanikaan.

—Mitä te ette voi? kysyi rouva Rabbing.

—Ottaa vastaan teidän ystävällistä tarjoustanne, sopersi Johannes.

—Miksi te ette voi?

—Siksi ... siksi, että minä rakastan teitä! pääsi vihdoon Johanneksen huulilta.

Samalla pimeni kaikki hänen silmissään. Hän tempasi rouva Rabbingin molemmat kädet omiinsa ja suuteli niitä tulisesti, toista ja toista vuorotellen. Mutta hän kuuli korvissaan soinnahtavan:

—Sehän ei ole mikään syy. Taikka oikeammin, se syy puhuu minun puolestani.

—Te tarkoittatte...?

—Että te juuri senvuoksi sitä paremmin voitte muuttaa luokseni. Sillä minäkin rakastan teitä.

Heidän sanansa hukkuivat suudelmiin. Mutta sitten painoi Johannes päänsä hänen helmaansa ja purskahti ääneen itkemään.

Rouva Rabbing antoi hänen itkeä valloiltaan.

Mutta sitten hän kohotti hänen päänsä ylös ja kysyi vienosti:

—Sinä itket? Miksi?

—Siksi että minä en ansaitse tätä autuutta, nyyhki Johannes. Minä tulen niin alhaalta, niin alhaalta!

Myöskin rouva Rabbingin silmissä kimaltelivat kyneleet.

—Kumpihan meistä mahtaa tulla alempaa! kuiskasi hän. Muista minun alennustilaani!

—Ei, minä en muista, minä en muista! purkautui Johannekselta miltei huutamalla. Minä ajattelen vain omaa alennustilaani.

—Se ei mahda olla niin vaarallista laatua, arveli rouva Rabbing. Sinähän olet kuitenkin aina pysynyt itsellesi uskollisena.

—Minä! huokasi Johannes keskeltä kyyneltensä. Minä, jonka koko viimevuosien elämä on ollut vain suurta itsepetosta!

Sinä hetkenä hän kielsi Liisan. Kielsi niin täydellisesti kuin toinen ihminen voi kieltää toisen, julistautumalla täydellisesti irti hänestä, tahtomatta myöntää edes itselleen, että koskaan on toista tuntenut ja tunnustanut.

Hyvä, ettei toki rouva Rabbing tiennyt siitä.

Varmaan hän olisi silloin kammolla kaikonnut Johannekselta. Varmaan hän ei olisi ikinä anteeksi antanut hänelle, että hän kerran elämässä oli niin alhaiseen naiseen yhtynyt ja oli vielä tälläkin hetkellä, kaikesta tahdonponnistelustaan huolimatta, häneen niin monilla lujilla ja sitkeillä säikeillä kiinnitetty.

Mutta samalla hän kuuli jälleen rouva Rabbingin viisaan ja lempeän äänen korvissaan soinnahtavan:

—Minä tiedän. Minä tiedän kaikki. Minäkin luulen, että se on ollut itsepetosta.

—Mikä? kysyi Johannes säikähtyneenä.

—Suhteesi tuon naisen kanssa. Sillä ethän sinä muuten olisi kärsinyt niin paljon.

—Sinä tiedät siitä?

—Olen koko ajan tiennyt siitä.

—Ja kuitenkin antanut anteeksi minulle?

—Se on ollut helppoa, hymyili rouva Rabbing surumielisesti. Arvelen, että se kuitenkin on ollut taivas verrattuna suhteeseen, mikä minulla on ollut mieheni kanssa.

Nyt ei ollut enää pilveäkään Johanneksen taivaalla. Nyt hän oli täydellisesti onnellinen.

Päätettiin sitten, että Johannes heti ensi kuun alusta muuttaisi rouva Rabbingin luo asumaan. Toistaiseksi hän oleskelisi siellä vain päivillä ja kirjoittelisi siellä.

Johannes tahtoi varata itselleen täten vielä eräitä päiviä järjestääkseen asiansa lopullisesti Liisan kanssa.

Joulu olikin ovella jo. Mutta sitä ennen täytyi Liisan ja Muttilan välttämättömästi matkustaa.

19.

Oli päätetty, että Johannes oleskelisi päivät rouva Rabbingin asunnossa. Mutta tapahtui, että hän viivähti siellä yönkin ja saapui vasta myöhään seuraavana aamuna hotelliinsa.

Liisa ei koskaan kysynyt, mistä hän tuli. Eikä Johanneksellakaan puolestaan ollut mitään halua ruveta hänelle retkistään sen lähempää selkoa tekemään.

Voihan Liisa uskoa esim., että hän juopotteli!

Johannekselle oli tähän aikaan yleensä jokseenkin samantekevää, mitä Liisa uskoi hänestä. Kaikki ymmärrys-mahdollisuudet olivat heidän väliltään katkenneet.

Joskus, siihen aikaan kuin Johannes vielä oli kirjoittanut heidän yhteisessä hotellihuoneessaan, oli Liisa osoittanut eräitä lähestymisen oireita. Ilmestynyt suurin, kyneleisin silmin hänen kirjoituspöytänsä viereen ja tuijottanut häneen pitkiä tuokioita vaieten ja surumielisesti.

Mutta sekin oli vain hermostuttanut Johannesta.

Tämä oli vain kärsinyt tuosta äänettömästä, epätoivoisesta valituksesta ja pyytänyt Liisaa etääntymään. Hänen hermonsä olivat tähän aikaan siinä kunnossa, että ne eivät sietäneet Liisan puolelta pienintäkään kosketusta.

Liisan matkustaminen kotimaahan oli jo päätetty heidän välillään. Mutta matkapäivää ei oltu määrätty vielä.

Niin tuli sekin määrättyksi kuin itsestään.

Eräänä aamuna rouva Rabbingin asunnosta kadulle astuessaan tapasi Johannes heti oven ulkopuolella Liisan, joka sanaa puhumatta ojensi kätensä hänelle.

—Sinä täällä? kysyi Johannes vilpittömällä hämmästyksellä, voimatta samalla estää eräänlaista kiusautumisen ilmettä kulkemasta yli kasvojensa. Luulin, että nukkuisit rauhallisesti vielä vuoteessasi.

—Minä en voinut nukkua, kuiskasi Liisa. Suo anteeksi! Hyvä, että tulit. Minä olen niin kauan odottanut sinua.

—Sinä olet odottanut minua?

—Kyllä! Koko yön. Nähnyt valojen syttyvän ja sammuvan ikkunoissa.

Nyt ymmärsi Johannes.

Mutta hän kiusautui siitä vain sen enemmän. Vakoiliko Liisa ehkä häntä? Eikö kaikki siis ollut jo selvää heidän välillään?

Ja jos ei ollut selvää, täytyi sen nyt tulla selväksi. Nyt taikka ei milloinkaan!

Olihan Liisan jo täytynyt kaikki aavistaa. Taikka, ellei hän ollut aavistanut, hän ei siis ollutkaan niin älykäs kuin Johannes oli luullut, ja hänelle oli vastenmielinen totuus suorastaan päähän nuijittava.

Johannes ei voinut ymmärtää, mitä hyödytti tämä kiusallinen kohtaus.

Täytyihän sen olla nimittäin yhtä kiusallisen heille molemmille. Miksi Liisa välttämättä oli tahtonut valmistaa hänelle sellaisen? Ja miksi hän ennen kaikkea itse viitsi sellaiseen antautua?

Mutta ehkä hän kuului itsekiduttajien laajaan sukukuntaan, joita oli legionittain kaikkialla ja Suomessa kolme miljoonaa.

Ainakin Johannekselta olisi Liisa kaikissa tapauksissa voinut säästää tämän kohtauksen. Täytyihän hänen tietää, ettei se kuitenkaan voisi muuttaa mitään enää heidän keskinäiseen suhteeseensa nähden.

Ja vain ohimennen vilahti Johanneksen aivojen läpi, mitä tuo nainen oli mahtanut kärsiä täällä koko yön kylmässä ilmassa ja vinhassa talvituulessa värjötellessään.

Sillä aikaa he olivat maanneet pehmeillä pieluksilla ja rakastaneet toisiaan. Jokeltaneet joutavia sanoja ja unahtaneet jälleen haahkanuntuville.

Ja sillä aikaa oli tuo nainen koko ajan tuijottanut täältä pimeästä yöstä heidän ikkunoihinsa.

Sehän oli inhoittava ajatus! Sehän täytyi saada pois aivoistaan, ellei sen mieli jäädä elinpäiviksi sinne painamaan ja kummituksena kiusaamaan.

Hän kysyi sentähden sangen tuimasti ja tunteettomasti:

—Mitä ikkunoita sinä tarkoitat?

—Niitä ... niitä, joiden takana olet ollut, kuiski Liisa. Tiedänhän, että tulet rouva Rabbingin luota.

—Minä luulin, että sinä tiesit siitä, huomautti Johannes välinpitämättömästi.

—Minä aavistin, myönsi Liisa tuskin kuuluvasti. Mutta se ei ole sama kuin tieto. Nyt vasta, nyt vasta minä olen selvillä kaikesta.

Johannes kuuli, että Liisa itki. Sekin vaivasi häntä.

Mitä tapoja tuo oli? Itkeä keskellä katua! Sattuvat vielä ihmiset näkemään.

Onneksi oli vasta vähän väkeä liikkeessä eikä päivä ollut valjennut vielä.

Johannes tahtoi saattaa Liisan kiireimmän kautta hotelliin. Mutta Liisa piti hänen kättään itsepintaisesti kädessään ja veti häntä jollekin syrjäkadulle päin.

—Minä en ainakaan ole peittänyt sinulta mitään, tiuskasi Johannes melkein äkäisesti.

—Et, et, nyyhkytti Liisa. Enkähän minä syytä sinua mistään. Omalle itsellenihän minä vain näin puhelen...

Hänen äänensä sortui kyyneliin.

Myöskin Johannes vaikenä ja he kulkivat jonkun matkaa äänettöminä edelleen, Liisa nyyhkien ja pusertaen Johanneksen kättä omassaan, Johannes vaivautuneena ja otsa rypyssä hänen rinnallaan.

Vihdoin veti Johannes kätensä pois.

Liisa tarttui siihen ahnaasti uudelleen. Johannes tempaisi sen melkein väkivallalla pois häneltä ja sanoi äänellä, joka ei ollut enää ihmisen ääni:

—Anna minun olla!

Liisa horjui. Hänen polvensa lyykistyivät ja hänen täytyi tukea itseään seinää vasten.

—Anteeksi, sai hän hädintuskin soperretuksi. Minä en tiennyt, että se oli sinulle *niin* kiusallista.

Johannes kärsi Liisan puolesta sanomattomasti. Hän olisi antanut mitä hyvänsä yhdestä ainoasta ystävällisestä sanasta, jonka hän olisi saanut huuliltaan!

Mutta hän ei voinut. Oli kuin olisi ollut salpa hänen suunsa edessä ja samoin kaikkien hänen sympaattisten mielen-ilmaustensa tiellä.

Sitä enemmän kohdistui hänen suuttumuksensa Liisaan, joka juuri nyt vetosi niihin ja tahtoi ikäänkuin väkipakolla ne esille manata.

Toisti, toisti! Milloin hyvänsä, mutta ei nyt. Sillä nyt oli heidän kummankin tuskansa niin suuri, ettei voinut olla suurempi. Mihin he kaksi oikeastaan olivat joutuneetkaan?

Myöskin Johannes voi tuskin pysyä pystyssä enää.

Mutta hänen kielensä muodosti epäystävällisiä sanoja. Ja hän kuuli itse, miten raa'alta ja töykeältä hänen äänensä soinnahti hänen vastatessaan Liisan viimeiseen, anteeksipyytävään lauselmaan:

—Sinun olisi pitänyt arvata se! Etkö näe, missä mielentilassa minä olen? Minähän olen hullu, mielipuoli. Olen jo pitkät ajat ollut!

—Enhän minä ole voinut aavistaa, pyyteli Liisa edelleen anteeksi.

—Sinun olisi *pitänyt*, jos olisit minua rakastanut, jatkoi Johannes julmasti. Mutta sitä sinä et ole tehnyt etkä osannut tehdä.

—Älä sano niin! Älä sano niin! aneli Liisa sammuvalla äänellä.

—Kyllä, minä sanon niin. Sinä et ole minua ikinä rakastanut etkä ikinä osannut minua oikein arvostaa.

Liisa itki seinää vasten. Itki suurta, pitkää, valittavaa särkyneen elämän itkua, joka tunki Johanneksen luihin ja ytimiin.

Jos hänellä nyt olisi ollut revolveri, hän varmaan olisi ampunut heidät molemmat.

Mutta sekin puuttui häneltä juuri nyt.

Ainoa, mitä hän voi, oli viheltää ajuri ja antaa heidän hotellinsa osote hänelle.

Kuomuun saakka hän jaksoi vielä saattaa Liisan. Mutta siellä laukesi hänenkin hermojännityksensä.

Hän putosi kuin kuollut omaan nurkkaansa. Hän ei itkenyt, hän ei tahtonut itkeä. Hänen kurkustaan tuli vain kummallisia ääniä, jotka tulkitsivat yht'aikaa tuskaa, raivoa, rakkautta ja epätoivoa.

Hotellin edessä hän ojensi hiljaa kätensä Liisalle.

Ennen kuin hän ehti mitään ajatellakaan, oli Liisa vienyt sen huulilleen ja suudellut tulisesti sitä.

Sitten he katsoivat silmiin toisiaan.

—Tähän saakka me siis olemme tulleet, virkahti Johannes vaikeasti. Näin paljon me siis olemme toistemme vuoksi kärsineet!

—Ei, älä sano niin! oikaisi Liisa kiihkeästi. Vaan näin paljon me olemme toisiamme rakastaneet!

—Eiköhän se mahda olla sama asia, arveli Johannes.

He nousivat ajurista ja menivät huoneeseensa. Mutta täällä he jälleen jäivät toisiinsa tuijottamaan ikäänkuin eivät olisi tienneet mitä tehdä ja mistä päästä nyt elämää alottaa.

Talvinen aamu hämärsi jo ulkona. Sen valo tunkeutui viheriäin uutimien läpi huoneeseen täyttyen sen epämääräisellä, kammottavalla kalmanvärillä, joka heittyi kaikkialle, seiniin, kattoon, koskemattomaan sänkyyn, vieläpä heidän omille kasvoilleenkin.

Olihan koko huone kuin ruumiskammio.

Niinkuin olisi jotakin kallista, jotakin korvaamatonta ijäksi viety pois. Niinkuin olisi lapsi kuollut talosta ja vanhemmat seisoneet keskellä lattiaa vastakkain, vielä täysin tajuamatta, mikä ääretön onnettomuus oli tapahtunut.

He seisoivat todellakin vielä täysissä pukimissaan, sellaisina kuin olivat kadulta tulleet, ja tuijottivat toistensa silmäteriin, ikäänkuin etsien sieltä vastausta tälle julmalle arvoitukselle, joka oli heidät molemmat perinjuurin järkyttänyt.

Miksi he olivat eronneet? Ja mikä oli heidät toisistaan erottanut?

Vaikka heiltä olisi kysytty, vaikka heitä olisi kiusaten ja rääkäten pakotettu puhumaan, he eivät sittenkään olisi voineet antaa mitään järjellistä vastausta siihen.

He tiesivät vain, että niin oli tapahtunut ja että nyt oli lähdeittävä siitä edellytyksestä.

Johannes ensimmäisenä heistä sai sen ilmi sanotuksi.

—Mitä me nyt teemme? hän kysyi yksinkertaisesti.

—Minä matkustan tietysti, sanoi Liisa.

Johannes nyökkäytti päätään hänelle ikäänkuin olisi ymmärtänyt, vaikka hän itse asiassa ei ymmärtänyt mitään ja kaikki oli vain sumua ja sekasortoa hänen aivoissaan.

Liisa matkusti vielä samana iltana Muttilan kanssa.

Mutta vielä ennen matkaansa hän viimeisen kerran vietti Johanneksen. Teki sen pukua muuttaessaan, keskellä avattuja matkakirstuja ja huiskin haiskin heiteltyjä vaatekappaleita, jotka vaikuttivat hävityksen kauhistukselta.

Vielä viimeisen kerran piteli Johannes tuota valkeaa, väreilevää autuutta käsissään. Vielä viimeisen kerran hän tunsu Liisan hänelle täydellisesti, rajattomasti, intohimoisesti antautuvan ja elämän, pyhän, salaperäisen alku-elämän, kulkevan tulimyrskynä kautta koko olentonsa.

Sitten oli kaikki lopussa!

Sitten he eivät sanoneet enää toisilleen sanaakaan, vaan lähtivät samassa ajurissa asemalle, jossa Muttilla jo odotti heitä.

Asemalla tahtoi Johannes antaa Liisalle rahaa. Liisa sanoi:

—Kiitos vain. Ei, minä en tarvitse mitään.

—Kuinka et? kysyi Johannes hämmästyneenä.

—Sinähän annoit minulle kerran uutta syysjakkua varten, vastasi Liisa hymyillen surumielisesti.

Nyt vasta huomasi Johannes, että Liisa oli edelleen kulkenut vanhassa, ohuessa päällysvaatteessaan, joka ei mitenkään voinut riittää tässä kylmydessä häntä suojaamaan.

—Liisa! pääsi Johannekselta. Ethän sinä mitenkään voi tuossa matkustaa!

—Se käy kyllä, väitti Liisa hiljaisesti. Ja sisällähän me tulemme enimmäen matkamme olemaan.

—Miksi et ostanut jakkua? kysyi Johannes vielä ikäänkuin matkien entistä isällistä ankaruuttaan.

—En raatsinut, hymyili Liisa. Säästin rahat tähän tarkoitukseen.

—Kuinka? Sinä aavistit siis jo silloin?

—Olen tätä jo pitkän aikaa aavistanut.

—Etkä sanonut mitään! ähkäisi Johannes epätoivoissaan.

—Emmehän me voineet sille mitään, lohdutti Liisa soinnuttomasti.
Kuolema teki tehtävänsä.

Kuitenkin tuntui Johanneksen mielestä, että olisi voitu jotakin. Ainakin hän puolestaan olisi voinut ehkä tehdä jotakin yhteisen vaaran torjumiseksi ja heidän suuren, heidän sammuneen rakkautensa säilyttämiseksi.

Mutta oliko se sammunut todellakin?

Ainakin Johannes tunsi sen tällä hetkellä entistään korkeammalle povessaan leimuavan.

Yksi sana, ja kenties Liisa jäisi vielä!

Mutta Johannes tunsi itsekin, että hänen oli mahdoton sanoa tuota sanaa. Olihan hän itse syyppää Liisan lähtöön, olihan hän itse sitä usein sydämessään toivotellut.

Kaikki oli liian myöhäistä jo. Juna lähti.

—Kirjoita nyt edes joskus, virkahti Liisa vaununsillalta.

—Tietysti minä kirjoitan sinulle.

Liisa koetti viimeiseen saakka pysyä tyynenä. Katsoi ja katsoi vain Johannekseen syvällä, surumielisellä, paljon-kärsineen orpolapsen silmäyksellä, joka tuntui ikäänkuin kysyvän, miksi hänet näin oli heitetty autioon maailmaan ja miksi ei kukaan, ei kukaan pitänyt huolta hänestä.

Kysyvän ja almua anelevan.

Pyytävän edes hiukan lempeyttä osakseen, kun muilla oli niin iloiset pirtit ja lämpimät asuinsijat. Rukoilevan edes palasen rakkautta, edes yhdeltä ainoalta ihmiseltä maailmassa, kun muilla oli niin monta, jotka heitä rakastivat, hellivät ja hyväilivät.

Johannes tunsi, ettei hän ikäänään tulisi tuota silmäystä unohtamaan.

Aina, aina, öin ja päivin, valveilla ja unessa, tulisi tuo katse häntä seuraamaan. Aina, aina, lakkaamatta samoin kysymään, tutkimaan ja anelemaan...

Kuinka hän voisi kestää sitä? Kuinka elämä ollenkaan tästälähtien saattoi olla hänelle siedettävissä?

Jospa se syyttäisi edes!

Mutta ei! Se ei syyttänyt ketään. Se vain pyysi, mietti, kärsi ja ihmetteli.

Äkkiä tuo katse särkyi. Se tapahtui junan lähtiessä loittonemaan.

Silloin siihen tuli lisäksi tuskaa, hätää ja mielipuolisen parاهدusta. Aivan kuin se ei olisi mitään kysynyt enää, vaan huutanut hukkuvana armoa, laupeutta ja pelastusta.

Kuinka? Eikö parahtanutkin joku? Eikö hän kuullut nimeään mainittavan?

—Liisa! huusi Johannes epätoivoisesti. Älä mene! Älä mene! Palaja takaisin!

Liisa meni. Ja kuin painajaisen ajamana kiirehti Johannes asemalta, nähden silmissään vain yhden ilmeen, yhden katseen ja kuullen vain yhden huudon korvissaan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NAISEN ORJA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of

this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work

is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.